

Ногоон хөгжил

Mongolian
Economy

2022.04 сар №01
www.nogoon.mn

Уур амьсгалын өөрчлөлт: **ХЭТЭРХИЙ
ХОЖИМДОХООС
ӨМНӨ...**

Mongolian Economy 11 дэх жилдээ

Ногоон Хөгжил

Mongolian Economy

2022.04 №01
www.nogoon.mn

МЭДЭЭЛЛИЙН ЦОГЦ ПЛАТФОРМ

НОГООН ХӨГЖИЛ СЭТГҮҮЛ

NOGOON.MN ВЭБ САЙТ

ПОДКАСТ

ВИДЕО

АУДИО

2013 оноос эхэлсэн Ногоон зээл -ийн
хөтөлбөрүүдийн үр дүнд нийт

2,108,210 ТОНН

CO₂ -той тэнцэх хэмжээний хүлэмжийн хийн
ялгарлыг буурууллаа.

Энэ нь

151,886,634

ширхэг шилмүүст болон навчит мод тарьж

10 ЖИЛ ургуулсантай ижил үр дүн юм.

Нэг га-д

300мод

тарьсан гэвэл **151,886,634** ширхэг мод нь
Улаанбаатар хотоос **1.1** дахин том газрыг бүрхэнэ.

Ногоон хөгжил

Mongolian
Economy

2022.04 №01
www.nogoon.mn

УУР АМЬСГАЛЫН ӨӨРЧЛӨЛТ: **ХЭТЭРХИЙ
ХОЖИМДОХООС
ӨМНӨ...**

www.nogoon.mn

ҮҮСГЭН БАЙГУУЛАГЧ, ЭРХЛЭГЧ:

Д.Бэхбаяр (9999 4248)

РЕДАКТОР:

Н.Энхбаяр (9916 1303)

АНГЛИ РЕДАКТОР:

Роберт Йохан Шрайверс

Жаклин Истриж

ДИЗАЙНЕР:

Ш.Оюундарь

СЭТГҮҮЛЧИД:

Г.Даваадорж

Т.Амаржаргал

Б.Шүрэнчимэг

МАРКЕТИНГИЙН МЕНЕЖЕР:

А.Нарангарав (9537 2525)

Б.Алтанчимэг (9409 2904)

Г.Амарсайхан (9499 2389)

ХАЯГ: Улаанбаатар, Баянзүрх дүүрэг,

25-р хороо, UB Tower Plus 204

ВЭБ: www.nogoon.mn

И-МЭЙЛ: info@nogoon.mn

РЕДАКЦИЙН УТАС: 7011 5476, 7011 5477

Агуулга

06 ЭРХЛЭГЧИЙН ЗУРВАС

Монгол Улс ногоон хөгжилд
“За” гэж хэлж эхэллээ

08 НОГООН ДЭЛХИЙ

Ногоон тусмаа баян

12 МАНЛАЙЛАЛ

Энэ бол шийдвэрлэх
арван

14 УУР АМЬСГАЛЫН ӨӨРЧЛӨЛТ

Уур амьсгалын өөрчлөлтөөс
үүдэлтэй сорилт:
Дэлхийд ба Монголд

20 НОГООН БОДЛОГО

У.Хүрэлсүх: Уур амьсгалын
өөрчлөлтийн эсрэг тэмцэлд
бид агшин зуур ч амсхийх
учиргүй

24 НОГООН БОДЛОГО

Л.Оюун-Эрдэнэ: Ногоон
хөгжлийн хөрөнгийн
урсгалыг нэмэгдүүлэхийг
дэмжиж ажиллана

26 **НОГООН САНХҮҮЖИЛТ**
Ногоон санхүүжилтийн механизмыг зураглалаа

28 **НОГООН БОДЛОГО**
Б.Бат-Эрдэнэ:
Ерөнхийлөгч, УИХ,
засгийн газрын энэ том
дэмжлэг БОАЖЯ-нд хүч
өгч байна

34 **ЦЭНХЭР АЛТ**
Далай ээжээ аваръя

38 **АЯН**
Тэрбум мод - Мега
төсөл

42 **ХОВОР АМЬТАН**
Хомын талын тахь

46 **БАЙГАЛЬ ХАМГААЛАГЧ**
Д.Банди: Хүмүүсийн
ухамсар дорой
үйлдлийг хараад нулимс
гармаар үе тохиолддог

49 **ТАНИН МЭДЭХҮЙ**
Шувуудын ертөнц

50 **ТОГТВОРТОЙ ХӨГЖИЛ-2030**
Тапан Мишра:
Тогтвортой хөгжлийн
зорилгод хүрэхийн тулд
эдийн засгаа шинэчлэх
шаардлагатай

54 **ҮЗЭЛ БОДОЛ**
Ногоон үйлдвэрлэлд
хувьсгал хийх 10 цэгийн
төлөвлөгөө

56 **НОГООН ТУРШЛАГА**
Катрин Ивкоф:
Бидний цаашдын
харилцаа ногоон
өсөлтийг түүчээлэхэд
чиглэнэ

60 **НОГООН ТУРШЛАГА**
Ногоон Хятад

62 **ЭЛЧИН САЙД**
Цай Вэньруй: Уур
амьсгалын өөрчлөлттэй
тэмцэх үндэсний
стратегийг тууштай
хэрэгжүүлж байна

64 **НОГООН БИЗНЕС ДЭЛХИЙД**
Асуудлын бус шийдлийн
нэг хэсэг нь бизнес

66 **НОГООН БИЗНЕС МОНГОЛД**
Улаан шугамаас
ногоон руу

68 **НОГООН БИЗНЕС**
Монголын анхны
ногоон банк

72 **НОГООН БИЗНЕС**
Говийн салхин станц
"ЦЭЦИЙ"

76 **НОГООН ТЕХНОЛОГИ**
Хөгжил түүчээлсэн
20 жил

79 **ТАЙЛБАР ТОЛЬ**
Парисын хэлэлцээр гэж
юу вэ

80 **НОГООН БИЗНЕС**
Д.Давааням: Жилд
100 мянга орчим мод,
сөөгний тарьц ургуулж
байна

83 **НОГООН БИЗНЕС**
Б.Даваажаргал:
Дулаалгыг технологийн
дагуу хийвэл
галлагааны тоо хоёр
дахин буурдаг

Эрхлэгчийн зурвас

МОНГОЛ УЛС НОГООН ХӨГЖИЛД “ЗА” ГЭЖ ХЭЛЖ ЭХЭЛЛЭЭ

Хүн төрөлхтөн маш чухал арван руу хөл тавиад байна. 2020-2030 онд цэнхэр дэлхийн бүх улс орон НҮБ-ын Тогтвортой хөгжлийн зорилтуудыг биелүүлэхийн төлөө бүх хүчээрээ ажиллах шаардлагатай. Өнөөдөр 2022 он. Дэлхий бэлэн үү, Монгол Улс бэлэн үү?

Уур амьсгалын өөрчлөлтийн хамгийн том аюул нь дэлхийн дулаарал болоод байна. Дэлхийн дулаарал бидний санаснаас ч хурдацтай явж буй. Парисын хэлэлцээрээр улс орнуудыг хөгжлийн

түвшингээр нь ялгаагүй температурын босгыг 1.5 хэмд барихыг заасан. Хоёр хэмээс хэтэрвэл сүйрэл болохыг ч олонтоо анхааруулсаар ирлээ.

Монгол орны дулаарлын хэмжээ 2.2 хэм байна гэдгийг мэргэжилтнүүд тогтоосон. Сүйрлийн хоёр хэмийг хэдийн давчихсан байгаа юм. Үүнд НҮБ, дэлхийн улс орнууд ихээхэн санаа зовж байна. Харин монголчууд бид санаа зовж байгаа юу?

2021 оны арваннэгдүгээр сард Их Британийн Глазго хотноо болсон НҮБ-ын Уур амьсгалын өөрчлөлтийн тухай бага хурал (COP26)-д дэлхийн олон улсын төрийн тэргүүн оролцож, уур амьсгалын өөрчлөлтийн асуудлаар байр сууриа илэрхийлсэн. НҮБ-ын Ерөнхий нарийн бичгийн дарга Антониу Гутерреш “Бид биологийн олон янз байдлыг харгислаж ханалаа. Бид өөрсдийгөө нүүрсхүчлээр устгаж ханалаа. Байгаль дэлхийтэйгээ жорлон шиг харьцаж ханалаа. Улам ихээр шатааж, өрөмдөж, уурхай ухаж ханалаа” гэж хэлсэн бол Барбадосын Ерөнхий сайд Миа Моттли “1.5 хэм бол бидний амьд үлдэхэд шаардлагатай хэмжээ.

Харин хоёр хэм бол Антигуа ба Барбудагийн, Мальдивын, Доминикан болон Фижигийн, Кени болон Мозамбик, мөн Самоа болон Барбадосын ард түмний хувьд цаазын ял юм” гэжээ.

Канадын Ерөнхий сайд Жастин Трюдо “Манай улс өнөөдрөөс эхлэн газрын тос, байгалийн хийн салбарын нүүрсхүчлийн хийн ялгаруулалтад хязгаар тогтооно. Ингэснээр 2050 он гэхэд нүүрсхүчлийн хийн ялгаруулалтыг тэг болгоход шаардлагатай хурд, хэмжээндээ бид хүрч чадна. Энэ бол газрын тос, байгалийн хийн томоохон үйлдвэрлэгч манай улсын хувьд жижиг зорилго биш. Гэхдээ заавал хийх ёстой маш том алхам юм” гэв.

“Хүн төрөлхтөн уур амьсгалын асуудал дээр маш их цаг алдсаар ирлээ. Сүйрлийн өдрийн цаг шөнө дундыг заахад нэг минут үлдээд байгаа учир бид яг одоо хөдлөх ёстой” гэж Их Британийн Ерөнхий сайд Борис Жонсон онцолсон байна.

Дэлхийн дулаарал Монголд цаазын ял болох уу?

Далайн эрэг дагуух олон жижиг улс 1.5 хэмийг амьд үлдэх, хоёр хэмийг цаазын ялтай зүйрлэжээ. Харин Монгол Улс 2.2 хэмийг юутай зүйрлэх вэ. Бид далайгаас хол, манайд хамаагүй гээд тоохгүй орхих уу.

Монгол Улсад цаг агаарын тогтмол ажиглалт, хэмжилт хийж эхэлсэн 1940-өөд оноос хойших 80 гаруй жилийн хугацаанд агаарын дундаж температур 2.4 хэмээр нэмэгдэж, хур тунадасны дундаж хэмжээ 6.4 хувиар буурчээ. Хүн амын суурьшил сийрэг говь нутгаар гэхэд сүүлийн 20-иод жилд нүүрсхүчлийн хийн агууламж 16.5 хувиар өссөн гэж Уур амьсгалын өөрчлөлтийн тусгай элч З.Батжаргал нийтлэлдээ дурьдсан.

Монголд буй мөнх цас, мөсөн гол ойрын ►

► 20-30 жилийн хугацаанд бараг үгүй болж, эрчтэйгээр хайлж нимгэрч байгаа, Монгол Улсын нутаг дээр мөстлөг хэлбэрээр хадгалагдаж байсан усны нөөцийн бараг тал хувь нь алга болжээ гэдгийг судлаачид тогтоогоод байна.

Дулааралт, хуурайшилт үргэлжилж байгаа боловч гэнэт хүйтрэх, хэсэг зуур газар их цас дарах, зуны улиралд эрчимтэй аадар бороо орж үер буух, түүнчлэн үе үе хүчтэй салхилж шуурах, их халуун болж ой, хээрийн түймэр гарах гэх мэтээр цаг агаарын аюул гамшгийн давтамж олширч, эрчим нэмэгдэж байгааг эрдэмтэд дэлхийн дулааралттай холбон тайлбарлаж байна.

“Ногоон хөгжил” сэтгүүлийн тухай

“Экономи Медиа” компаниас эрхлэн гаргаж буй “Ногоон хөгжил” шинэ сэтгүүлийн анхны дугаарыг уншигч таны гар дээр тавьж байгаадаа баяртай байна. “Экономи Медиа” компанийн харьяанд “Mongolian Economy” сэтгүүл, сайт, олон улсын “Дэлхий” дугаар, мөн “Бизнес.мн” сэтгүүл, сайт ажиллаж байна.

“Mongolian Economy” сэтгүүл үүсгэн байгуулагдсанаас хойших 11 жилийн хугацаанд 200 орчим дугаар гаргахдаа ногоон хөгжлийн асуудлыг тогтмол хөндөн бичиж ирсэн билээ. Ногоон хөгжлийн сэдвээр олон ч тусгай дугаар гаргасан. Тухайлбал, 2012 оны гуравдугаар сарын дугаарын ковер нүүрээ “Ногоон хөгжилд За гэж хэлээч” гарчигтай гаргаж байжээ.

Харин бид өнөөдрөөс ногоон хөгжлийн мэдээллийн цогц платформ бий болгохоор төлөвлөн ажиллаж байна. Энэхүү платформд “Ногоон хөгжил” сэтгүүл, ногоон.mn сайт, видео, подкастууд багтах юм.

Бид ногоон платформуороо дамжуулан нэгдүгээрт, бодлого тодорхойлогчид, хоёрдугаарт, хувийн хэвшил, гуравдугаарт, олон нийтэд мэдээ мэдээлэл өгнө. Дэлхийн улс орнууд тогтвортой хөгжлийн зорилтыг хэрхэн хэрэгжүүлж байгаа, Монголд энэ зорилт ямар түвшинд явж байгаа, дэлхийн дулаарлын процесс болон ногоон бодлого, ногоон бизнес, санхүү, технологи, боловсрол, эрүүл мэнд зэрэг салбарын ногоон хөгжил дэвшлийн талаар ойлголт, мэдээлэл өгөх, танин мэдүүлэх чиглэлээр ажиллах юм. Бид шинэ хөгжил, уур амьсгалын өөрчлөлт, ногоон хөгжлийн үнэ цэнийн талаар тодорхой ойлголт, мэдээлэлтэй байж дэмжинэ, хөгжүүлнэ, бодит алхам хийнэ, тодорхой үр дүн гаргаж чадна.

“Ногоон хөгжил” сэтгүүлийн анхны дугаарт

уур амьсгалын өөрчлөлт дэлхийд болоод Монголд ямар түвшинд буй талаар онцлох мэдээ мэдээлэл бэлтгэлээ. Дэлхийн улс орнуудын төрийн тэргүүний уур амьсгалын өөрчлөлтийн тухай хэлсэн үгнүүд, саяхан Улаанбаатар хотноо болсон “Ногоон санхүүжилт-Бүс нутгийн чуулган”-д Монгол Улсын Ерөнхийлөгч, Ерөнхий сайдын хэлсэн үгийг нийтэллээ. БОАЖ-ын сайд Б.Бат-Эрдэнэ болон НҮБ-ын Суурин төлөөлөгч Т.Мишрагийн ярилцлага, байгаль хамгаалагч, Хөвсгөл далайг аварья, Хомын талын тахь төсөл, түүнчлэн ногоон бизнесүүдийн тухай нийтлэл, ярилцлагууд багтсан. Мөн урд хөршийн ногоон бодлого, туршлага, Хятад улсаас Монгол Улсад суугаа Элчин сайд Цай Вэньруй, Канад улсаас Монгол Улсад суугаа Элчин сайд Кэтрин Ивкофтой хийсэн ногоон хөгжлийн тухай ярилцлага таны сонирхлыг төрүүлнэ гэдэгт итгэлтэй байна.

Ногоон хөгжлийн төлөө ажиллаж буй бүх байгууллага, аж ахуйн нэгж, хүмүүстэй бид хамтран ажиллана гэдгийг Эрхлэгчийн зурвас буландаа онцлон хэлье.

Эцэст нь Монгол Улсын төр, засаг ногоон хөгжилд За гэж хэлж эхэлж буйд талархаж байна. Ерөнхийлөгч, УИХ, Засгийн газрын түвшинд ногоон хөгжлийн төлөө, байгаль дэлхийгээ авран хамгаалахын төлөө, НҮБ-ын өмнө хүлээсэн үүргээ биелүүлэхийн төлөө нэгдэн нягтарч, уриалан дуугарч эхэлсэн нь маш чухал юм. Төрийн тэргүүнүүдийн манлайлал ногоон хөгжлийг цогцлооход хамгийн их ач холбогдолтой. Дэлхийн улс орнуудын удирдагчид ч улс орондоо ийм манлайлал үзүүлж, түүчээлэн урагшилж байна.

Бид бүгд хамтын хүчээр уур амьсгалын өөрчлөлт, дэлхийн дулааралтай тэмцэж, ногоон хөгжлийг эрчимжүүлж, шинэ хөгжил, шинэ хандлагыг бий болгоно.

Шинэ сэтгүүлийн маань анхны дугаарыг уншиж буй Танд эрүүл энх, амар тайван, аз жаргалыг хүсэн ерөөе. ■

2012.08 сар

“Ногоон хөгжил” сэтгүүлийн
Ерөнхий Эрхлэгч Д.БЭХБАЯР

Ногоон дэлхий

НОГООН ТУСМАА БАЯН

Т.АМАРЖАРГАЛ

Ногоон ирээдүйг бүтээгчид

Хүн төрөлхтөн ногоон ирээдүйд тэмүүлж байна. Тийм ч учраас “ногоон” байхын үнэ цэнийг хамгийн түрүүнд ойлгосон улс үндэстэн илүү амар тайван аж төрж, илүү хүчирхэг эдийн засгийг бүтээж байна. Нэг хүнд ногдох ДНБ-ээрээ дэлхийд тэргүүлж буй Скандинавын орнууд үүнийг батлах тод жишээ юм.

Йель болон Колумбын их сургууль Дэлхийн эдийн засгийн форумтай хамтран Байгаль орчны гүйцэтгэлийн индекс (EPI)-ийг боловсруулж, улс орнуудын байгаль орчны талаарх бодлого, шийдэл бодит амьдралд хэрхэн тусгалаа олж буйг үнэлж дүгнэдэг. Энэ индексээр хамгийн хүчирхэг, хамгийн тогтвортой өсөлт үзүүлж буй орнуудын нэг бол Дани юм. Тус улс хүлэмжийн хийн ялгарлыг бууруулж буйгаараа дэлхийд тэргүүлдэг бол хөрш Швед нь хог хаягдлын дахин боловсруулалтаар төгс туршлага хуримтлуулсан. Мөн Дани, Финланд, Нидерланд, Швед зэрэг улс бохир ус цэвэршүүлэх шилдэг технологиороо гайхагддаг.

Харин Азид энэ үзүүлэлтээр Сингапур тэргүүлж буй. Тус улс тогтвортой хөгжлийн бусад үзүүлэлтээр ч манлайлдаг. Мөн Малайз улс ногоон болоод тогтвортой хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтөөрөө бусад улсад сайн туршлага болдог. НҮБ-ын Хөгжлийн хөтөлбөрийн хүрээнд хийсэн “Тогтвортой хөгжлийн зорилгуудыг хөгжлийн төлөвлөлтөд нэгтгэн тусгах нь: Малайз улсын жишээ, туршлага” судалгаанд тус улсын хөгжлийн хөтөлбөр, санхүүжилт оновчтой байдгийн нэг “нууц”-ыг дэлгэжээ. Малайз улс тогтвортой хөгжлийн зорилтыг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай санхүүжилтийг тооцоолохдоо симуляцын аргыг ашигладаг байна. Тухайлбал, ногоон өсөлтийг дэмжих бодлого, арга ►

Шведийн Badjelannda үндэсний
парк дахь Tarradalen хөндий

Хамгийн ногоон орнууд			
		EPI оноо	Нэг хүнд ногдох ДНБ, 2019 он, ам.доллар
1		82.5	60,170
2		82.3	114,705
3		81.5	81,994
4		81.3	42,330
5		80.0	40,494
6		79.6	50,138
7		78.9	48,783
8		78.7	51,615
9		77.7	75,420
10		77.2	46,445

Эх сурвалж: Байгаль орчны гүйцэтгэлийн индекс (EPI)

хэмжээ ДНБ-ий өсөлтөд ямар нөлөө үзүүлэхийг урьдчилан тооцдог аж.

Дэлхийд хөгжлөөрөө тэргүүлэгч улс орнууд илүү ногоон байгаа нь баян тусмаа ногоон байна уу, эсвэл ногоон тусмаа баян уу гэсэн сонирхолтой асуултыг дагуулж байна. Аливаа улс орны байгаль орчны гүйцэтгэлийн индекс нь нэг хүнд ногдох ДНБ-ий хэмжээ ногоон байхад хэрхэн нөлөөлж буйг нь харуулж болох ч ногоон болсноор тухайн улс ямар их үнэ цэнийг хүртэж буйг давхар харуулдаг. Хөгжиж буй улс орнууд ногоон хөгжлөөр, ногоон эдийн засгаар тэргүүлэх хэмжээнд хүрэх амаргүй ч өнөөгийн нөхцөл байдалд ахиц гаргахыг хичээх нь хамгаас чухал болоод байгаа билээ.

Тогтвортой хөгжил-Дэлхийн тэмүүлэл

Дэлхийн улс орнууд аж үйлдвэржин эдийн засаг нь хурдацтай өсөж, байгалийн баялгийг хайр гамгүй хэрэглэхийн хэрээр хүрээлэн буй орчны асуудал анхаарах татах болсон юм. Үүнийг хүн төрөлхтөн ухамсарлан ойлгож, дэлхий нийтээрээ тогтвортой хөгжилд тэмүүлээд цөөнгүй жилийг үджээ.

“Тогтвортой хөгжил-2030” хөтөлбөрийг анх 2012 онд Бразилийн Рио-Де-Жанейро хотод болсон НҮБ-ын бага хурлын үеэр санаачилсан түүхтэй. Тогтвортой хөгжлийн зорилго нь 2015 онд хэрэгжиж дууссан “Мянганы хөгжлийн зорилтууд”-ын үргэлжлэл бөгөөд НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейн 70-р чуулганаар тогтвортой хөгжилд тэмүүлэх 17 зорилго, 169 зорилтыг баталснаар 2016 оны нэгдүгээр сарын 1-нээс албан ёсоор дэлхий нийтээр хэрэгжүүлж эхэлсэн.

“Тогтвортой хөгжил-2030” нь нийгэм, эдийн засаг, байгаль орчин гэсэн гурван тулгуурт суурилсан дэлхийн нийтийн урт хугацааны бодлогын баримт бичиг юм. Дэлхийн унаган төрхийг хадгалан нийгэм, эдийн засгийн хөгжилд тэмүүлэх зорилгод улс орнуудыг нэгтгэж буй учраас тогтвортой хөгжлийн зорилтуудыг ногоон хөгжилд түүчээлэх хамгийн том хөтөч гэвэл буруудахгүй.

НҮБ, Дэлхийн банк, олон улсын төрийн бус байгууллагуудын хамтран боловсруулсан “Тогтвортой хөгжил-2021” тайланд дэлхий дахин тогтвортой хөгжилд хэрхэн тэмүүлж буйг танилцуулжээ. Тус судалгаан дахь тогтвортой хөгжлийн зорилтын индексийг авч үзвэл мөн л Финланд, Швед, Дани, Герман улсууд эхэнд бичигджээ. Жагсаалтыг тэргүүлсэн Финланд 85.9 оноо авсан бол манай улс 63.8 оноогоор 106 ►

► дугаарт эрэмбэлэгдсэн. Тогтвортой хөгжлийн зорилтыг хэрэгжүүлэх үзүүлэлтээр манай улстай ойролцоо үзүүлэлттэй яваа орнууд нь Ирак, Өмнөд Африк, Бангладеш, Лаос гэх мэт улсууд байна.

Харин дэлхийн хамгийн хүчирхэг эдийн засагтай АНУ 76 оноогоор 32-т эрэмбэлэгдсэн бол Хятад улс 72.1 оноогоор 57-д оржээ. Мөн социалист систем нуран унахад Монгол Улстай ижил гараанаас хөдөлсөн хэмээн тодотгодог Казахстан улс 59-д, Беларусь улс 78.8 оноогоор 165 орноос 24-т эрэмбэлэгджээ.

Тогтвортой хөгжлийн зорилтуудыг хэрэгжүүлэх тал дээр тэргүүлж буй улс орнууд нь Эдийн засгийн хамтын ажиллагаа, хөгжлийн байгууллага (OECD) -ын гишүүн орнууд байгаа нь анхаарал татаж байна. Тус байгууллагын гишүүн орнуудын хувьд, Хорватаас бусад нь бүгд эхний 20-д орж байгаа юм. Гэвч эдгээр улс ч тогтвортой хөгжлийн зорилтуудыг хэрэгжүүлэхдээ сорилттой тулгардаг, дор хаяж нэг зорилт нь “улаан” оноотой байгааг тайланд дурджээ.

Өндөр орлоготой орнууд нь тогтвортой хэрэглээ, үйлдвэрлэл болон биологийн төрөл зүйл, амьтан ургамлыг хамгаалах чиглэлд хангалттай ахиц дэвшил гаргахгүй байгаа аж. Харин бага орлоготой орнууд нь нэн ядуурлыг арилгах, дэд бүтцийн хүртээмжийг сайжруулахад ихээхэн бэрхшээлтэй тулгарч байна. Тогтвортой хөгжлийн зорилтыг хэрэгжүүлэхэд манай улсад ч мөн ийм сорилт тулгарч буй. Ядуурлыг бууруулах, уян хатан дэд бүтэц бий болгох зорилтын хэрэгжилт 50 хувьтай байгаа бол үйлдвэрлэлийн бүтцийг бүрдүүлэх зорилт ердөө 15.3 хувьтай байна.

Түүнчлэн хүрээлэн буй орчинтой холбоотой зорилтууд хангалтгүй хэрэгжиж байгааг Үндэсний статистикийн хорооны мэдээлэлд дурджээ. Дэлхийн экосистемийг хамгаалах, нөхөн сэргээх, ойг тогтвортой ашиглах, цөлжилттэй тэмцэх, хөрсний доройтлыг сэргээх, биологийн олон янз байдлыг хамгаалах, цаг уурын өөрчлөлттэй тэмцэх зорилтууд ердөө 35-38 хувийн биелэлттэй байна. Гэтэл Тогтвортой хөгжлийн зорилтыг хэрэгжүүлж дуусах хугацаа бараг талдаа ороод байгааг мартаж болохгүй. Хэрэв манай улс тууштай арга хэмжээ авахгүй бол үлдэж буй найман жилийн хугацаанд дэлхий нийтийн өмнө хүлээсэн үүргээ биелүүлж чадахгүй. Тиймээс Монгол Улс олон улсын туршлагаас суралцаж, шийдтэй алхам хийх цаг нэгэнт иржээ. ■

Тогтвортой хөгжлийн зорилтын индекс		
Улс	Эрэмбэ	Оноо
ФИНЛАНД		
	1	85.9
ИХ БРИТАНИ		
	17	80
БЕЛАРУСЬ		
	24	78.8
БНСУ		
	28	78.6
АНУ		
	32	76
ОХУ		
	46	73.8
ВЬЕТНАМ		
	51	72.8
БНХАУ		
	57	72.1
КАЗАКСТАН		
	59	71.6
МОНГОЛ УЛС		
	106	63.8

Эх сурвалж: "ТХЗ-ын индекс-2021" тайлан

Манлайлал

Энэ бол шийдвэрлэх арван

Уур амьсгалын өөрчлөлттэй тэмцэх, дэлхийн дулаарлыг цельсийн 1.5 хэмээс хэтрүүлэхгүй байх зорилгодоо хүрэхэд хүн төрөлхтөнд өчүүхэн бага хугацаа үлдээд байна. Уур амьсгалын хямралыг эргэж буцалтгүй мөхлийн цэгтээ хүрэхээс сэргийлэх хамгийн сүүлчийн боломж нь дэлхийн ихэнх улсын төрийн тэргүүнүүд

оролцсон НҮБ-ын Уур амьсгалын өөрчлөлтийн тухай бага хурал (COP26) юм.

2021 оны арваннэгдүгээр сард болсон тус хурлын үеэр дэлхийн томоохон гүрнүүдийн удирдагчид эх дэлхийгээ аврахын тулд юу шаардлагатай талаар байр сууриа илэрхийлсэн юм.

Антониу Гутьереш

НҮБ-ын Ерөнхий нарийн бичгийн дарга

Энэ хурлын үеэр өгсөн амлалтууддаа улс орнууд хүрч чадахгүй бол улс бүр үндэсний уур амьсгалын төлөвлөгөө, бодлогоо таван жил тутам бус жил бүр, хором бүрт дахин авч үзэх ёстой болно.

Малтмал түлшинд хэт донтож байгаа нь хүн төрөлхтнийг сүйрлийн ирмэг рүү түлхэж байна. Үүнийг нэг бол бид зогсооно, эсвэл

малтмал түлш биднийг зогсооно гэсэн эрс сонголттой бид туллаа. “Хангалттай” гэж хэлэх цаг одоо ирсэн.

Биологийн олон янз байдлыг харгислаж ханалаа. Бид өөрсдийгөө нүүрсхүчлээр устгаж ханалаа. Байгаль дэлхийтэйгээ жорлон шиг харьцаж ханалаа. Улам ихээр шатааж, өрөмдөж, уурхай ухаж ханалаа.

Нарендра Моди

Энэтхэгийн Ерөнхий сайд

Хөгжиж буй олон улсын хувьд уур амьсгалын өөрчлөлт бол хөгжлийн замд нь тохиолдож буй маш том хямрал, тусгаар тогтнолд нь заналхийлж буй том аюул болжээ. Дэлхийгээ аврахын тулд бид өнөөдөр маш чухал шийдвэрүүдийг

гаргах хэрэгтэй.

Хүн төрөлхтөн өдгөө дэлхийг хамарсан цар тахалтай тэмцэж байна. Энэ бол уур амьсгалын өөрчлөлт хэмээх ноцтой аюул огт алга болоогүй гэдгийг бидэнд дахин сануулж буй цагаа олсон дохио юм.

Борис Жонсон

Их Британийн Ерөнхий сайд

Цэвэр технологийг хамгийн боломжийн үнэтэй, хүртээмжтэй, сонирхол татам сонголт болгосноор бид дэлхий даяар нүүрсхүчлийн ялгаруулалтыг бууруулна. Glasgow Breakthroughs нь энэ үйл явдлыг улам эрчимжүүлэх бөгөөд үүний үр дүнд 2030 он гэхэд цэвэр технологи нь зөвхөн нүүрсхүчлийн хийг

бууруулах төдийгүй харин илүү олон ажлын байр, ногоон хөгжлийг улс бүрт бий болгох боломжтой юм.

Хүн төрөлхтөн уур амьсгалын асуудал дээр маш их цаг алдсаар ирлээ. Сүйрлийн цаг шөнө дундыг заахад нэг минут үлдээд байгаа учир бид яг одоо хөдлөх ёстой.

Жо Байден

АНУ-ын Ерөнхийлөгч

Зөвхөн АНУ-д төдийгүй бид бүхний хувьд айсуу гамшигтай хамт гайхалтай боломж ирж буй гэдэгт би итгэж байна. Бид дэлхийн түүхийн эргэлтийн цэг дээр зогсож байна. Бид өөрсдөдөө хөрөнгө оруулж, бүгдэд хүртээмжтэй цэвэр эрчим хүчийг бүтээх чадвартай. Ийн бүтээхдээ бид дэлхий даяар өндөр цалинтай олон сая ажлын байр, боломжуудыг бий болгож, үр хүүхдүүддээ илүү цэвэр агаар үүсгэж,

улам өгөөмөр баян далайг, эрүүл цэвэр ойг, эко системийг дэлхий ээждээ зориулан бүтээж чадна. Бид үүнийг хийж чадна, гагцхүү хийх сонголтыг л гаргах ёстой юм.

Энэ бол бүхнийг шийдвэрлэх арван гэж эрдэмтэд сануулж байна. Энэ 10 жилийн хугацаанд бид уур амьсгалын хямралын хамгийн ноцтой үр дагавраас зайлсхийх нэн чухал шийдвэрүүдийг гаргах ёстой.

Ши Жиньпин

БНХАУ-ын дарга

Зөвхөн үйлдлээр л бид алсын харааг бодитой болгож чадна. Талууд үүрэг амлалтаа биелүүлж, бодитой зорилт, алсын хараа тавьж, улсынхаа нөхцөл байдалд тааруулан чадах бүхнээ хийсэн цагт уур амьсгалын өөрчлөлттэй холбоотой арга хэмжээг амжилттай хэрэгжүүлж чадна. Хөгжингүй орнууд илүү ихийг хийхээс гадна хөгжиж буй орнуудын

хүчин чармайлтад туслахад анхаарах ёстой.

Эрчим хүч, таваарын салбар, аж үйлдвэрийн бүтэц, хэрэглээний хэв маягаа өөрчлөн шинэчлэх, ногоон эдийн засаг, нийгэм эдийн засгийг сурталчлах, урагшлах шинэ замыг эрэн хайхад шинжлэх ухаан, технологийн инновацыг ашиглах нь чухал юм.

Симон Кофе

Тувалу улсын Гадаад харилцааны сайд

Уур амьсгалын өөрчлөлт, далайн түвшин нэмэгдэж буй нь Тувалу болон далайн түвшнээс доош оршдог олон улсын хувьд үхлийн аюултай, оршин байх эсэхэд нь заналхийлж буй үзэгдэл билээ. Бид живж байна, дэлхийн бусад улсууд ч мөн адил. Өнөөдөр Тувалу улсад мэдрэгдэж байгаа нөлөө

100 жилийн дараа бусад улсад мэдрэгдэх эсэхээс үл хамаарч эл хямрал олон улсыг хамрах болно.

Гэхдээ бид дэлхийн улсуудын хүчин чармайлтыг хүлээлгүй ирээдүйгээ өөдрөгөөр харж, манай газар нутаг усанд живэн алга болж, ард иргэд маань нүүж одохыг зүгээр хүлээж суухгүй.

Миа Моттли

Барбадосын Ерөнхий сайд

Харах нүдтэй, сонсох чихтэй, мэдрэх зүрхтэй та бүхэнд хандаж хэлэхэд 1.5 хэм бол бидний амьд үлдэхэд шаардлагатай хэмжээ юм. Харин хоёр хэм бол Антигуа ба Барбудагийн ард түмэн, Мальдивын ард түмэн, Доминикан болон Фижигийн ард түмэн, Кени болон Мозамбикийн ард түмэн, мөн Самоа

болон Барбадосын ард түмний хувьд цаазын ял юм.

Миний ард түмэн үүнийг харж, үүнийг анзаарч байгаа. Дэлхийн хүн амын гуравны нэг нь хөгжин цэцэглэж, гуравны хоёр нь усан доор аюултай нөхцөлд амьдрах юм бол энх тайван, хөгжил цэцэглэлт бий болно гэж үү?

Уур амьсгалын өөрчлөлт

УУР АМЬСГАЛЫН ӨӨРЧЛӨЛТӨӨС ҮҮДЭЛТЭЙ СОРИЛТ: ДЭЛХИЙД БА МОНГОЛД

З.БАТЖАРГАЛ

УУР АМЬСГАЛЫН ӨӨРЧЛӨЛТИЙН ТУСГАЙ ЭЛЧ ДОКТОР

Уур амьсгалын өөрчлөлтийн талаарх Засгийн газар хоорондын Олон улсын мэргэжилтний хороо (УАӨМХ)-ны саяхан гаргасан зургадугаар илтгэлд дэлхийн агаар мандлын дундаж температур сүүлийн арваад жилд аж үйлдвэрийн хувьсгалын эхэн үе буюу 1850-1900 оны дунджаас даруй 1.1 хэмээр нэмэгдэж, дэлхийн дулааралт эрчимжиж байгааг бодит баримтаар харуулсан. Уур амьсгалын өөрчлөлт (УАӨ)-ийн голлох шалтгаан болж байгаа хүлэмжийн хий буюу нүүрстөрөгчийн давхар ислийн агаар дахь агууламж сүүлийн хоёр сая жилийн хугацаанд байгаагүй хэмжээгээр нэмэгдсэн бол эх газрын мөнх цас, мөсөн гол зэрэг мөстлөгийн хэмжээ сүүлийн 2000 жилд, харин Арктикийн мөсөн бүрхүүл сүүлийн 1000 жилд байгаагүй хэмжээгээр багассан байна.

Монгол Улсад цаг агаарын тогтмол ажиглалт, хэмжилт хийж эхэлсэн 1940-өөд оноос хойших 80 гаруй жилийн хугацаанд агаарын дундаж температур 2.4 хэмээр нэмэгдэж, хур тунадасны дундаж хэмжээ 6.4 хувиар буурчээ. Хүн амын сууршил сийрэг говь нутгаар гэхэд сүүлийн 20-иод жилд нүүрсхүчлийн хийн агууламж 16.5 хувиар өссөн байна.

Эдгээр тоон үзүүлэлтийн цаана улс орны хөгжил, хүний амьдрал ахуйд нөлөөлөх ямар өөрчлөлт гарч, ямар үйл явдал болж байгааг харуулах зарим жишээг дурдъя.

Зөвхөн 2021 оны 7-8-р сард дэлхийн бараг бүх тивд халалт, хуурайшлын улмаас ой, хээрийн түймрийн голомт үүссэний нэг болох Сибирийн түймрийн утаа Монголын ихэнх нутгийг бүрхэж байв. Гэтэл зэрэгцээд үер усны аюул болж, зөвхөн долдугаар сард дөрвөн тивийн 385 газар нутагт буусан үер, хөрс гулгалтын улмаас 920 гаруй хүн амь насаа алджээ. АНУ-ын зарим мужид наймдугаар сард хар салхи газардахад хурд нь

секундэд 60 метрийг давж байжээ. Нийт найман мужийг дайрсан Айда хар салхины уршгаар 60 гаруй хүн эндсэн байна. Ил задгай тал нутагт гэр мэтийн хөнгөн сууц барьж амьдардаг монголчуудын хувьд төсөөлөхөд ч бэрх ийм хүчтэй салхи шуурга болдог бүс нутаг хаяагаа тэлж ойртохыг үгүйсгэх аргагүй юм.

Хөрш зэргэлдээ БНХАУ-ын Хэнан мужид мөн оны долдугаар сард үер усны гамшгийн улмаас ганц хоёр өдрийн дотор 300 гаруй хүн амь насаа алдан олон арван хүн ор сураггүй болж, манай улсын хүн амын талтай тэнцэх тооны хүнийг нүүлгэн шилжүүлж байв. Усанд автаж, эвдэрсэн тариа, ногооны талбай 580 мянган га-д хүрч (Монгол Улсын 2021 онд нийт тариалсан талбай нь 640 мянган га), эдийн засгийн шууд хохирол нь 18 тэрбум ам.долларт хүрсэн. Монгол орны тухайд 2021 оны зун хур бороо элбэг, хадлан бэлчээр сайн, тариа ногооны ургац арвин байх нөхцөл бүрдсэн боловч хэд хэдэн газар үер бууж, үер усанд эндсэн хүний тоо 40 дөхсөний дотор найман хүүхэд эндсэн харамсалтай тоо баримт байна.

УАӨМХ-ны дээр дурьдсан илтгэл болон бусад судалгаа, тооцооноос үзэхэд нөхцөл байдал цаашид улам хүндрэх дүр зураг гарч байгаа юм. Тэртээ XVIII зууны сүүлчээс эхэлсэн дэлхийн дулаарлыг хүн төрөлхтөн анзаараагүй явж ирсэн гэвэл үгүй. Хүлэмжийн хийн дулааруулах нөлөөний талаар 2009 оны үеэс ярьж, уур амьсгал судлалыг шинжлэх ухааны нэг салбарын хэмжээнд 1940-өөд оны сүүлчээс авч үзэх болсон.

Гагцхүү шинжилгээ судалгааны хүрээнээс төдий л халилгүй, эргэж буцах үелэлтэй хэлбэлзлэлийн хэмжээнд төсөөлж цаг алдсан гэхэд хилсдэхгүй юм. Гэхдээ 1950-аад оны сүүлчээс нүүрсхүчлийн хийн ажиглалтын анхны станцыг байгуулж, “Олон улсын геофизикийн жил” нэрийн доор судалгааны ажлыг эрчимжүүлж, хиймэл дагуул хөөргөх, тоон боловсруулалт хийх, тооцоолох техникийг судалгаа, шинжилгээний болон цаг агаарын мэдээллийн практик үйл ажиллагаанд ►

► нэвтрүүлэх зэрэг ажлын эхлэл тавигдсан байна. Түүнчлэн улс орнуудын хүчин чармайлтыг нийтлэг эрх ашгийн төлөө нэгэн зүгт чиглүүлэх, үүний тулд хүч бололцоогоо нэгтгэх хэрэгцээ, шаардлага ч гарснаар эдийн засаг, техник технологиор тэргүүлэгч гүрнүүд цаг уурын шинжилгээний зориулалттай хиймэл дагуул хөөргөж, мэдээ мэдээллийг нь дэлхий нийтээрээ ашиглах боломж олгож эхэлсэн.

Дэлхийн II дайны дараа НҮБ хэмээх нэн чухал үүрэг бүхий томоохон байгууллага бий болсон ч хүйтэн дайны үеийн үзэл суртлын суурин дээр баруун-зүүн болон талцаж, “үй олноор устгах зэвсэг”, “цөмийн дайны аюул” гэх мэтийг ярьсаар хугацаа алдсан гэвэл бас үнэний ортой юм. Одоо энэ хуваагдал бүдгэрч, харин хөгжлийн түвшингээрээ умард-өмнөд хэмээн ялгарч байгаа ч хүн төрөлхтний нийтлэг эрх ашгийн асуудлыг нэг өнцгөөс харах цаг тулсан гэдгийг дэлхийн уур амьсгалын өөрчлөлт, өнөөгийн цар тахлын нөхцөл байдал бэлхнээ харуулж байна.

1961 онд НҮБ-ын Ерөнхий Ассемблейн 1721-р тогтоолоор Дэлхийн цаг уурын байгууллага (ДЦУБ)-д чиглэл өгч, дэлхийн агаар мандлыг судлах, төлөв байдлын өөрчлөлтийг хянах зорилго бүхий Дэлхийн цаг агаарын алба (World Weather Watch)-ыг байгуулсан. 1974 оны НҮБ-ын Ерөнхий Ассемблейн VI тусгай чуулганаас уур амьсгалын өөрчлөлтийг судлах тусгайлсан үүргийг ДЦУБ-д өгсний дагуу байгуулагдсан шинжээчдийн багийн илтгэл 1977 онд гарч, түүнд “дэлхийг бүхэлд нь хамарсан хүйтрэл болно” гэсэн цуу яриа худал болохыг, харин эсрэгээр дулаарах магадлалтай гэсэн төсөөлөл дүгнэлтийг дурдсан байв.

1979 онд Дэлхийн уур амьсгалын анхдугаар бага хурал хуралдаж, одоогийн Дэлхийн уур амьсгалын өөрчлөлтийн хөтөлбөр (ДУАӨХ) буюу World Climate Program хэрэгжих эхлэл тавигдсан. 1987 онд ДЦУБ-ын ээлжит их хурлаас (WMO Congress) зөвлөмж болгосны дагуу тус байгууллагын Ерөнхий нарийн бичгийн дарга Проф.П.Обаси, НҮБ-ын Байгаль орчны хөтөлбөр (НҮББОХ)-ийн тухайн үеийн Гүйцэтгэх захирал Док.М.Толба нар зөвшилцөн Уур амьсгалын өөрчлөлтийн талаарх Засгийн газар хоорондын мэргэжилтний хороо (УАӨМХ) буюу Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) хэмээх байгууллагын суурийг 1988 онд тавьсан. Анхны илтгэлээ 1990 онд гаргаж байсан энэ байгууллага саяхан зургадугаар илтгэлээ гаргаж, УАӨ-ийн дэлхий нийтийн болон бүс нутгийн чиг хандлагыг тодорхойлж, хүн

төрөлхтнийг болзошгүй сүйрлийн ирмэг рүү дөхөхөөс сэргийлэх арга хэмжээний шинжлэх ухааны үндэслэл, нэгэнт бодит болж буй шинэ нөхцөл байдалд гарз хохирол багатай дасан зохицох арга хэмжээний зүг чигийг гаргах нэн хариуцлагатай ажлыг гүйцэтгэж байна. Тус байгууллага 2007 онд Нобелийн Энхтайваны шагнал хүртсэн нь үйл ажиллагааных нь үнэ цэнийг дэлхий нийтээрээ хүлээн зөвшөөрч, дэмжиж байгаагийн нэг тод илрэл юм.

1990 онд Дэлхийн уур амьсгалын хоёрдугаар Бага хурлаар ДУАӨХ-ийн биелэлт, УАӨМХ ны илтгэлийн талаар хэлэлцэж, НҮБ-ын уур амьсгалын өөрчлөлтийн суурь конвенц (УАӨСК буюу United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC) бий болоход чухал үүрэг гүйцэтгэсэн.

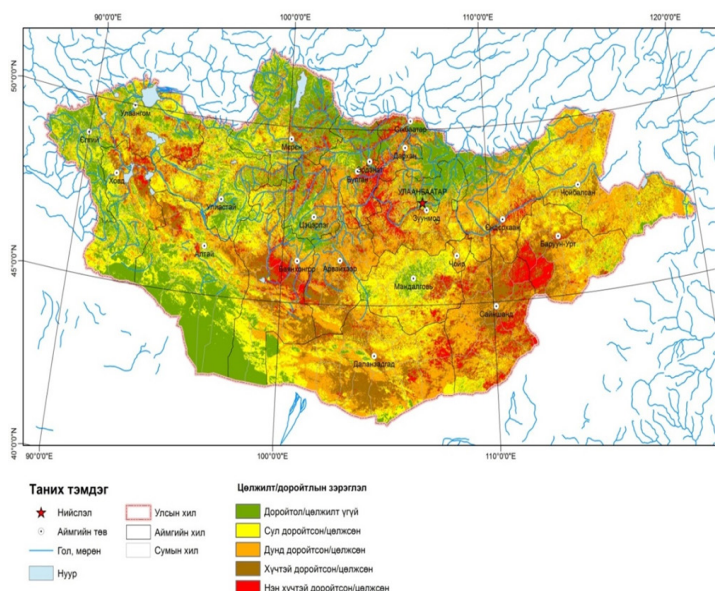
Тус хурлаас гаргасан тунхаглалд Дэлхийн Уур амьсгалын ажиглалтын тогтолцоо (ДУААТ) буюу Global Climate Observing System (GCOS) байгуулах нь нэн чухал болохыг тэмдэглэсний дагуу эх газар (Global Terrestrial Observing System), далай тэнгисийн (Global Ocean Observing System) бие даасан бүрэлдэхүүн бүхий өргөтгөсөн том тогтолцооны төлөвлөгөөг 1995 онд эцэслэж, өнөө

Монгол орны цөлжилт, газрын доройтол

МОНГОЛЫН ГАЗАР НУТГИЙН

76,8%

ДУНД БОЛОН ХҮЧТЭЙ ЦӨЛЖИЛТӨНД ӨРТЖЭЭ

Алтай Таван Богд уулс. 1905 он. Гэрэл зургийг Сапожников.В.В

- хүртэл амжилттай хэрэгжүүлж ирсэн нь УАӨ-ийн нөхцөл байдлыг үнэн зөв үнэлэхэд гол үүрэг гүйцэтгэж байгаа билээ.

1990 онд НҮБ-ын Ерөнхий Ассемблейн 45-р чуулганы шийдвэрээр УАӨСК-ийн төсөл дээр ажиллах Засгийн газар хоорондын хороо (Inter-governmental Negotiating Committee) байгуулсан нь үр дүнгээ өгч, 1992 онд Бразилд хуралдсан Дэлхийн Дээд хэмжээний чуулганд (Earth Summit) 166 улс, түүний дотор Монгол Улс гарын үсэг зурсан юм. 1994 оны гуравдугаар сарын 21-нээс хүчин төгөлдөр болсон эл конвенцэд өдгөө 197 улс нэгдээд байна.

УАӨСК-ийг хэрэгжүүлэх олон улсын хэмжээний хууль эрхийн зохицуулалт бүхий анхны бичиг баримт болох Киотогийн протоколд улс орнууд 1998 оны гуравдугаар сард гарын үсэг зурсан боловч долоон жилийн дараа, 2005 оны хоёрдугаар сарын 16-нд хүчин төгөлдөр болсон. Нэр заасан хөгжингүй улсууд 1990 оны түвшнээс хүлэмжийн хийгээ таван хувиар бууруулах үүрэг хүлээсэн ч “эдийн засагт нөлөөлнө” гэх шалтгаанаар цааргалж хожуу нэгдсэн болон огт нэгдээгүй учир хүлээсэн үр дүнд хүрээгүй, улмаар нэмэлтээр тогтоосон шинэ хугацаа нь 2020 онд дуусгавар болсон билээ. Түүний буухиаг үргэлжлүүлэх Парисын хэлэлцээр нь улс орнуудыг хөгжлийн түвшингээр нь ялгаагүй, хатуу тогтоосон үүрэг хүлээлгээгүй боловч тогтоон барих температурын босгыг заавал хоёр, болж огвол 1.5 хэм гэж заасан юм. Уур амьсгалын өөрчлөлтөд нэн эмзэг буурай хөгжилтэй, жижиг арлын улс орнуудад тулгарч буй бэрхшээлийг даван туулахад нь дэмжлэг үзүүлэх 100 тэрбум ам.долларын санг 2020 он гэхэд үүсгэх зэрэг амаргүй заалтууд орсон, хуультай дүйцэх хэмжээний баримт бичиг юм. Гэвч Парист хуралдсан УАӨСК-ийн талуудын 21-р бага хурлын хаалтын өдөр буюу 2015 оны арванхоёрдугаар сарын 12-нд хуралд оролцсон 196 улс санал нэгтгэйгээр түүнийг “Парисын

Алтай Таванбогд уулсын Потанин, Александрын мөсөн голын хил

1945-1989 онд 550 орчим метр,
1989-2001 онд 185 метр,
2002-2014 онд 45 метр

тус тус дээш огшиж, талбай нь багасчээ.

хэлэлцээр” нэртэйгээр баталсан юм. Түүгээр ч барахгүй уг хэлэлцээр нь бараг жил хүрэхгүй хугацааны дотор буюу 2016 оны арваннэгдүгээр сарын 4-нд хүчин төгөлдөр болсон билээ. Парисын Хэлэлцээр (ПХ)-т нэгдсэн улс орнуудын хүлэмжийн хий бууруулах амлалт, үүрэг одоогийн байдлаар дээр дурьдсан температурын босгын шаардлагыг хангахад яагаад ч хүрэхгүй байгаа учир цар тахлын улмаас өнжсөн талуудын ээлжит 26-р бага хурлыг Глазго хотноо 2021 оны арваннэгдүгээр сарын 1-12-нд хуралдуулж, улс орнуудыг “Тодорхойлсон хувь нэмэр” (National Determined Contribution) гэсэн зорилтоо ахиулж, нэмүү үүрэг амлалт авахыг уриалж байна.

Монгол Улс эл конвенц, түүнийг хэрэгжүүлэх протокол болон хэлэлцээрийг боловсруулах, албажуулах хэлэлцүүлэгт идэвхтэй оролцож, цаг алдахгүйгээр соёрхон баталж, хэрэгжүүлэх үе шатны арга хэмжээний үр өгөөжийг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн хүчин чармайлт гаргаж ирснийг тэмдэглэх нь зүйтэй. Ингэснээр Монгол Улс олон улсын хамтын нийгэмлэгийн гишүүний үүргээ биелүүлж байгаа төдийгүй, амьдрах арга, ахуй уламжлал нь байгаль цаг агаарын нөхцөлөөс бүрэн хараат байдгаас шалтгаалан уур амьсгалын өөрчлөлтөд нэн эмзэг улс үндэстний тоонд зүй ёсоор ордогийн хувьд тулгарч буй асуудлаа оновчтой шийдэх арга замаа олоход дэм тус болох том боломжийг нээж байгаа юм.

Монгол Улс 1992 онд Үндсэн хуулиа шинэчилж, иргэдийн эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах эрхийг ►

Алтай Таван Богд уулс. 2015-09-01. Гэрэл зургийг Г.Даваа

Монгол орны нийт мөстөл, мөсөн голын талбай 1940-өөд оноос 2014 оны хооронд

29.9 хувиар буурсан байна

► тунхаглан баталгаажуулсан билээ. Нийгэм, эдийн засгийн шилжилтийн 30 гаруй жилийн хугацаанд эдийн засгийн салбарууд, нийгмийн харилцааны олон чиглэлд багагүй ахиц дэвшил гарсан боловч сорилт бэрхшээлүүд хангалттай байлаа. Ололтоо бататгаж, алдаагаа залруулахын тулд саяхан Үндсэн хуульдаа нэмэлт өөрчлөлт оруулсны дотор байгалийн нөөц, нийгмийн оюун санааны баялгаас эрх зүйт төртэй улс орнуудын жишгээр ижил тэгш хүртэх эрхээр иргэдээ хангах зарчмыг тусгаж өглөө.

Сорилт бэрхшээлийн тухайд биднээс шууд хамаарах хүчин зүйлс голлож байгаа боловч биднээс шууд хамаарахгүй, зарим талаар огт хамаарахгүй гэмээр хүчин зүйл бий. Үүний нэг тод жишээ бол дэлхийн уур амьсгалын өөрчлөлт. Мэргэжлийн байгууллагуудаас гаргасан дүгнэлтээс үзвэл сүүлийн 20 гаруй жилд Монгол улсын газар нутаг дээр хур бороо татруу жилүүд үргэлжилж, эрчимтэй дулаарлын улмаас хур тунадасны ууршилт нэмэгдэж, ерөнхийдөө уур амьсгал хуурайших тал руугаа явж байна. Үүний зэрэгцээ зуны бороошилт багасаж, өвөлдөө цасны хэмжээ нэмэгдэх хандлага илэрч, цааш үргэлжлэх магадлалтай байгаа нь монгол түмний амьдралын үндэс болсон бэлчээрийн мал аж ахуй, усалгаагүй газар тариаланд томоохон дарамт болохоор байна.

Багахан талбай эзэлдэг боловч баталгаатай ургац авдаг уламжлалт усалгаатай газар тариалан нь гол төлөв мөнх цас, мөсөн голын уснаас шууд хамааралтай. Гэтэл одоо байгаа мөнх цас, мөсөн

гол ойрын 20-30 жилийн хугацаанд бараг үгүй болж мэдэх эрчтэйгээр хайлж нимгэрч байгаа, ер нь Монгол Улсын нутаг дээр мөстлөг хэлбэрээр хадгалагдаж байсан усны нөөцийн бараг тал хувь нь алга болжээ гэдгийг судлаачид тогтоосон. Ерөнхийдөө дулааралт, хуурайшилт үргэлжилж байгаа боловч гэнэт хүйтрэх, хэсэг зуур газар их цас дарах, зуны улиралд эрчимтэй аадар бороо орж үер буух, түүнчлэн үе үе хүчтэй салхилж шуурах, их халуун болж ой, хээрийн түймэр гарах гэх мэтээр цаг агаарын аюул гамшгийн давтамж олширч, эрчим нэмэгдэж байгааг эрдэмтэд дэлхийн дулааралтай холбон тайлбарлаж байна.

Монгол Улсад 1999-2002 болон 2009-2010 онд тохиосон ган зудын уршгаар олон сая мал хорогдож, олон зуун өрх хотоо харлуулж, орлогын эх үүсвэргүй болсноор ядуурал, ажилгүйдэл нэмэгдэн улмаар олон айл өрх хот суурин газар, түүний дотор нийслэл Улаанбаатар хотод суурьшин агаар, ус, хөрсний бохирдол эрс нэмэгдэх бас нэг шалтгаан болж байлаа. Уламжлалт мал аж ахуйн нөхцөлд таван хошуу мал нь хөдөөгийн ард иргэдийн амь зуулгын хэрэгсэл байсан бол одоо ашиг орлогын эх үүсвэр болж, тоо толгой нь өсөхийн хамт сүргийн бүтцэд өөрчлөлт орж бэлчээрийн ачааллыг улам нэмэгдүүлж байна. Дээр нь уул уурхай, зам тээвэр гээд газрын элэгдэл эвдрэл, доройтлыг уур амьсгалын хуурайшилттай хавсран гүнзгийрүүлэх гэх мэт олон шалтгаан бий. Эдгээр хүчин зүйлсийн сөрөг нөлөө нь байгалийн эргэн сэргэх чадавхаас давах хэмжээнд хүрч байгалийн нөөц хомсдох шалтгаан болоод зогсохгүй хүлэмжийн хийн шингээлт буурах шинэ асуудал үүсгэж байна. Ийнхүү сорилт бэрхшээл бүрийг нэрлэвэл олон зүйлийг хэлж болно. Гэхдээ Монгол Улсын Засгийн газар хөгжил дэвшлийн аливаа сорилт, бэрхшээлийг давж, болзошгүй сөрөг үр дагавараас зайлсхийх, улмаар сорилтыг боломж болгон хөгжил дэвшлийг ахиулах сорилт тавин

► ажиллаж байна.

Монголчууд бид энэ газар нутагтаа зуун зууныг элээж оршин суухдаа эх газрын эрс тэс уур амьсгалын хатуу ширүүн нөхцөлийг даван туулж, ямар ч хүнд үед олныг хамарсан өлсгөлөн, үй олноор нь егүүтгэх өвчин зовлонд нэрвэгдэлгүй өдий хүрсэн билээ. Дэлхийн дулаарлын хурд нь байгалийн аливаа эко тогтоц, аль ч улс үндэстний дасан зохицох хил хязгаарыг давах хэмжээнд хүрч байгаа талаар дэлхий нийтээрээ сэтгэл түгшин ярьж байгаа энэ үед Монгол Улс уур амьсгалын өөрчлөлтийн болзошгүй сөрөг үр дагавар, дарамтыг нимгэлж шинэ нөхцөл байдалд дасан зохицох боломж, арга замаа тоймлох оролдлого хийж байна, Түүгээр ч барахгүй Парисын хэлэлцээрт нэгдсэн улсын хувьд хүлэмжийн хийг бууруулах олон улсын хамтын нийгэмлэгийн хүчин чармайлтад зохих хувь нэмэр оруулах зорилт дэвшүүлээ.

Парисын хэлэлцээрийн хэрэгжилтэд Монгол Улсын оруулах Үндэсний тодорхойлсон хувь нэмэр (ҮТХ) баримт бичгийг боловсруулаад байна. Ингэхдээ тус хэлэлцээр хүчин төгөлдөр болохоос өмнө буюу 2015 онд НҮБ-ын Уур амьсгалын өөрчлөлтийн суурь конвенцын газарт хүргүүлсэн Үндэсний Зорилтот Хувь нэмэр (ҮЗХ) баримт бичигт туссан зорилтуудыг шинэчилж, хүлэмжийн хийн ялгарлаа бууруулах зорилтоо ахиулан тодорхойлох, уур амьсгалын өөрчлөлтийн улмаас учирч болзошгүй сөрөг нөлөөлөл, эрсдэлийг бууруулах, уур амьсгалын өөрчлөлтийн шинэ нөхцөл байдалд дасан зохицоход чиглэсэн арга хэмжээг нарийвчлан багцаалж, хэрэгжүүлэх арга замыг шинэчлэн тодорхойлсон юм. Одоо хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөөг БОАЖЯ боловсруулж, хэрэгжүүлэх шатандаа явж байна. Энэхүү бичиг баримтад туссан зорилтод хүрэх,

хүлэмжийн хийг бууруулах болон дасан зохицоход чиглэсэн тал бүрийн арга хэмжээг үр өгөөжтэй хэрэгжүүлэхийн тулд Монгол Улсын Засгийн газар олон улсын хамтын ажиллагааны тал бүрийн хөшүүргийг бүрэн ашиглаж, олон улсын хөгжлийн болон банк, санхүүгийн байгууллага, Засгийн газар хоорондын болон Засгийн газрын бус олон улсын бусад байгууллага, хөрш орнууд, сайн түншийн харилцаа бүхий бусад улстай өргөн хүрээнд хамтран ажиллаж байна.

Нарийвчилсан судалгааны дүнгээс үзэхэд уур амьсгалын өөрчлөлт нь Монгол орны байгаль орчин, экосистемийн үйлчилгээ, эдийн засаг, нийгмийн салбаруудад ихээхэн сөрөг нөлөөлөл үзүүлж эхэллээ. Улам бүр нэмэгдэж байгаа байгаль, цаг уурын гамшигт үзэгдлийн улмаас 2009-2019 онд нийт нэг их наяд орчим төгрөгийн эдийн засгийн шууд хохирол учирчээ. Иймд уур амьсгалын өөрчлөлтийн сөрөг нөлөөлөл, нэмэлт дарамт, эрсдэлийг багасгахад чиглэсэн дасан зохицох арга хэмжээг эдийн засаг, нийгмийн эмзэг салбар бүрд хэрэгжүүлэх шаардлагатай боллоо.

Дэлхийн уур амьсгалын өөрчлөлтөд нөлөөлж буй гол хүчин зүйл болох хүлэмжийн хийн ялгарлыг бууруулах олон улсын хүчин чармайлтад Монгол Улс хувь нэмэр оруулахын хамт тогтвортой хөгжил, ногоон хөгжлийн зарчмын дагуу улс орныхоо эдийн засаг, нийгмийн хөгжлийн түвшнийг өндөржүүлэх, хүрээг нь өргөжүүлэх, үүний тулд байгалийн нөөц баялаг шавхагдах, уур амьсгалын гаралтай аюул гамшигт сөхрөхгүй байх нөхцөлийг бүрдүүлсэн байх учиртай.

Монгол Улс хүлэмжийн хийн гол ялгаруулагч салбаруудаар тодорхойлсон арга хэмжээг хэрэгжүүлснээр нийт ялгарлыг 2030 оны түвшинд 16.9 сая тоннтой дүйцэх буюу 22.7 хувиар бууруулах боломжтой гэсэн тооцоо гарсан. Энэ бууралтын ►

Өмнөговь аймаг. 2021 оны долдугаар сарын байдлаар 37 хүн үер усны осолд өртөж амь насаа алдсанаас найм нь хүүхэд байсан.

► 66.7 хувийг эрчим хүч, 31.3 хувийг хөдөө аж ахуй, 1.4 хувийг үйлдвэр, 0.6 хувийг хог хаягдлын салбар тус тус эзлэх боломжтой юм. Улс орны хөгжлийн өнөөгийн болон цаашид мөрдлөг болгох загварын хүрээнд хүлэмжийн хийн ялгарал 2020 онд 7.2 хувь, 2025 онд 12.3 хувь, 2030 онд 22.7 хувиар тус тус буурах төсөөлөл гаргасан бөгөөд тодорхой шалтгаанаар биелэлтийн явц одоогоор жигд биш байна.

Дэлхийн ихэнх улс хүлэмжийн хийн ялгаралт, шингээлтийг ойртуулж, энэ зууны дунд үе гэхэд дүнгээр нь “тэглэх” зорилт дэвшүүлж, нүүрс ашиглан эрчим хүч үйлдвэрлэх арга технологийг хөрөнгө оруулалтаар дэмжихгүй байх санаачилга гаргаж байгаа нь Монгол Улсын хувьд эрчим хүчний цоо шинэ эх үүсвэр эрэлхийлэхэд хүргэж байна. Харин энэ чиглэлээр УТХ-ийн болзолт зорилтын хүрээнд нэмэлт дэмжлэг авч чадвал Хүлэмжийн хий бууруулах зорилтоо 27.2 хувь хүртэл ахиулах, шингээлтийг нэмэгдүүлэх боломжийг ашиглах, тэр тусмаа Ерөнхийлөгч У.Хүрэлсүхийн санаачилсан “тэрбум мод тарих” хөдөлгөөн амжилттай хэрэгжсэн нөхцөлд Монгол Улсын нутаг дэвсгэрээс агаар мандалд гарах хүлэмжийн хийг 33 хувиас илүү хэмжээгээр бууруулах боломжтой.

Манай орны хувьд уур амьсгалын өөрчлөлтийн сөрөг нөлөөлөлд хамгийн ихээр өртөж байгаа эдийн засаг, нийгмийн гол салбаруудад эл нөлөөллийг багасгах, учирч болох эрсдэлээс хамгаалахад чиглэсэн дасан зохицлын тодорхой арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэхээр төлөвлөж, энэ талаар илүү нарийвчилсан, хэрэгжүүлэх техник технологи, хөрөнгө санхүүгийн баталгаа бүхий тусгай төлөвлөгөөг боловсруулж байна. Өмнө цухас дурьдсан эрчим хүчний шинэ эх үүсвэр, тухайлбал, ногоон устөрөгч, хүлэмжийн хийгээс

гадна агаарын бохирдлыг бууруулах, мод тарих хөдөлгөөн нь уур амьсгалын өөрчлөлтийн улмаас улам эрчимжиж байгаа ус чийгийн ууршилтыг бууруулах, ургамалын нөмрөгийг сэргээж цөлжилтийн явцыг сааруулах зэрэг олон давхар үр өгөөжтэй арга хэмжээ юм.

Монгол Улс ийнхүү Парисын хэлэлцээрийг хэрэгжүүлэхэд оруулах хувь нэмэр, авах арга хэмжээгээ тодорхойлсноор тэдгээрийг хэрэгжүүлэхэд НҮБ-ын хөтөлбөрийн болон төрөлжсэн байгууллагуудын зүгээс мэдлэг чадавх, техник, технологи, санхүүгийн дэмжлэг туслалцаа авч илүү өргөн хүрээнд хамтран ажиллаж, тулгамдсан болон дангаараа хүчин мөхөсдөх олон асуудлыг амжилттай шийдвэрлэх нөхцөл бүрдэнэ.

ДҮГНЭЛТ: Уур амьсгалын өөрчлөлт, түүний нөлөө нь нь өдгөө хөгжлийн түвшингээс үл хамааран бүх улсын иргэдийн ахуй амьдрал, эдийн засаг, нийгмийн хөгжлийг бүхэлд нь хамарч, одоо нүүрлээд байгаа коронавирусийн цар тахал шиг вакцинаар сэргийлж болдоггүй дэлхий нийтийг түгшээх хэмжээний аюул болж хувирчээ. Гэхдээ үүнийг үзэл суртал адил сөргөлдөөний бай, улс төр шиг мэтгэлцээний сэдэв, эдийн засаг шиг өрсөлдөөний талбар болгохгүйгээр үүсээд байгаа сорилтыг боломж болгох зөвшилд дэлхий нийтээрээ хүрч чадваас аврал үгүй зүйл биш юм. ■

2016 оны 7-р сард орсон усархаг борооны улмаас Баянзүрх дүүргийн 1-8, 12-19 дүгээр хороо бүрэн усанд автсан.

Улаанбаатарт болсон 1966 оны үерийн улмаас Үйлдвэр комбинат усанд автаж, цахилгаан станцууд зогсоход хүрч байсан.

Ногоон бодлого

У.ХҮРЭЛСҮХ: УУР АМЬСГАЛЫН ӨӨРЧЛӨЛТИЙН ЭСРЭГ ТЭМЦЭЛД БИД АГШИН ЗУУР Ч АМСХИЙХ УЧИРГҮЙ

Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн ивээл дор зохион байгуулсан “Ногоон санхүүжилт-Бүс нутгийн чуулган” 03 сарын 29, 30-нд Төрийн ордонд болсон билээ. Чуулганыг нээж Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн хэлсэн үгийг бүрэн эхээр нь хүргэж байна.

Эрхэм хүндэт зочид төлөөлөгчид өө,
Уур амьсгалын өөрчлөлт хүн төрөлхтний

оршин тогтноход хүчтэй заналхийлж, эрдэмтэн, судлаачид, дэлхийн удирдагчид, олон улсын хамтын нийгэмлэг үүнд анхаарлаа хандуулж эхэлснээс хойш багагүй хугацаа өнгөрчээ. Энэ хугацаанд улс орон бүр өөрсдийн зорилт, хүлээсэн үүрэг, амлалтаа биелүүлэхээр хичээн ажиллаж байгаа ч уур амьсгалын өөрчлөлтийн сөрөг нөлөө эрчимжсэн хэвээр байна.

Мөн хүн төрөлхтөн КОВИД-19 цар тахлын ►

► хямралтай нүүр тулж, асар их хэмжээний хохирол амссан бөгөөд байгаль дэлхийтэйгээ харьцах хандлагаа өөрчилж, эх дэлхийнхээ төлөө зоримог, шийдвэртэй алхам хийх шаардлагатай байгааг дэлхий нийтэд сануулж байна. Өнөөдөр дэлхийн нийтэд эрүүл мэндийн болон нийгэм, эдийн засгийн томоохон сорилт, бэрхшээлүүд учирч байгаа хэдий ч байгаль орчноо хамгаалах, уур амьсгалын өөрчлөлтийн эсрэг хийж буй тэмцэлдээ Та бид агшин зуур ч амсхийх учиргүй юм.

Судалгаанаас үзэхэд сүүлийн 170 жилд дэлхийн гадаргуу дээрх температур 1.09 хувиар нэмэгдэж, дэлхийн хэмжээнд биологийн олон янз байдлын төрөл зүйл устан үгүй болсоор байна. Монгол Улсын хувьд дэлхийн нийт хүлэмжийн хийн 0.1 хувийг ялгаруулдаг боловч уур амьсгалын өөрчлөлтөд асар их хэмжээгээр өртөж байгаа улс юм. Тухайлбал, агаарын дундаж температур сүүлийн 80 жилд 2.25 хувиар өссөн нь дэлхийн дунджаас хоёр дахин их байна.

Монгол Улсын нийт нутаг дэвсгэрийн 76.9 хувь нь буюу 120 сая га талбай цөлжилтөд өртөж, нийт газар нутгийн бараг тэн хагас нь хүчтэй болон нэн хүчтэй цөлжөөд байна. Түүнчлэн сүүлийн 10 жилд цаг уураас шалтгаалсан гамшигт үзэгдлийн тоо 1990-ээд онтой харьцуулахад гурав дахин өсжээ. Улс орон бүр хүлэмжийн хийн ялгарлыг бууруулах үндэсний зорилтоо тодорхойлж, хувь нэмрээ оруулах үүргийг хүн төрөлхтний өмнө хүлээсэн. Энэ хүрээнд дэлхийн 66 улс 2050 он гэхэд хүлэмжийн хийн ялгарлыг “0” хувьд хүргэхээ амласан.

Монгол Улсын хувьд 2016 оны “Үндэсний тодорхойлсон хувь нэмэр” баримт бичгийн хүрээнд хүлэмжийн хийн ялгарлыг 2030 он гэхэд 22.7 хувиар бууруулах зорилт тавьж байсан билээ. Харин өнгөрсөн оны 12 дугаар сард Глазгоу хотноо болсон Уур амьсгалын өөрчлөлтийн талаарх дээд түвшний уулзалтын үеэр манай улс дэвшилтэт технологи, инновац нэвтрүүлж, ногоон санхүүжилтийг нэмэгдүүлэх замаар дээрх зорилтот түвшнийг 27.2 хувь хүртэл ахиулах боломжтойг дэлхий нийтэд мэдэгдсэн.

Хүлэмжийн хийн ялгарлыг бууруулах зорилтын хүрээнд бидний хувьд эн тэргүүнд сэргээгдэх эрчим хүчний эх үүсвэрийг нэмэгдүүлэхээр зорьж байна. Цаашлаад Зүүн Хойд Азийн эрчим хүчний хангамжийг

сайжруулах зорилгоор Азийн супер сүлжээ санаачилгыг Монгол Улс дэмжиж, нар, салхины арвин нөөцөө ашиглан сэргээгдэх эрчим хүчний эх үүсвэрээ нэмэгдүүлэхээр бүс нутгийн орнуудтай идэвхтэй хамтран ажиллаж байна. Мөн хүлэмжийн хийн шингээлтийг нэмэгдүүлэх, ойн хомсдол, доройтлыг бууруулах, нөхөн сэргэлтийг дэмжих, усны нөөцийн хомсдолоос сэргийлэхэд онцгой анхаарч, 2030 он гэхэд тэрбумаар тоологдох мод тарьж ургуулах, хамгаалах үндэсний хөдөлгөөнийг өрнүүлж эхэлсэн билээ.

“Амьдралын эх ус, усны эх мод” гэж манай ард түмэн ярьдаг.

“Тэрбум мод” үндэсний хөдөлгөөн нь зөвхөн Монголд төдийгүй Ази, Америк тивийг хамарсан байгаль экологи, эрүүл мэнд, эдийн засгийн хор хохирол учруулж буй шороон шуургыг бууруулахад чухал нөлөө үзүүлнэ гэж судлаачид онцолж байна. Үндэсний хөдөлгөөнийг хэрэгжүүлснээр ажлын байрыг нэмэгдүүлэх, ядуурлыг бууруулах, хүнсний хангамжийг сайжруулах, тарьц, суулгац, бортого, бордоо, хашаа, ургамал хамгааллын бодисын үйлдвэрлэл, хог хаягдлын дахин боловсруулалт, усжуулалтын систем, өвөл зуны хүлэмж, зоорь байгуулах зэрэг нийгэм, эдийн засгийн олон төрлийн үр өгөөж авчрах болно. Түүнчлэн ховор, нэн ховор эмийн ургамал, ан амьтан, биологийн төрөл зүйлийг хамгаалж, өсгөн үржүүлж, экосистемийн тэнцвэрийг хадгалахад онцгой ач холбогдолтой юм.

Эдгээр үр дүн нь Монгол Улсын тогтвортой хөгжил, Үндэсний аюулгүй байдал, улс орны нийгэм, эдийн засаг, байгаль орчинд онцгой үүрэгтэй төдийгүй бүс нутгийн улс орнуудын байгаль орчин, тогтвортой хөгжилд ч чухал үүрэг гүйцэтгэнэ. “Тэрбум мод” үндэсний хөдөлгөөнд төр, хувийн хэвшил, баялаг бүтээгчид, дотоод, гадаадын хөрөнгө оруулагчид, ард иргэд маань нэгдэж, хамтран идэвхтэй ажиллаж байгааг Та бүхэнд дуулгахад таатай байна. Түүнчлэн Монгол Улс жил бүр ДНБ-ийхээ нэгээс доошгүй хувьтай тэнцэх хэмжээний төсөв, хөрөнгийг уур амьсгалын өөрчлөлт, цөлжилтийн эсрэг тэмцэхэд зарцуулж байхаар шийдвэрлэсэн.

Монголчууд бид байгаль дэлхийтэйгээ зохицон амьдарч ирсэн нүүдлийн соёл ►

Монгол Улсын агаарын дундаж температур сүүлийн 80 жилд 2.25 хувиар өссөн нь дэлхийн дунджаас хоёр дахин их байна. (21-р хуудасны цонх) Монгол Улсын агаарын дундаж температур сүүлийн 80 жилд 2.25 хувиар өссөн нь дэлхийн дунджаас хоёр дахин их байна.

- иргэншилтэй ард түмэн. Бидний энэ амьдралын хэв маяг нь онгон дагшин байгалиа хайрлан хамгаалахын зэрэгцээ үр шимийг нь урт удаан хугацаанд хүртэж, хойч үедээ өвлүүлэн үлдээх холч ухааныг агуулдаг. Харин сүүлийн жилүүдэд байгалийн нөөцийн зохисгүй ашиглалт, ахуйн болон үйлдвэрлэлийн хог хаягдал нэмэгдэж байгаа тул хог хаягдлын менежментийг сайжруулж, байгальд ээлгүй, үрэлгэн хэрэглээнээс татгалзах шаардлагатай байна. Иймд байгаль орчны бохирдол, экологийн доройтлыг эрс бууруулах, ард иргэдийнхээ амьжиргааг сайжруулах, нийгмийн эрх тэгш, шударга байдлыг хангах, ногоон хөгжлийг цогцлооход эдийн засаг, нийгмийн бодлого бүрэн чиглэгдэх ёстой.

Улс орнуудын хувьд уур амьсгалын өөрчлөлтийн эрсдэл, сорилтыг дангаар шийдвэрлэж, даван туулах боломж

хязгаарлагдмал тул олон улс, бүс нутгийн хэмжээнд харилцан ашигтай хамтран ажиллаж туршлага солилцох, цаашлаад төрийн байгууллагууд хоорондын уялдааг хангах замаар нэгдсэн уялдаатай бодлого, арга хэмжээг хэрэгжүүлж, бэлэн байдлаа эрс сайжруулах шаардлагатай байна.

Энэ утгаараа өнөөдрийн чуулганы гол зорилго бүс нутгийн хамтын ажиллагаа, харилцан ойлголцлыг бэхжүүлэх, ногоон санхүүжилтийг нэмэгдүүлэх, тогтолцоог нь сайжруулахад чиглэж байна.

Ногоон хөгжлийг санхүүжүүлэхэд олон улсын хөрөнгө оруулагчид

болон дотоодын санхүүгийн салбарын оролцоо, манлайлал, хамтын ажиллагаа нэн чухал юм. Төрөөс ногоон хөгжлийг дэмжих зорилго бүхий Ногоон хөрөнгө оруулалтын корпорац, Уур амьсгалын өөрчлөлтийн эсрэг ногоон сан, Ногоон зээлийн батлан даалтын сан зэрэг санхүүгийн механизмыг хөгжүүлж, үр дүнтэй ажиллах шаардлагатайг эрдэмтэн, судлаачид, салбарын мэргэжилтнүүд зөвлөдөг. Олон улсын байгууллагууд, хөрөнгө оруулагчид, хандивлагч орнууд байгаль орчны асуудалд онцгой анхаарч, ногоон хөгжилд тэргүүлэх ач холбогдол өгөх болсон энэ цаг үед Монгол Улс ногоон санхүүжилтийг нэмэгдүүлж, тогтолцоогоо сайжруулах шаардлагатай байна.

Өнөөдрийн чуулганаас дараах чиглэлүүдээр бодит санал, санаачилга гаргана гэдэгт итгэлтэй байна. Үүнд:

• Бүс нутгийн хэмжээнд уур амьсгалын өөрчлөлтийг сааруулах, цөлжилт, шороон шуургатай хамтдаа үр дүнтэй тэмцэж, хамтын бодлого шийдвэр, төлөвлөгөө гаргаж, үр дүнтэй төсөл хөтөлбөр хэрэгжүүлэх,

• Бүс нутаг төдийгүй Монгол Улс дотооддоо төр, хувийн хэвшлийн үйл ажиллагаа, бодлогын шийдвэрт уур амьсгалын өөрчлөлтийн эрсдэлийг тодорхойлж, цаашдын эрсдэлийг урьдчилан тооцох тогтолцоог бүрдүүлж, ил тод байдал, тайлангийн стандартыг нэвтрүүлэх,

• Сэргээгдэх эрчим хүчний эх үүсвэрийг нэмэгдүүлэх бодлогын хэрэгжилтийг эрчимжүүлж, бүс нутгийн сэргээгдэх эрчим хүчний хангамжийг сайжруулах Азийн супер сүлжээнд Монгол Улс нэгдэх боломж, арга замыг тодорхойлж, нарийвчилсан төлөвлөгөө гаргах,

• Олон улсын шилдэг туршлагад үндэслэн Монгол Улсын ногоон санхүүжилтийн тогтолцоо, зорилт, чиглэлийг шинэ түвшинд гаргах “Үндэсний тогтвортой санхүүгийн стратеги, замын зураг”-ийг батлах,

• Хүлэмжийн хийн ялгарал багатай ногоон төсөл, хөтөлбөрүүдийг тодорхойлох, хэрэгжүүлэх, иргэд, аж ахуйн нэгжүүдийн эдийн засгийн сонирхлыг нэмэгдүүлэх оновчтой бодлогын хөшүүргийг хөгжүүлэх,

• Санхүүгийн салбарт ногоон зээл, ногоон хөрөнгийн зах зээлийн бодлогын болон эрх зүйн орчны шинэчлэлийг тодорхойлох зэрэг олон чухал асуудлууд байна.

Дээрх чиглэлүүдээр гарсан санал, санаачилгыг үр дүнтэй хэрэгжүүлэх замаар ногоон хөгжлийг эрчимжүүлэх санхүүжилт нэмэгдэнэ гэдэгт итгэж байна.

Чуулганы хүндэт зочид, төлөөлөгчид өө,

Та бидний сайн сайхан амьдралыг тэтгэх эх ундарга нь цэвэр агаар, цэнгэг ус, ариун дагшин хөрс шороо билээ.

Бүс нутгийн улс орнууд, олон улсын байгууллагууд, төр, хувийн хэвшил, ард иргэд Та бид хамтдаа нэг зүгт харж, нэгдмэл, харилцан уялдаатай бодлого, шийдвэрийг цаг алдалгүй гарган хэрэгжүүлж байж уур амьсгалын өөрчлөлт, цөлжилт, шороон шуургыг зогсоож, байгаль эхээ хамгаалж, үр хойчдоо ногоон ирээдүйг өвлүүлж чадах болно.

Энэ зорилтыг ханган хэрэгжүүлэхэд бүс нутгийн улс орнуудын харилцан ойлголцол, хамтын ажиллагаа юу юунаас илүү чухал гэдгийг онцлон тэмдэглэхийг хүсэж байна.

Чуулганы үйл ажиллагаанд амжилт хүсье. ■

Ногоон хөгжлийг
санхүүжүүлэхэд
олон улсын хөрөнгө
оруулагчид
болон дотоодын
санхүүгийн
салбарын оролцоо,
манлайлал, хамтын
ажиллагаа нэн
чухал.

ОРЧНЫ БОХИРДЛЫГ
БУУРУУЛАХ ҮНДЭСНИЙ ХОРОО

ОРЧНЫ БОХИРДЛЫГ БУУРУУЛАХ ҮНДЭСНИЙ ХОРОО

АЖЛЫН АЛБАНЫ ҮНДСЭН ЧИГ ҮҮРЭГ

БОАЖ-ын сайдын 2021 оны 2 дугаар сарын 17-ны өдрийн А/47 дугаар тушаалаар Ажлын албаны чиг үүргийг тодорхойлж, дотоод журмыг баталсан.

Бодлого, эрх зүйн баримт бичгийн төсөл боловсруулах, Ажлын хэсэг, комисс байгуулан ажиллах

Үндэсний хорооны ээлжит болон ээлжит бус хурлыг зохион байгуулах, хурлын шийдвэрийг хэрэгжүүлэх, холбогдох мэдээлэл, судалгаа бэлтгэх

Агаар, орчны бохирдлыг бууруулах Үндэсний хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн тайлан нэгтгэх, салбар хоорондын уялдааг сайжруулах, чиглэл, зөвлөмж өгөх

Агаар, орчны бохирдлыг бууруулах чиглэлээр ТББ болон хэвлэл мэдээллийн байгууллагуудтай хамтран ажиллах

Орчны төлөв байдлын болон эх үүсвэрийн мэдээлэлд үндэслэн холбогдох албан тушаалтанд мэргэжил, арга зүйн зөвлөгөө өгөх

Ногоон бодлого

Л.ОЮУН-ЭРДЭНЭ: НОГООН ХӨГЖЛИЙН ХӨРӨНГИЙН УРСГАЛЫГ НЭМЭГДҮҮЛЭХИЙГ ДЭМЖИЖ АЖИЛЛАНА

“Ногоон санхүүжилт-Бүс нутгийн чуулган”-д Уур амьсгалын өөрчлөлт, цөлжилтийг бууруулах үндэсний хорооны дарга, Монгол Улсын Ерөнхий сайд Л.Оюун-Эрдэнийн хэлсэн үгийг бүрэн эхээр нь хүргэж байна.

Эрхэм Монгол Улсын Ерөнхийлөгч,
Хүндэт зочид төлөөлөгчид өө,
Хүн төрөлхтөн цар тахлын амаргүй сорилттой нүүр тулж, иргэдийн эрүүл мэнд, улс орны эдийн засгийн хүндрэлийг даван туулахаар өнгөрсөн хоёр жилийн хугацаанд төр засаг, иргэд аж ахуйн нэгжүүд хамтран тэмцлээ.

Цар тахлын хүндрэл бүрэн дуусаагүй байхад дэлхийн геополитикт хүчтэй доргилт өгсөн зэвсэгт мөргөлдөөн бүхий хямралт байдал давхцсан нь олон улсын нийгмийн амьдрал, эдийн засагт үнийн өсөлт, хүнсний хомсдол зэрэг нэн амаргүй эгзэгтэй байдлыг бий болгож байна. Гэвч энэ бүхэн зөвхөн цаг хугацааны хямрал юм. Та бид хямралын үеийн сэтгэлзүйд автаж, дэвшүүлсэн томоохон зорилтуудаасаа ухарч болохгүй ээ. Харин ч урьд урьдынхаасаа илүү эвлэлдэн нэгдэж, хамтран ажиллаж, дэлхийн хямралт байдлыг даван туулах ёстой. Дэлхийн уур амьсгалын өөрчлөлт бол хүн төрөлхтөн бидний ►

► мөхөлд хүргэх эрсдэлтэй нөхцөл байдал юм.

Өнөөдрийн чуулган “Шинэ сэргэлтийн бодлого”-ын хүрээнд Үндэсний тогтвортой санхүүжилтийн замын зургийг батлах, “Монголын эдийн засгийн форум-2022” нэгдсэн хуралдаанд танилцуулах зөвлөмж гаргах, уур амьсгалын өөрчлөлтийн эсрэг төр хувийн хэвшлийн түншлэлийг шинэ шатанд гаргахад чухал үүрэг гүйцэтгэнэ гэдэгт бүрэн итгэлтэй байна.

Монголчууд бид эх дэлхийтэйгээ зохицон амьдрах уламжлалт соёл иргэншилдээ тулгуурлаж, дэлхийн чиг хандлагад нийцсэн ногоон хөгжлийн дэвшилтэт загварыг цаг алдалгүй тодорхойлох учиртай.

Уур амьсгалын өөрчлөлтөөс улбаалж, Хойд мөсөн далай хайлж, далайн усны түвшин эрс нэмэгдэж, хот суурин газрууд усанд автаж байна.

Цаг агаарын аюулт болон гамшигт үзэгдлийн давтамж хоёр дахин нэмэгдэж, нийт нутаг дэвсгэрийн 76 хувь нь цөлжилтөд өртөж, бэлчээрийн 90 хувь цөлжих эрсдэлд орж, усны нөөц хамгийн бага 20 орны нэг гэдэг үзүүлэлт жилээс жилд урагшилж, хүн, мал дайжиж байна. Уур амьсгалын өөрчлөлт зөвхөн хөгжлийг төдийгүй амьдралыг хязгаарлагч хүчин зүйл болж байгаа нь бодит үнэн юм.

Тийм ч учраас “Алсын хараа-2050” урт хугацааны хөгжлийн бодлого амжилттай хэрэгжих суурь нөхцөлийг бүрдүүлж, хөгжлийг хязгаарлагч хүчин зүйлсийг арилган, эдийн засгаа тэлэх зорилго бүхий “Шинэ сэргэлтийн бодлого”-д Ногоон хөгжлийн сэргэлтийг дэвшүүлсэн юм.

“Шинэ сэргэлтийн бодлого” Улсын Их Хурлаар батлагдах үед миний бие “Дэлхийн улс орнуудын Засгийн газрууд болон олон улсын банк, санхүүгийн байгууллагууд хүлэмжийн хийг бууруулж, ногоон эдийн засагт шилжихээ зарлаж байгаа нь төсвийн орлогоо нүүрсээр бүрдүүлдэг манай улсын хувьд хүндхэн сорилт ч, цаг алдалгүй ногоон хөгжлийн дэвшилтэт бодлогод шилжих боломж олгож байна” хэмээн хэлж байсныг Та бүхэн санаж байгаа биз ээ.

“Шинэ сэргэлтийн бодлого”-ыг хэрэгжүүлэх үндсэн зарчим нь иргэн, аж ахуйн нэгж, олон улсын хөрөнгө оруулагчдын идэвхтэй оролцоонд тулгуурласан эдийн засгийн шинэ бүтэц бий болгох билээ.

Улс орнууд, аж ахуйн нэгжүүд ногоон хөгжлийг хэрхэн хангаж ажиллаж байгаа үзүүлэлт нь гадаадын хөрөнгө оруулалтыг эх орондоо татах суурь нөхцөлүүдийн нэг болдог хандлага руу

дэлхий нийтээрээ шилжиж байна.

Манай улс уур амьсгалын өөрчлөлтийн эсрэг дэлхийн нийтийн хамтын ажиллагаанд хувь нэмрээ оруулах, амлалт үүрэг хүлээхийн зэрэгцээ энэ хүрээнд олон улсын байгууллагууд, өндөр хөгжилтэй орнууд, хувийн хэвшлийн салбаруудтай нягт хамтран ажиллах боломж бүрдээд байгааг онцлон тэмдэглэж байна.

Бид олон улсын чиг хандлагатай нийцүүлэн, Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Ерөнхий ассамблейн чуулганаар батлагдсан “Тогтвортой хөгжлийн зорилго”, Уур амьсгалын өөрчлөлтийн эсрэг хамтын ажиллагаанд нийцсэн эх дэлхийд ээлтэй Ногоон хөгжлийн жишиг загварыг тодорхойлж чадна гэдэгт эргэлзэхгүй байна.

Өнөөдрийн чуулганаар Үндэсний тогтвортой санхүүжилтийн замын зургийг баталж, хэрэгжүүлснээр банкны салбарт ногоон зээлийг нийт зээлийн 10 хувьд хүргэх боломж бүрдэнэ. “Шинэ сэргэлтийн бодлого”-д Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн санаачилсан “Тэрбум мод” үндэсний хөдөлгөөнийг “цөлжилтийг сааруулж элсний нүүдлээс хамгаалах зэрэг уур амьсгалын өөрчлөлтийн эсрэг хариу үйлдлийн үндсэн бөгөөд цогц шийдлүүдийн нэг” хэмээн онцгойлон тусгасан.

Өнөөдрийн чуулганаар “Тэрбум мод үндэсний хөдөлгөөнийг дэмжих сан”-г танилцуулж, тус сангийн эхлэлийн хөрөнгийг Монголбанк тэргүүтэй банкны салбарынхан манлайлан бүрдүүлэхээр ажиллаж байгаа нь ногоон санхүүжилтийн эхний томоохон гараа юм аа.

Монгол Улсын Засгийн газрын зүгээс “Шинэ сэргэлтийн бодлого”-ын хүрээнд тогтвортой, ногоон хөгжлийн хөрөнгийн урсгалыг нэмэгдүүлэх, Ногоон санхүүжилт, Ногоон тогтвортой зээл, Ногоон тогтвортой бонд, Ногоон даатгал, Ногоон финтек зэрэг санхүүжилтийн арга хэрэгслүүдийг Монгол Улсад амжилттай нутагшуулахыг бүх талаар дэмжинэ.

Монгол Улсын Ерөнхий сайд, Уур амьсгалын өөрчлөлт, цөлжилтийг бууруулах үндэсний хорооны даргын хувьд “Шинэ сэргэлтийн бодлого”-ын Ногоон хөгжлийн сэргэлтийн зорилтуудыг бүрэн хэрэгжүүлж, эх дэлхийнхээ насыг уртасгах хүн төрөлхтний их үйлсэд бодит хувь нэмэр оруулахын төлөө ажиллах болно гэдгээ илэрхийлье. ■

Монголчууд бид эх дэлхийтэйгээ зохицон амьдрах уламжлалт соёл иргэншилдээ тулгуурлаж, дэлхийн чиг хандлагад нийцсэн ногоон хөгжлийн дэвшилтэт загварыг цаг алдалгүй тодорхойлох учиртай.

Ногоон санхүүжилт

НОГООН САНХҮҮЖИЛТИЙН МЕХАНИЗМЫГ ЗУРАГЛАЛАА

Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн ивээл дор “Ногоон санхүүжилт-Бүс нутгийн чуулган” хоёр өдөр үргэлжилж, ногоон хөгжлийн санхүүжилтын системийг хэрхэн бүрэлдүүлэх чиглэлд түлхүү ярилцсан, санаа оноо уралдуулсан арга хэмжээ болж өндөрлөсөн билээ. Тус чуулганыг Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн Тамгын газар, Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яам, Монголын тогтвортой санхүүгийн холбоо, холбогдох яам, агентлаг, НҮБ-ын хөгжлийн хөтөлбөр, Олон улсын санхүүгийн корпорац, Европын сэргээн босголт, хөгжлийн банк зэрэг байгууллага хамтран зохион байгуулсан юм.

Энэхүү форумыг Ерөнхийлөгч У.Хүрэлсүх нээж хэлсэн үгэндээ ногоон хөгжлийг санхүүжүүлэхэд олон улсын хөрөнгө оруулагчид болон дотоодын санхүүгийн салбарын оролцоо, манлайлал, хамтын ажиллагаа нэн чухлыг онцолсон юм.

Шинэ хөгжлийн стратеги, бодлогын талаар хэдэн ч хөтөлбөр гаргаж болно. Харин энэ бүхнийг хэрэгжүүлэх санхүүг шийдэхгүй бол нөгөө л цаасан дээр буусан хөгжлийн концепци болоод дуусна гэдгийг тэрбээр сануулаад “Олон улсын байгууллага, хөрөнгө оруулагч, хандивлагч орнууд байгаль орчны асуудалд онцгой анхаарч, ногоон хөгжилд тэргүүлэх ач холбогдол өгөх болсон энэ цаг үед Монгол Улс ногоон санхүүжилтийг нэмэгдүүлж, тогтолцоогоо сайжруулах шаардлагатай байна” гэсэн юм.

Мөн “Тэрбум мод” үндэсний аяныг хэрхэн зөв, сайн хэрэгжүүлэх, тэрбум модыг тарихад шаардлагатай санхүүжилтийг хэрхэн босгох талаар холбогдох байгууллагуудын төлөөлөл ярилцаж, шийдэл гаргахыг зорьсон. Нэг тэрбум мод тарихад нийтдээ 11 сая ам.доллар хэрэгтэй гэсэн санхүүгийн тооцоог хийснээ мэргэжилтнүүд

► “Ногоон санхүүжилт-бүс нутгийн чуулган” дээр танилцууллаа. Энэ мөнгийг төр дангаараа хариуцах ямар ч боломжгүй. Тиймээс, хувийн хэвшил, олон улсын байгууллагуудыг татан оролцуулахыг төрийн тэргүүнүүд уриалсан билээ. Тухайлбал, Ерөнхий сайд Л.Оюун-Эрдэнэ “Монгол Улсын Засгийн газрын зүгээс “Шинэ сэргэлтийн бодлого”-ын хүрээнд тогтвортой, ногоон хөгжлийн хөрөнгийн урсгалыг нэмэгдүүлэх, Ногоон санхүүжилт, Ногоон тогтвортой зээл, Ногоон тогтвортой бонд, Ногоон даатгал, Ногоон финтек зэрэг санхүүжилтийн арга хэрэгслүүдийг Монгол Улсад амжилттай нутагшуулахыг бүх талаар дэмжинэ” хэмээн онцлон хэлсэн юм.

Уг арга хэмжээний үеэр Монгол Улсын Санхүүгийн тогтвортой байдлын зөвлөлийн гишүүд хамтран “Ногоон санхүүжилтийн үндэсний замын зураг”-ийг батлав. Төрийн холбогдох байгууллагууд цаашид хамтран үндсэн зургаан бүлэг, 25 дэд арга хэмжээг хэрэгжүүлснээр 2030 он гэхэд ногоон зээлийн багцын нийт зээлд эзлэх хувийг 10 хувьд хүргэх, хүлэмжийн хийг 22.7 хувиар бууруулах боломжийг бүрдүүлэх юм. Харин Монголын банк, санхүүгийн байгууллагуудын удирдлагууд энэхүү замын зураглалыг дэмжиж ажиллахаа илэрхийлсэн. Тухайлбал, Монголбанк ногоон, тогтвортой хөгжлийн таксономитой нийцүүлэн зээлийн мэдээллийг авах, салбарын түвшинд нэгтгэсэн статистик гаргах, олон нийтэд мэдээлэх, мэдээллийг илүү боловсронгуй болгох, ногоон эх үүсвэр татах, ногоон төслүүдэд олгох зээлийн хэмжээг нэмэгдүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх зорилгоор своп хэлцэл, бусад хэрэгслээр таатай орчин, нөхцөл бүрдүүлэх боломжийг судалж, шийдвэрлэх, санхүүгийн байгууллагуудын тогтвортой санхүүжилтийн хэрэгжилтийг хянах хяналт, үнэлгээний тогтолцоог бий болгох зэрэг арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх боломжтой гэлээ.

Санхүүгийн зохицуулах хорооны дарга Д.Баярсайхан “Тэрбум мод сангийн санхүүжилт, зарцуулалт” хэлэлцүүлэгт оролцож зохицуулалтын салбаруудад байгаль хамгааллын итгэлцлийн сан, үр ашигтай санхүүжилтийн тогтолцоо бий болгох чиглэлд хэрхэн ажиллаж байгаа талаар танилцуулсан. Одоогийн байдлаар даатгалын компаниуд ногоон даатгалын сан байгуулах, банк бус санхүүгийн байгууллагууд нийт зээлийн хүүгийн орлогын 1000 төгрөг тутмаас нэг төгрөг хандивлах, хандивласан орлогын хэмжээгээр татвараас хөнгөлөх зэрэг ажлыг хийхээр төлөвлөөд байна. Мөн “банк бус санхүүгийн байгууллагууд мод тарих иргэдэд бага

хүүтэй, хөнгөлөлттэй зээл олгох боломжуудыг судалж, ногоон санхүүжилтийг нэмэгдүүлэх санал санаачилгыг хэрэгжүүлэхээр ажиллаж байна” гэв.

Банк, санхүүгийн салбарынхан дор бүрдээ “Тэрбум мод” аяныг дэмжиж, мод тарихаас гадна, ногоон санхүүжилтын механизмыг бүрдүүлэх, санхүү хөрөнгийг босгоход бодлогоо чиглүүлэн ажиллана гэсэн юм.

Мөн олон улсын байгууллагуудын төлөөлөл өөрийн орнуудын туршлагаас хуваалцаж, Монгол Улсын ногоон хөгжлийн бодлого, хөтөлбөрийг дэмжиж ажиллахаа илэрхийлсэн. Хоёр өдөр үргэлжилсэн чуулганы үр дүнг Ерөнхийлөгчийн бодлогын зөвлөх Б.Даваадалай товч дүгнэж, форумын хаалтыг хийсэн юм. Тэрбээр,

“Монгол Улс бүс нутгийн орнууд болон олон улсын байгууллагууд, доноруудтай хамтран уур амьсгалын өөрчлөлтийг сааруулах, цөлжилт, шороон шуургатай тэмцэх, ногоон санхүүжилтийг нэмэгдүүлэх бүс нутгийн хэмжээний уриалга гаргалаа.

“Санхүүгийн тогтвортой байдлын зөвлөлөөс “Үндэсний тогтвортой санхүүгийн замын зураг”-ийг амжилттай батлав.

“Ногоон санхүүжилтийг нэмэгдүүлэхэд санхүүгийн салбарынхны санаачилсан “Тэрбум мод” үндэсний хөдөлгөөнийг дэмжих сан байгуулж, үйл ажиллагааг нь эхлүүлэв. Банк, санхүүгийн байгууллагууд жил бүр хамгийн багадаа 2-3 тэрбум төгрөгийг энэ санд төвлөрүүлнэ.

“2021 оны эцсийн байдлаар нийт зээлийн 1.5 хувь буюу 300 гаруй тэрбум төгрөг байгаа банкны салбарын ногоон зээлийн хэмжээг 2030 он гэхэд 10 хувь буюу 5.1 их наяд төгрөг хүргэхээр тогтов.

“Банк бус санхүүгийн салбар ногоон зээлийн багцаа 2030 он гэхэд нийт зээлийн таван хувьд хүргэхээр тохирлоо гээд эдгээр амлалт, ажлыг бодит амьдралд буулгаж ажиллахад холбогдох байгууллагуудтай хамтран ажиллахаа илэрхийлсэн.

Ийнхүү Монгол Улс ногоон хөгжлийг эрчимтэй хөгжүүлэх замдаа гарлаа. Хувийн хэвшилтэйгээ хамтраад замын зураглалаа ч баталлаа. “Тэрбум мод” аяныг дэмжих үндэсний сан, банк санхүүгийн салбарынхны санаачилсан Ногоон сантай боллоо. Төр, хувийн хэвшлийн байгууллагууд, компаниуд олон сая мод тарих амлалтууд авч, гарын үсэг зурж баталгаажууллаа. Одоо амлалт, ажлуудаа хэрэгжүүлэх л үлдэж байна. ■

Ногоон бодлого

Б.БАТ-ЭРДЭНЭ: ЕРӨНХИЙЛӨГЧ, УИХ, ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ЭНЭ ТОМ ДЭМЖЛЭГ БОАЖЯ-НД ХҮЧ ӨГЧ БАЙНА

Д.БЭХБАЯР

“Ногоон хөгжил” сэтгүүлийн анхны дугаартаа БОАЖ-ын сайд Б.Бат-Эрдэнийг урилаа. Шинэхэн томилогдсон сайд байгаль орчин, ногоон хөгжлийн асуудлыг хэрхэн харж байгаа талаар бид ярилцлаа.

-Та БОАЖ-ын сайдаар ажиллаад гурван сар болж байна. Богино хугацаа ч яамнаас олон хурал семинар хийж, бодлогын асуудлыг нэлээд ярьж хэлэлцэж байна. Монголын эдийн засгийн чуулганаар хэлэлцэх Шинэ сэргэлтийн зургаан бодлогын нэг нь байгаль орчны салбар болсон. Мөн бүс нутгийн чуулганыг зохион байгуулаад амжлаа. Энэ бүгдээс бодлого, үйл ажиллагааг хэрхэн харж байна вэ?

-Байгаль орчны бодлогыг зангиддаг манай яамны ажлын үр дүн бол өнөөгийн байгаа бодит байдлаар илэрхийлэгдэнэ. Уур амьсгалын өөрчлөлт, дэлхийн дулаарлын асуудал байна. Монгол оронд газрын доройтол 76,9 хувьд хүрлээ. Ширгэж, алга болж буй гол, мөрний тоо, сэргээгдэж буй гол мөрний тооноос хоёр дахин их байна.

Бид мөхлийн ийм ирмэг рүү яагаад явчихав гэдгээ сайн бодох ёстой. Өнгөрсөн 32 жилд эдийн засаг гэж хэт улайрснаас байгаль орчноо хаясан байна. Тиймээс өнөөдөр мод байхгүй болсон, модгүй болохоор ус нь байхгүй, усгүй болохоор ан амьтан байхгүй, ан амьтан байхгүй тул тухайн орон нутагт амьдардаг иргэдгүй болжээ. Ингээд доройтолд нэрвэгдсэн хий хоосон газар л үлдэж байна. Хятад, Япон, ►

► Солонгос улсуудаас шар шороон шуургатай холбоотой асуудал тавьсаар ирснийг бид мэднэ. Энэ шар шороон шуургаар жилдээ маш их хэмжээний хөрсийг алдаж байна. Бид одоо яаралтай ямар арга хэмжээ авах ёстой, шийдэл гаргах шаардлагатай. Өнөөдөр манай гол, мөрний 60 хувь нь гадагшаа ОХУ, Хятад улс руу урсан гардаг. Гадагшаа урсгалтай гол, мөрнөө дотооддоо хэрхэн шингээн авч үлдэх вэ. Бид усны салбарт “Хөх морь” төслийг хэрэгжүүлж эхлээд байна. Монгол орны газар нутаг дээрх гол, мөрнүүдийг түшиглээд 10 усан сан байгуулах гэх мэт ажлуудыг хийнэ.

Монгол Улсын Ерөнхийлөгч У.Хүрэлсүх “Тэрбум мод” үндэсний хөдөлгөөнийг санаачилж, Ерөнхийлөгчөөр ажиллах хугацааныхаа 50-иас дээш хувийг байгаль орчинд зарцуулна гэж мэдэгдсэн. Ерөнхий сайд Л.Оюун-Эрдэнэ шинэ сэргэлтийн хүрээнд ногоон хөгжлийн сэргэлтийг бодлогын хэмжээнд цогцоор нь оруулж ирж байгаа. Аж үйлдвэрийн шинэ сэргэлтийн бодлогын хүрээнд аялал жуулчлалын салбарыг оруулсан. Төр, засгаас байгаль орчныг ийн анхаарч, дэмжиж, анхаарлыг бүс нутгийн хэмжээнд аваад ирж байна. НҮБ, олон улсын байгууллагууд, бүс нутгийн орнууд Монгол Улс байгаль орчиндоо төрийнхөө түвшинд анхаарч эхэллээ гэдгийг харж байна.

УИХ шаардлагатай хуулийн өөрчлөлтүүдийг яаралтай хийе гэж байна. Ойн тухай, Усны тухай, байгаль орчны тухай гэх мэт хуульд шинэ сэргэлтийн хүрээнд ямар өөрчлөлт хийх ёстой буйгаа оруулаад ир гэж УИХ-ын дарга Г.Занданшатар хэлж байх жишээтэй. Төрийн гурван өндөрлөгүүдийн энэ дэмжлэг БОАЖЯ-нд том хүч өгч байна. Харин одоо ямар үр дүнд хүрэх ёстой вэ гэдгийг стратегийн түвшинд гаргаж ирж ажиллах шаардлагатай. 2030 он гэхэд бид маш том ирээдүйг хүлээж байна. “Тэрбум мод” төслийг хэрэгжүүлснээр ус, ой мод, олон янз байдлын ургамал, эмийн ургамал, ан амьтдын асуудлыг шийднэ. Ер нь байгаль орчны салбарт тулгарсан олон асуудал шийдэгдэнэ гэж харж байгаа.

-“Ногоон санхүүжилт-бүс нутгийн чуулган”-ыг зохион байгуулж, хоёр өдрийн турш байгаль орчинд ээлтэй хөгжлийг ярилцлаа. Ялангуяа санхүүжилт, тэр дундаа ногоон санхүүжилтийн асуудлыг онцлон ярьсан. Санхүүгийн механизмын талаар та тодруулна уу?

-Хувийн хэвшил, банк санхүүгийн салбарын

аж ахуйн нэгжүүд санаачилга гаргаад “Ногоон сан”-г байгуулсан. Банк, банк бус санхүүгийнхан, Монгол банк, даатгалын корпораци гээд олон байгууллага үүнд нэгдлээ. Төрийн бүтцэд буй, ЖДҮ сан, ХАА-г дэмжих сан гэх мэт сангуудын хэлбэрийг төр яаж өөрчлөх юм, ямар менежмент хийх вэ гэсэн асуудлаар ажиллаж байна. Энэ цаг хугацаанд хувийн хэвшлүүд нэгдэн тус санг санаачлан байгуулсан нь зөв зүйтэй санаачилга болсон. Гагцхүү зөв менежмент хийх ёстой. Ногоон сан нь мод үржүүлэг, тарьц суулгац, энэ чиглэлд ажилладаг аж ахуйн нэгжүүдийн төсөв мөнгийг шийдэх санхүүгийн механизм юм. Харин бодлогын түвшинд ямар асуудлыг шийдэх талаар сайн судлах шаардлагатай.

Мод үржүүлэг болон энэ чиглэлд ажиллаж буй аж ахуйн нэгж, иргэд биднээс буцалтгүй тусламж, дэмжлэг хүсээгүй. Тэд хөнгөлөлттэй зээл, техник технологи, инновацыг хүсэж байна. Тэгвэл төр хөнгөлөлттэй зээлээр техник технологи авах боломжийг нь бүрдүүлээд өгье гэж байгаа юм. Төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн зөв хэлбэр ингэж явахаар харагдаж байна. Төр бол зөвхөн бодлогын хүрээнд дэмжиж, ойн, усны стратегиудаа гаргая. Газартай холбоотой асуудлыг шийдэж, эрх зүйн орчныг бүрдүүлье. Тухайн газарт мод тарих гэж буй бол газрын төлбөрөөс нь чөлөөлье. Харин хувийн хэвшил нь хувийн хэвшилтэйгээ харилцаад явах нөхцөлийг бүрдүүлнэ.

Олон нийтийн байгууллага буюу ард иргэд байгаа. Бид төр, хувийн хэвшлийн түншлэл гэж ярихаараа олон нийтээ хаячихдаг. Олон нийт, нөгөө талдаа мэргэжлийн холбоодын оролцоо чухал. Мэргэжлийн холбоодуудтайгаа хэрхэн яаж хамтран ажиллах вэ. Мэргэжлийн холбоодын тухай хуулийн төслийг УИХ-ын намрын чуулганаар хэлэлцэнэ. Тэд маш их хүлээлттэй байна. Тэгэхээр төр бодлогоо гаргая, хувийн хэвшил нь хувийн хэвшилтэйгээ харилцах механизмыг бүрдүүлж өгье. Олон нийттэй харилцах харилцаа дээр бодлогын дэмжлэг үзүүлье.

Шинэ сэргэлт бол аж ахуйн нэгж, бизнес эрхлэгчдийн сэргэлт шүү гэж Ерөнхий сайд хэлж байгаа. Ингэснээр Монголын эдийн засаг сэргэнэ гэж үзэж байгаа юм. ►

*“Тэрбум мод”
төслийг
хэрэгжүүлснээр
ус, ой мод, олон янз
байдлын ургамал,
эмийн
ургамал, ан
амьтдын асуудлыг
шийднэ.*

► **-Та 17 аймгаар явж, байгаль орчны бодит байдалтай танилцсан. Бодит байдал ямар байна вэ?**

-Газрын доройтол зарим аймагт 97, 98 хувьд хүрчээ. Цөөн аймаг 75, 78 хувьтай байна. Энэ бол маш ноцтой асуудал. Газрын доройтол, хөрсний бохирдол, цөлжилт, усны нөөцийн хомсдол манайд улсад анхаарлын түвшнээс дээгүүр байна. Монгол орны нийт газар нутгийн 76,9 хувь нь цөлжсөн. Зарим аймагт газрын доройтол 98 хувьд хүрч, шар шороон шуургаар маш их хэмжээний хөрсөө алдаж байна.

Өнгөрсөн хугацаанд байгаль орчны салбарын бодлого ямар явж ирснийг байгаль орчин өөрөө дүгнэлт хийлгэчихэж байгаа юм. Хэн нэгэн хувь хүний тухай яримааргүй байна. 17 аймгаар явлаа. Байгаль орчны салбар унасан, салбарын ажиллагсад, албан хаагчдын итгэл үнэмшил нурж, салбартаа итгэхээ больсон байна. Тэд сэргэлт ирэхийг хүлээж байна.

Харин “Тэрбум мод” үндэсний хөдөлгөөн салбарыг, мэргэжилтнүүдийг, ажиллагсдыг сэрээж байгаа нь үнэн. Байгаль орчноо, ан амьтнаа хамгаалах ёстой гэсэн ухамсрыг үндэсний хэмжээнд сэрээж байна. Бид хөгжил гэдгийг эдийн засгаар хараад эдийн засгийн тооцоолол дээр ажиллаж амьдраад иржээ. Байгаль хамгааллын асуудал энэ 32 жилд хаягдаж. Өсгөж үржүүлэх, дэмжих бодлого бүр байхгүй. Байгаль хамгааллыг мөн зэрэгцээ түвшинд дэмжих талд төр бодлогоо гаргах

ёстой. Хөгжингүй орнуудад улсын төсвийнхөө тодорхой хувийг байгаль орчинд зарцуулж, бид ногоон байгууламж, хүчилтөрөгчгүй орчинд амьдрахгүй гэж байна.

Дэлхийн дулаарал Монголд хамгийн хурдацтай явж байгаа. ДЭМБ-ын гаргасан тооцоогоор дэлхийн дулаарал 1.5 хэмээс дээш байж болохгүй. Үүнээс дээш гарвал сүйрлийн хэмжээнд очно гэдгийг хэлсэн. Гэтэл манай улсад 2.2 хэмээр дулаарчихаад байна. Бусад улс орноос 0,7-1.0 хэмээр илүү.

-Улаан гэрэл хэдийн асчихсан гэсэн үг үү?

-Улаан гэрэл байтугай болчихоод байна.

-Бид дулаарал 2.2 хэмээр хурдацтай явж буйг тийм ч хүндээр хүлээн авахгүй байгаа шүү дээ.

-Өнгөрсөн хугацааны шүүмжлэлээс илүүтэй ирээдүйгээ харж ажиллах шаардлагатай байна. 2030 он гэхэд энэ найман жилийг өөрөөр харж,

шинэчлэл хийж, үр дүнд хүрэх ёстой. Эхнээсээ хийх ажлууд тодорхой болсон. Тухайлбал, ой модоо анхаараад авлаа. Одоо усны асуудлыг ярина. Бид саяхан Горхи Тэрэлжийн гол дээр очиж ажилласан юм. Тэрэлжийн гол Туул гол руу нийлдэг. Гэтэл битүү бие засах газар, бохирдсон зүйлс байна. Энэ бохирдол Туул гол руу орж байгаа гэж ойлгох хэрэгтэй. Улиастайн гол мөн Туул гол руу нийлдэг. Энд битүү хог байна. Сүүлийн 10, 20 жилийн хогийг хэн ч цэвэрлээгүй, хэн ч анхаараагүй. Биокмбинатын орчим битүү хог, баас, шээсээр бохирдсон байна.

Малын бэлчээрийн даац хэтэрсэнтэй холбоотой хөрсний доройтол маш их байна. Энд төрийн бодлогын уялдаа, зохистой харьцаа алдагдсан гэж хэлж болно. Төрөөс малаа үржүүлбэл баян амьдарна гэсэн бодлого хэсэг явсан. Үр дүнд ч хүрсэн. Нөгөө талдаа байгальдаа хор хөнөөл үүсгэчихсэн. Одоо малчид малдаа ямар өвс тэжээл өгөх вэ гээд хайж байна шүү дээ. Бэлчээргүйн улмаас оторлож амьдарч буй олон малчин бий. Хөрсний доройтлыг яаж шийдэх вэ гэдгээ бодох цаг бас иржээ.

Бид богино хугацаанд олон аймгаар, байгалийн цогцолборт, дархан цаазат газраар явснаар хүмүүсийн яриад буй байгалийн доройтол, уур амьсгалын өөрчлөлт, дэлхийн дулаарал, газрын доройтол, усны хомсдлыг газар дээр нь очиж харлаа. Манай орны өмнө зүгт олон уул уурхайн компани үйл ажиллагаа явуулдаг. Тэнд газрын гүний усыг ашиглаж байна. Монгол Улсын усны 98 хувийг газрын гадаргын ус бүрдүүлдэг. Хоёр хувь нь гүний ус. Гэтэл энэ хоёрхон хувиа уул уурхайдаа ашигладаг. Гүний усны нөхөн сэргэлт маш удаан удаан, гадаргынх хурдацтай явагддаг. Тэгэхээр Монгол Улс хилийн чанад руу урсаад гардаг 60 хувийг эзэлдэг усаа хэрхэн ашиглах, хөдөө амьдарч буй хүн, малаа усаар хэрхэн тэтгэх вэ гэсэн асуудлуудад төрийн бодлогоо чиглүүлж ажиллах шаардлагатай юм.

Бид хамгийн түрүүнд ой, усны сэргэлтийг хийх зорилготой стратеги төлөвлөгөөг гаргахаар ажиллаж байна. Өнгөрсөн хугацаанд олон улсын төсөл хөтөлбөрөөр орж ирсэн мөнгөнүүд эдийн засгийн тооцоололгүй, зураг төсөлгүй учраас үр дүнгүй зарцуулагджээ. Үр дүн гарсан бол өнөөдөр байгаль орчин ийм түвшинд хүрэхгүй.

Олон улсын байгууллагуудын Монголд итгэх итгэл буурсан байна. Ямар ч зураг, төсөлгүй ►

Зарим аймагт

газрын

доройтол 98 хувьд

хүрч, шар шороон

шуургаар

маш их хэмжээний

хөрсөө алдаж

байна. Энэ бол

ноцтой асуудал.

► мөртлөө чадна гээд мөнгийг нь авчихдаг. Эргээд таван жилийн дараа харахаар үр дүн байхгүй байдаг. Манайд буй олон улсын байгууллагын төлөөлөгчид төвдөө очоод тайлангаа тавихаар үр дүн гараагүй учир уначихдаг. Үүнээс болоод Монгол Улсад олгох санхүүжилт зогсоход хүрч байна. Бид нэг дэлхий дээр амьдарч байгаа. Монгол Улс ганцаараа явахгүй. Тиймээс л ОХУ, Хятад, Япон, Солонгос цаашлаад Европын орнууд манай байгаль орчинд санаа зовж байна.

-Ногоон хөгжлийг бий болгоход олон нийт хэрхэн оролцох боломжтой вэ. Хайхрамжгүй, бидэнд хамаагүй гэсэн мэт хандлагатай хүмүүс бий.

-Дэлхий дахинаараа хайхрамжгүй байгаа. Зөвхөн монголчууд ч биш. Зорьсон үр дүнд хүрэхийн тулд эдийн засгийн хөшүүргүүдийг сайн ашиглах ёстой. Ногоон санхүүжилт, бүс нутгийн чуулганаар энэ талаар ярьсан. Хөдлөх хөрөнгийг үнэлье. Хашаатай айл байлаа гэхэд байшинг нь, газрыг нь, машиныг нь үнэлчих. Дээр нь тарьсан модыг нь үнэлчихье. Үнэлгээний систем хийнэ гэсэн үг. Энэ нь иргэнд мод тарих хөшүүрэг болох юм. Тарьж, ургуулсан мод бүрээр нь урамшуулал олгоё.

Төрөөс орчны бохирдлыг бууруулахад их хэмжээний мөнгө зарцуулдаг. Хашаандаа мод ургуулснаар орчны бохирдлоос салаад эхэлнэ. Үүнийг төр урамшуулдаг байя. Татвар төлөгчдийн тэр их мөнгийг иргэдийн хашаа руу чиглүүлэе. Хөдөөгүүр томилолтоор явж байхад шинээр мэндэлсэн хүүхдэд мод тарья, мөн бурхан болоочид хүндлэл үзүүлж мод тарья гэдэг санаа хэлж байсан. Баянхонгор аймагт энэ хөдөлгөөн эхэлчихэж. Бид эдийн засгийн хөшүүргийг зөв талаас нь сайн бодож гаргалгааг гаргах ёстой.

-Олон нийт, ард иргэдийн ногоон хөгжлийн сэтгэлгээг өөрчлөх тухай та юу хэлэх вэ?

-Монголчууд 1639 оноос суурьшиж эхэлсэн гэдэг. Нийслэл хотын 360 гаруй жилийн түүхт ойн тухай ярьдаг. Гэтэл бид өнөөдөр хотжоогүй л байна. Яамнаас цэцэрлэг, ерөнхий боловсролын сургууль, их дээд сургуулиудад сургалтуудад анхаарч ажиллаж байна. Хүүхдүүдийг виртаул орчинд ой мод, шувуудын жиргээ, ус, байгалиа хэрхэн яаж хамгаалах талаар мэдлэг, мэдээлэл өгч байна. Экологийн боловсролын сургалтын бодлогыг боловсролын системд албан ёсоор оруулах хэрэгтэй. Хүүхдүүдийнх нь эко боловсролд ихэд

анхаарснаар эргээд хүүхдүүд аав ээждээ, ах эгчдээ нөлөөлнө гэж үзэж буй юм.

"Аав аа, ээж ээ байгальд битгий хог хаяач, ус битгий үрээч, ан амьтныг хайрлаач" гээд хэлэхээр эцэг эхчүүд өөрөөр хүлээж авна гэж харж байна. Томчуудыг ухамсартай гээд хаячихаар байгаль бохирдуулагчид болж хувирч байна. Гудманд шүлсээ хаяж, байгальд зугаалаад хогоо хаяна, голд машин тэргээ угаана. Ухамсаргүй иргэдийн тоо маш их байна. Төрөөс мөн л зөв бодлого боловсруулах ёстой. Боловсролоос илүүтэй эдийн засгийн хөшүүрэг нь хамаагүй хурдан болчихоод байна. Мод нь үнэлэгдэх системд орчихвол зээлийн хэмжээ ихэснэ гэдэг ч юм уу. Түүнээс сургалтаар нүдээд, телевизээр яриад үр дүн хурдан гарахад хүнд. Өнөөдөр бид нийтийн тээврийг соёлжуулах гээд их үзлээ. Үр дүн ямар буйг бид бүгдээрээ мэднэ.

-Ногоон сэргэлтийн бодлогыг зөвхөн БОАЖЯ ярих бус Ерөнхийлөгч, УИХ, Засгийн газар гээд төрийн бүтцээрээ хүчтэй ярьж эхэлсэн нь одоо л нэг үр дүнд хүрч магадгүй юм байна гэсэн сэтгэгдэл төрж буй талаар байгаль орчны салбарынхан ярьж байна.

-Ногоон сэргэлтийн бодлогыг хийх ёстой хүмүүс нь бид гэж бодож байна. Тиймээс богино хугацаанд олон ажил хийхийг зорьж байна. Мод яагаад тарих ёстой, модыг яагаад ургуулж, үржүүлэх ёстой талаар, модтой ажил амьдралаа холбосон, энэ салбарт ажилладаг аж ахуй нэгж, хүмүүсийг хэрхэн яаж дэмжиж ажиллах талаар ярьж бодлого гаргахаар явж байна. Дэлхий дахинаа 1.6 тэрбум хүн модноос хамааралтайгаар амьдардаг гэсэн тоо бий. Монголд тодорхой тоо алга. Бид мод үржүүлэг, суулгац, мод тарихтай холбоотой 7000 ажлын байр зарлалаа. Монгол Улсын түүхэнд ийм тооны ажлын байр зарлаж байгаагүй. Магадгүй нэг намын тогтолцооны системтэй холбоотойгоор ажил маш хурдан өрнөж байна.

Нэг намын тогтолцоог хуучин эзлэн түрэмгийлэл, ноёрхлын өнцгөөс хардаг байсан бол одоо өөр болсон. Тухайлбал, муу сөрөг бүхнийг илчлэн гаргаж ирж эхэллээ. ЖДҮ, Хөгжлийн банкны асуудал байна. Одоо бид Богд Хан уул, тусгай хамгаалалттай газар нутаг дээр хэн ямар газар авсан, хэн газрын наймаа хууль бусаар эрхэлж буй талаарх мэдээллийг ►

Бид мод үржүүлэх, тарихтай холбоотой 7000 ажлын байр зарлалаа. Монгол Улсад энэ чиглэлээр ийм тооны ажлын байр зарлаж байгаагүй.

► ил тод зарлах гэж байна. Хоёрт, бодлого институцийн түвшинд сайн хэрэгждэг юм байна гэдгийг харуулж байна. Ерөнхийлөгч нэг хууль санаачлангуут Засгийн газар нь блоколдоггүй, засгийн газрын санаачилгыг Ерөнхийлөгч, Их хурал нь сөрөөд байдаггүй гэдэг ч юм уу. Харин ч Ерөнхийлөгчийнхөө ажлыг засаг нь, УИХ нь дэмждэг, засгаа Ерөнхийлөгч, Их хурал нь дэмждэг гээд энэ гурвалсан систем ажиллаад явчихлаа. Машин асахын өмнөх араа эргэчихлээ. Арааг байнгын эргэлттэй байлгахын тулд түлш маслоор тэтгэж байх ёстой. Тэр түлш нь БОАЖЯ. Санаачлах нэг хэрэг. Санаачлаад орхих уу, хэрэгжүүлэх үү гэдэг асуудал тусдаа юм.

Тэгэхээр бид Ерөнхийлөгч, Их хурал, засгийн энэ том дэмжлэгийг авч байгаа тул үр дүн гаргах л шаардлагатай. Хийх ажил л үлдлээ.

Ногоон санхүүжилтын хурал дээр би нэг л зүйлийг хэлсэн. “Хувийн хэвшлийнхэн 88,6 сая мод тарьж ургуулна гээд гэрээ байгууллаа. Жилдээ гурван тэрбум төгрөгийн санхүүжилт хийх тухай Монголбанк хэллээ. Ногоон карт гаргах санхүүжилтийн системээ тохирчихлоо. Өнөөдрийн арга хэмжээ сайхан боллоо. Маргаашнаас БОАЖ-ын сайд танай байгууллагуудын хаалгыг тогшино. Хаалга нээхэд чинь Сайд зогсч байвал та битгий гайхаарай. Та бүхний амлалтын хэрэгжилтийг гүйцэтгүүлэхийн тулд бид очиж байгаа юм шүү. Үүдээ нээгээд биднийг угтаарай” гэж хэлсэн. Бид үнэндээ өнгөрсөн 32 жилд ярьж ирсэн бол ирээдүйн 32 жилд хийж явмаар байна.

-Монгол Улсад үнэгүйдсэн нэг хэсэг хүмүүс бол байгаль хамгаалагчид. Тэдний үгийг тоож сонсдоггүй, үгэнд нь ч ордоггүй талаар байгаль хамгаалагчид ярьдаг. Харин танай яам байгаль хамгаалагчдын форумыг зохион байгуулж, байгаль хамгаалагчдыг сэрээнэ, бас хамгаална гэсэн. Байгаль хамгаалагчдыг хэрхэн сэрээж, хамгаалах вэ?

-Байгаль хамгаалагч гэж байгаль орчны хуулийн хэрэгжилтэд хяналт тавих эрх үүрэг бүхий торгох, хууль бус эд хөрөнгийг хураах эрхтэй хүмүүсийг хэлнэ. 2017 оноос Зөрчлийн тухай хууль хэрэгжиж эхэлсэн. Хуулийн хүрээнд улсын байцаагч шийтгэврийн хуудас бичиж байгаа. Хууль бус мод бэлтгэсэн л бол хариуцлага, мөнгөн торгуулийг тэд шууд бичих эрхтэй. Зөрчил шалган нэвтрүүлэх хуулиар прокурурын хяналт дор ийм системээр явчихаж байгаа юм.

Өнөөдөр Монгол Улсын хэмжээнд 1300 гаруй байгаль хамгаалагч байдаг гэсэн тоо бий. Цаашдаа идэвхтэн байгаль хамгаалагчдын тоог нэмэх бодлого барьж ажиллана. Энэ хүрээнд 100 идэвхтэн хамгаалагчид эрх олгосон. Тухайлбал, жуулчны баазууд байна. "Та бүхэн ойр орчмын газраа өөрсдөө хяна. Хянаснаар байгаль орчин сүйдэхгүй. Байгаль орчин сүйдэхгүй бол танай жуулчны баазын үйл ажиллагаа сайн явж ашиг орлоготой байхын суурь болно. Хамтран ажиллая". Идэвхтэн байгаль хамгаалагчдыг ийм байдлаар ажиллуулаад ирвэл тэдэнд зориулсан төсөв хуваарилах шаардлагагүй болно.

Цаашдаа байгаль хамгаалагчийг төрөөс заавал цалинжуулна гэхээс илүүтэй зэрэгцээ түвшинд идэвхтэн байгаль хамгаалагчийн эрхийг олгож, олон нийтийн оролцоо, мэргэжлийн байгууллагуудын хамтын ажиллагааг тэлэхэд анхаарч ажиллана. Байгаль хамгаалагч илүү мэргэжлийн түвшинд, идэвхтэн байгаль хамгаалагчдийг чиглүүлдэг, систем дээрээ ажиллуулдаг байхад анхаарна. Түүнээс хүн бүрийг байгаль хамгаалагчаар авч ажиллуулна гэж байхгүй.

-Та “Байгаль хамгаалагчид бол Байгаль орчны яам гэж ойлгох хэрэгтэй” гэж хэлсэн байсан.

-Хууль бус ан агнуур хийсэн, хууль бусаар газар эзэмшиж байгаа хүмүүс байгаль хамгаалагчийг хэн ч биш гэж үздэг. Танай дарга, сайд, УИХ-ын гишүүнтэй ярьчихна. Чи бол хэн ч биш гэсэн хандлагаар харьцдаг. Удирдах албан тушаалтнууд нь хууль бус ажиллагааг зогсоосон байгаль хамгаалагчийнхаа талд биш, хууль зөрчигчдийн талд гарчихаар байгаль хамгаалагчийн нэр хүнд уначихаж байгаа юм. Тиймээс өнөөдрөөс байгаль хамгаалагчид бол Монгол Улсын БОАЖЯ шүү, яамны Сайд гэж хүлээж аваарай гэж хэлж байгаа юм. Тухайлбал, саяхан Богдхан дархан цаазат газрын Хүүшийн аманд газар ухаж буй хүмүүс дээр эмэгтэй байгаль хамгаалагч очиход хүн гэж тоогоогүй байсан. Бид эрхийг нь шууд цуцалсан. Цаашдаа байгаль хамгаалагчийг хүн гэж тоогоогүй бүх байгууллагын эрхийг бид цуцална. Ингэж байж салбар хүчтэй байна. Салбар хүчтэй байхын тулд анхан шатны нэгжээ бэхжүүлэх, байгаль хамгаалагчид, албан ажилтнуудаа хүчтэй болгох ёстой. Бид бодлогоор л хангах учиртай.

Байгаль хамгаалагчтай зүй бусаар харьсан бүх байгууллага, хүнтэй хариуцлага тооцно, төрийн албан тушаалтнуудтай ч хариуцлага ►

► ярьж шүүхийн процесс үүсгэнэ. Ингэж байж хууль хэрэгжүүлж ажиллана. Байгаль хамгаалагчидтай хүндлэлгүй харьцсан бүх байгууллага, хүмүүсийн хаалгыг тогшино.

-Байгаль орчны салбарын Сайдын хувьд ногоон хөгжил ойлголтын талаар юу хэлэх вэ?

-Ногоон санхүүжилт гэхээр хүмүүс ямар учиртай юм гэж их асуусан. Байгаль орчин, ногоон хөгжил рүү чиглэсэн санхүүжилтийг хэлж байгаа юм. Ногоон гэдэг нь өөрөө байгальд ээлтэй байх гэсэн утга яваад байна. Тухайлбал, байгальд ээлтэй хүнсний бүтээгдэхүүн, үйлдвэрлэл, үйлчилгээ гэх мэт. Банк санхүүгийн салбарт ногоон ойлголт нэвтэрлээ. Ногоон карт гаргачихлаа. Банкны салбар үйлчилгээ үзүүлэх тутамд тодорхой хэмжээний орлого “Ногоон сан” руу орж байх механизмыг бүрдүүлсэн.

Бид ногооныг хол төсөөлөх хэрэггүй. Байгаль орчин дээр гэхэд ногоон байх тусам хүн илүү амар амгалан, ан амьтан амар тайван байна. Ногоон биш байх тусмаа хүн ард нь зовж, байгаль дэлхий ширүүн болж байна. Эдийн засгийн үр өгөөж талаас гэвэл тэрбум модны 200 сая нь жимс, жимсгэний мод байх юм. Иргэд хашаандаа жимс, жимсгэний мод тарьж ургуулснаар өөрийн хэрэгцээг хангаад зогсохгүй бусдад худалдаалах боломжтой болно. Энэ нь эргээд тоос тоосонцрыг дарах, орчны бохирдлыг бууруулах, амьдрах орчныг сайжруулах боломж бүрдэж байгаа юм.

-Та маш их хэл амтай яамыг удирдаж байгаа. Бахархалтай сайхан санагдсан зүйл юу байсан бол?

-Хувь хүний сэтгэгдэл гэхээс илүүтэй БОАЖ-

ын удирдлагаар (Сайд, дэд сайд, Төрийн нарийн бичгийн дарга) гурван залуу зэрэг томилогдож ирээд нэг зүгт харж, эрч хүчтэй ажиллаж эхэлсэн. Энэ давуу тал болсон. Манай салбарт дэлхийн дулаарлын эсрэг, уур амьсгалын өөрчлөлттэй тэмцэх гэх мэт олон улсын олон төсөл хөтөлбөр хэрэгжиж байна. Гол нь үр дүн гаргаж ажиллах ёстой.

Бид дэлхий дахинаа ямар нэг дипломат харилцаа, протоколгүй харилцах бүрэн боломжтой. Гадаад харилцааны яам олон улстай харилцахад заавал дипломат харилцаа шаардагдана. Тэгвэл ногоон дэлхий, байгаль хамгаалал гэхээр ямар ч хязгаарлалт байхгүй. 20 гаруй орны Элчин сайдтай уулзахад байгаль дэлхийн асуудал дээр бүгд санал нэгдэж чаддаг. Монголын ус тасарвал хөрш орнуудын ус тасарна, Монгол шар шорооны асуудлаа шийдэхгүй бол бүс нутгийн хэмжээнд цөлжилт явна гэдэг ч юм уу.

Аялал жуулчлал байна. Хүн танин мэдэхүйн төлөө жуулчилдаг. Тэгвэл эх орны сайхан байгалиа харуулах, нөгөө талдаа байгалиа хамгаалах, олон нийтэд бодлогоо ойлгуулахад маш дөхөм гэсэн давуу талууд бидэнд байна.

Мөн байгаль хамгаалагчид гэж үнэхээр сэтгэл зүрхээ өгч ажилладаг хүмүүс бий. Сарын 500 мянган төгрөгийн цалинтай. Жилийн 365 хоногийн 270, 280 хоногт хээр гадаа явдаг. Тэгсэн мөртлөө цалингаа хэзээ ч голж байгаагүй. Салбарын төлөө зүрх сэтгэлээ өгөөд, талхны мөнгөө хуваагаад ан амьтанд, өвсөнд өгөх гээд явдаг хүмүүс. Энэ бол бидний давуу тал. Энэ давуу талуудаа ашиглан өмнөө тавьсан том зорилгууд, ногоон сэргэлтийн төлөө одоо ажиллах л үлдээд байна. ■

Цэнхэр алт

ДАЛАЙ
ЭЭЖЭЭ
АВАРЪЯ

Т.АМАРЖАРГАЛ

Хөвсгөл нуур Монгол Улсын цэнгэг усны нөөцийн 74.6 хувь, дэлхийн цэнгэг усны нөөцийн 0.4 хувийг бүрдүүлдэг. Хэрэв нуур бохирдвол манай улс ундны усны хомстолд орох аюултай. Тиймээс Хөвсгөл нуурт зориулан тусгайлсан хууль баталж, хамгаалах ёстой гэдгийг Хөвсгөл нуурыг хамгаалах үндэсний чуулганд оролцсон эрдэмтэн, судлаачид онцолж байв. Тус чуулган хоёрдугаар сарын 23-24-ний өдрүүдэд Төрийн ордонд болсон бөгөөд чуулганаас гарсан санал, зөвлөмжүүд нь Далай ээжээ аврах “авралын гарц”-ыг нээнэ гэдэгт итгэж буйгаа оролцогчид онцолж байлаа.

Хөвсгөл нуур бол дэлхийн хамгийн гүн, цэнгэг уст нуур. Хоёр сая жилийн настай Хөвсгөл нуураа монголчууд бид Далай ээж, Хөх сувд хэмээн хүндэтгэн нэрлэж, Далай ээжийнхээ тунгалаг уснаас ундаалж ирсэн билээ. Гэвч сүүлийн жилүүдэд хүний хариуцлагагүй үйлдлийн улмаас Хөвсгөл нуурын экосистемд аюул учрах болсон.

Хөвсгөл нуурыг бохирдуулагч гол хүчин зүйл нь Далай ээжээр “хоолоо олж иддэг” жуулчны баазууд. Одоогоор нуурын ойр орчимд 100 шахам жуулчны бааз, 130 гаруй гэр буудал, найман зочид буудал, 15 дэн буудал үйл ажиллагаа явуулж байна. Дийлэнх нь цэвэрлэх байгууламжгүй тул хөрс, ус, нуурын экосистемд сөрөг нөлөө үзүүлж байгаа юм.

Хөвсгөл нуурын бохирдол цэг бүрт харилцан адилгүйгээс гадна улирлын чанартай. Тухайлбал, өвлийн улиралд булингарын илэрцгүй байдаг бол зуны

улиралд хүний хүчин зүйлийн нөлөөгөөр булингар ихээр үүсдэг. Түүнчлэн амралтын газруудын ойр орчимд ахуйн бохирдол, шивтрийн гаралтай аммоний ион илэрдэг бол малтай айлууд ихтэй нуурын эрэг малын баас, шивтрээр бохирджээ.

Мөн усны чанарыг биотик индексээр үнэлэхэд Хөвсгөл нуурын хойд эрэг Хороо гол, Ханх сумын дагуух нуурын эрэг, Хатгал дахь жуулчны баазуудын харалдаа нуурын урд хэсэгт хамгийн их бохирдол үүсдэг аж.

Тиймээс энэ зунаас эхлэн нуур орчмын ►

► жуулчны баазуудад тодорхой стандарт тогтоон, нүхэн жорлон ашиглахыг бүрмөсөн хориглоод байна. БОАЖ-ын сайд Б.Бат-Эрдэнэ “Аж ахуйн нэгжүүд Ногоон зээлийн санхүүжилтээр био суултуур авах боломжтой. Хэрэв нүхэн жорлонгоо шийдэхгүй бол аялал жуулчлалын үйл ажиллагаа эрхлэхийг зөвшөөрөхгүй” гэж чуулганы үеэр онцлон дурдсан. Мөн цаашид аялал жуулчлалын стандартын шаардлагыг шинэчлэн боловсруулж мөрдүүлэх, шаардлага хангаагүй жуулчны баазуудын зөвшөөрлийг цуцлах, гэр кэмпийн үйл ажиллагааг хориглох

хүртэл арга хэмжээ авах санал зөвлөмжийг Үндэсний чуулганд оролцогчид гаргасан. Үүнээс гадна Ханх, Хатгал сумын ундны ус хангамжийг шийдвэрлэх, ус, ариун цэврийн байгууламжийг нэгдсэн системд оруулж өгөхийг тэд хүссэн юм.

Нуур орчмын хог хаягдлын асуудал ч хурцаар тавигдаж буй. Ялангуяа Хөвсгөл нуурын байгалийн цогцолборт газар болон Хатгал тосгон, Ханх, Алаг-Эрдэнэ сумын хог хаягдлын менежментийг сайжруулах шаардлагатай. Үүний тулд хатуу хог хаягдал боловсруулах байгууламжтай болох, жуулчны баазуудын хог хаягдлыг эх үүсвэр дээр нь ангилан ялгах, бууруулах, дахин боловсруулах цогц менежментийг хэрэгжүүлэх нь зүйтэй гэдгийг хоёр өдөр үргэлжилсэн чуулганы санал, зөвлөмжид тусгасан.

Жуулчны баазуудаас гадна жуулчдад чиглэсэн нөлөөллийн ажлыг идэвхжүүлэх шаардлага бий. Монгол Улсын Ерөнхийлөгч У.Хүрэлсүх чуулганыг нээж хэлсэн үгэндээ Хөвсгөл нуурын эко системд учирч буй эрсдэл, тулгамдсан асуудлуудыг шийдвэрлэж, эко аялал жуулчлалыг хөгжүүлэх шаардлагатайг онцолсон. Судалгаанаас үзвэл, 2004 онд 7700 гаруй жуулчин Хөвсгөл нуур луу аялсан бол өнөөдөр жуулчдын тоо 10 дахин өсөж, 80 мянга давжээ. Цар тахалтай байсан 2021 онд л гэхэд дотоодын 56 мянган жуулчин очиж амарсан байна.

Далай ээжийг цаазын тавцанд аваачсан өөр нэг том шалтгаан бол эмх замбараагүй газар олголт. Хөвсгөл нуур орчимд сүүлийн 20-иод жилийн турш төлөвлөлтгүйгээр газар олгосон. БОАЖ-ын сайд Б.Бат-Эрдэнэ “Далай ээж дараагийн Зайсан, Нүхт биш” гэдгийг чуулганы үеэр тодотгосон. Тийм ч учраас энэ оноос эхлэн аялал жуулчлалын зориулалтаар шинээр газар олгохгүй байх, өмнөх газар олголтыг шалган дахин төлөвлөх зэрэг ажлыг гүйцэтгэхээр болжээ.

Далай ээжийг хамгаалах нь манай улсын төдийгүй дэлхий нийтийн эрх ашиг. Учир нь Хөвсгөл далай монголчуудын амьдралыг тэтгээд зогсохгүй, ОХУ-ын цэнгэг усны 90 хувь, дэлхийн цэнгэг усны 20 гаруй хувийг бүрдүүлдэг Байгаль далайд цутган дэлхийн эко системд ихээхэн нөлөө үзүүлж байдаг. 1950 онд Хөвсгөл нуураар бараа бүтээгдэхүүн, ачаа тээвэрлэж эхэлснээс хойш өнөөдрийг хүртэл том, жижиг 50 гаруй тээврийн хэрэгсэл живж, нуурын эко системийг бохирдуулсаар байна. Хөвсгөл нуурын усны нөөц 381 мянган км.куб бөгөөд нуурын ёроол дахь машин техникээс 100 литр шатахуун ►

Хөвсгөл нуур орчмын хог.

- ▶ алдагдахад усны 0.26 хувь нь бохирдох эрсдэлтэй гэсэн эрдэмтдийн тооцоо бий.

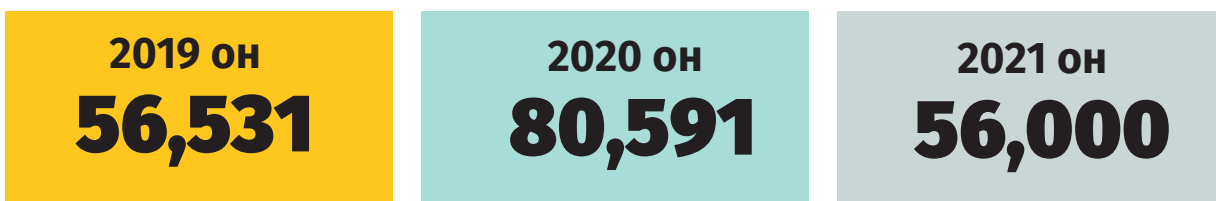
Иймд нуурыг аюултай хог хаягдлаас цэвэрлэж, осол аваараас урьдчилан сэргийлэх ажлыг цаг алдалгүй хэрэгжүүлэх шаардлагатай. Үүний тулд нуурт живсэн тээврийн хэрэгслийн байршил, гүнийг нарийвчлан тодорхойлж, зураглал, суурь судалгаа хийх нь оновчтой гэсэн санал, зөвлөмжийг Үндэсний чуулганы үеэр гаргасан. Живсэн тээврийн хэрэгслүүдийг 2024 он гэхэд үе шаттайгаар, аюул осолгүй татан гаргах бөгөөд үүний тулд эрэн хайх, аврах тусгай зориулалтын техник төхөөрөмж худалдан авах, усан дор хайгуул судалгаа хийх, татан гаргахад шаардагдах хөрөнгийг ойрын хугацаанд шийдвэрлэхээ Ерөнхийлөгч У.Хүрэлсүх илэрхийлсэн.

Мөн ирээдүйд гарч болох эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэхийн тулд усан замын тээврийн хэрэгслийн техник ашиглалт, бүрэн

бүтэн байдал, аюулгүй ажиллагаанд тавих хяналтыг сайжруулж, нуурын мөсөн дээгүүр автомашинтай зорчих, тээвэр хийхийг хориглох хэрэгтэй гэсэн зөвлөмжийг Үндэсний чуулганаас гаргасан. Гэсэн ч “Хөх сувд” мөсний баярын үеэр нуурын мөсөн дээгүүр автобус зорчиж, цөмөрсөн осол гарсан нь иргэдийн ухамсар сэтгэлгээнд нөлөөлөх нөлөөллийн ажлыг эрчимжүүлэх, гаргасан шийдвэрээ тухай бүр хэрэгжүүлдэг байх ёстойг батлан харуулсан.

Өнгөрсөн хугацаанд Далай ээж цаазын тавцанд хэдэнтээ очсон. Гэвч өдийг хүртэл Хөвсгөл нуурын хамгааллын асуудалд нэгдсэн бодлого, төлөвлөлттэй хандаж ирсэн нь үгүй. Харин энэ удаад бүх шатны төлөөллийг хамруулан боловсруулсан санал, зөвлөмж, арга хэмжээ ямар үр дүнд хүрэхийг ойрын жилүүдэд Хөвсгөл далайн эргээр аялангаа дүгнэх боломж уншигч танд гарах биз ээ. ■

Хөвсгөл аймаг руу аялсан дотоодын жуулчдын тоо

Эх сурвалж: Аялал жуулчлалын хөгжлийн төв

НОГООН ТЕХНОЛОГИ

НОГООН ХОТХОН

EDELWEISS

JARGALANT VILLA

Байгальд ээлтэй

Байгальд ээлтэй, хүлэмжийн
хийн ялгарлыг бууруулсан
ногоон технологитой хотхон

Хүнд ээлтэй

Оршин суугчдын аюулгүй
байдлыг болон ая, тав тухыг
бүрэн хангасан

Байгалийн эрчим хүч

Байгалийн гэрэлтүүлэг, нарны
тусгалыг чухалчилсан ба эрчим
хүчний хэмнэлттэй

Урлагийн бүтээл

Уламжлалт хэв загварыг өөрчилж,
байгаль орчинд тулгуурласан, архитектор,
инженерийн цогц бүтээл

7766-3333

Passive Housing Development
www.passive-house.mn

ТЭРБУМ МОД-МЕГА ТӨСӨЛ

Б.ШҮРЭНЧИМЭГ

Мод тарих нь монголчуудын хувьд шинэ ойлголт биш. Манай улс 2010 онд мод тарих үндэсний өдөртэй болсон дэлхийн 33 дахь орон болж байлаа. Тухайн үед Монгол Улсын дөрөв дэх Ерөнхийлөгч Ц.Элбэгдорж жил бүрийн тав, аравдугаар сарын хоёр дахь долоо хоногийн бямба гаргийг бүх нийтээр мод тарих үндэсний өдөр болгох зарлиг гаргаж байв. Тэр цагаас хойш иргэд, аж ахуйн нэгж жил бүр идэвхтэй мод тарьсаар ирсэн ч үр дүн нь нүдэнд харагдаж, гарт баригдах хэмжээнд хүрч чадахгүй байсаар өдийг хүрчээ.

Энэ үйл явдлаас 11 жилийн дараа Ерөнхийлөгч У.Хүрэлсүх НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейн 76-р чуулганы индэр дээрээс дэлхий нийтийн өмнө тулгараад буй уур амьсгалын өөрчлөлтийн асуудлыг шийдвэрлэхэд Монгол Улс 2030 он гэхэд тэрбум мод тарьж хувь нэмрээ оруулна хэмээн амлалт өгөв.

Уур амьсгалын өөрчлөлтөөс үүдэн манай улсын нийт газар нутгийн 76.9 хувь нь цөлжилтөд өртсөн гэсэн судалгаа бий. Харин “Тэрбум мод”

үндэсний хөдөлгөөнийг 10 жилийн хугацаанд амжилттай хэрэгжүүлж чадвал цөлжилтөд өртсөн 120 сая га талбайг дөрвөн хувиар бууруулах аж. Ойн сан бүхий талбайн хэмжээ одоогоор 7.9 хувь байгаа бөгөөд 2030 он гэхэд есөн хувьд хүргэх зорилготой. Мөн хүлэмжийн хийн ялгарлыг 600 мянган тонноор бууруулах урьдчилсан тооцоолол хийжээ. Тэрбум мод тарихад ДНБ-ий нэгээс багагүй хувийг зарцуулж, 10 жилийн хугацаанд нийт 4.3 их наяд төгрөг шаардлагатай гэсэн тооцоолол гарсныг Ерөнхийлөгчийн тамгын газраас мэдээлсэн.

Тэрбум мод тарих үйл ажиллагааг 2021-2024 он буюу бэлтгэл үе, 2024-2026 он буюу эрчимжүүлэх үе, 2027-2030 он буюу тогтвортой үргэлжлэх үе гэсэн гурван үе шаттай хэрэгжүүлэхээр төлөвлөжээ.

“Тэрбум мод” үндэсний хөдөлгөөнтэй холбогдуулан Ерөнхийлөгч У.Хүрэлсүх “Мод тарьж ургуулах бол улстөржиж, намчирхаж, хийрхэх зүйл биш. Талцал, хуваагдлаа больж, байгаль орчноо хамгаалах, цөлжилт, газрын доройтлын эсрэг үндэстнээрээ эв нэгдэлтэй, нэг зүгт харж зүтгэх цаг болсон” хэмээн мэдэгдсэн. ►

► Бэлтгэл ажил

Ерөнхийлөгч У.Хүрэлсүх уур амьсгалын өөрчлөлтийн нөлөөллийг сааруулах, тэрбум мод тарих ажлыг амжилттай хэрэгжүүлэх үүднээс зарлиг гарган Засгийн газарт хүргүүлсэн. Уг зарлигт уур амьсгалын өөрчлөлтийг бууруулахад чиглэсэн үндэсний цогц стратеги, төлөвлөгөөг шинэчлэн боловсруулах, бүтэц зохион байгуулалт, эрх зүйн орчныг сайжруулах, санхүүжилтийн хэмжээг ДНБ-ий нэг хувьд хүргэх чиглэл өгчээ. Мөн Ерөнхий сайд Л.Оюун-Эрдэнээр ахлуулсан уур амьсгалын өөрчлөлт, цөлжилтийг бууруулах үндэсний хороог байгуулаад байна. Улмаар Засгийн газраас 350-р тогтоолыг гаргаж “Тэрбум мод” үндэсний хөдөлгөөний талаар авч хэрэгжүүлэх зарим арга хэмжээний тухай тусгасан юм. Тодруулбал, бодлого зохицуулалт, эрх зүйн орчин, төсөв санхүүгийн нөөц бүрдүүлэлт, зохион байгуулалт, сургалт нөлөөллийн ажлыг хэрхэн хэрэгжүүлэх талаарх тодорхой арга хэмжээнүүдийг аймаг, нийслэлийн Засаг дарга нарт үүрэг болгосон.

Энэ хүрээнд 21 аймаг, нийслэлийн Засаг дарга нартай хариуцлагын гэрээ байгуулж, аймаг, нийслэлүүд нийт 680 сая мод тарьж ургуулахаар амлалт өгсөн бол уул уурхайн 21 аж ахуйн нэгж 608.5 сая мод тарьж ургуулахаар батламжаа гардан авсан. “Тэрбум мод” үндэсний хөдөлгөөнд нэгдсэн аж ахуйн нэгжүүдийг Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яам мод тарьж ургуулах арга, аргачлал, технологийн нэгдсэн зөвлөмжөөр хангаж, бүх талаар дэмжих аж.

Энэхүү томоохон хөдөлгөөнийг хэрэгжүүлэх хүрээнд 30 жил орхигдсон ойн аж ахуйн салбарыг сэргээж, 2024 он гэхэд чадавхыг нь бүрэн бэхжүүлж, мэргэжлийн боловсон хүчин бэлтгэн, зохион байгуулалт, удирдлагаар хангана гэдгийг өнгөрсөн оны арваннэгдүгээр сард болсон ойн салбарын үндэсний чуулганы үеэр Ерөнхийлөгчийн Тамгын газрын дарга Я.Содбаатар онцолсон.

Мөн ойн аж ахуйн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага болох Ойн судалгаа, хөгжлийн агентлагийг байгуулахаар төлөвлөөд буй. 2022 оны улсын төсөвт 12.5 тэрбум төгрөгийг тус агентлагт хуваарилаад байна. Ойн аж ахуйн нэгжийн санг бүрдүүлэх, түүнийг улсын төсөвт бүртгэж авах, мод тарьж ургуулахад шаардлагатай усны нөөцийг бүрдүүлэх, гадаргын усыг говийн бүс нутаг руу шилжүүлэх, мод тарьж ургуулах орчин үеийн техник, технологийг нэвтрүүлэх ажлыг тус агентлаг эхлүүлэх учиртай.

2030 он хүртэл тэрбум мод тарихын тулд жилдээ 100 сая мод тарьж ургуулах хэрэгтэй. Энэ бол бүтэшгүй зүйл огтхон ч биш гэдгийг манай эрдэмтэн судлаачид хэлж буй ч хамгийн гол нь тухайн бүс нутагт тохирох, дасан зохицох төрөл зүйлийг зөв сонгож, тарьж ургуулах, тууштай арчлах нь нэн чухал гэдгийг тодотгосон. Ой судлалын ухааны доктор Н.Батхүү “Тэрбум мод тарьж ургуулах зорилт хэрэгжих бүрэн боломжтой. Гол нь эрдэм шинжилгээ, судалгааны үр дүн, туршлага зэргийг харгалзаж, бодитой, үе шаттай төлөвлөгөө гаргах хэрэгтэй. Мэргэжлийн боловсон хүчин бэлтгэх, нэгдсэн удирдлага, зохион байгуулалтаар хангах бүтэц бий болгох шаардлагатай” гэлээ.

Тухайн бүс нутагт дасан зохицсон модлог ургамлын зүйлийг тарих, орон нутгийн унаган мод, сөөгийг үржүүлэх мод үржүүлгийн газрыг таван бүс бүслүүрт байгуулахаар төлөвлөн ТЭЗҮ-ийг нь хийж байна. Мөн инновац, шинжлэх ухааны судалгааны хүрээлэн байгуулахаар төлөвлөжээ.

Түүнчлэн мод үржүүлгийн аж ахуйн нэгж, бизнес эрхлэгч, иргэдийн саналыг сонсож, судалгаа хийж байгаа аж.

Тэрбум мод тарих стратегийн баримт бичигт хаана, ямар мод тарих, аж ахуйн нэгжүүдийн механикжуулах систем, технологи, инновацыг хэрхэн нэвтрүүлэх тухай тусгана. Мод тарьснаар Монгол Улсын эдийн засагт тэрбумаар тогтохгүй ам.долларын нөлөөллийг бий болгох ёстой гэж үзэж буйгаа БОАЖ-ын сайд Б.Бат-Эрдэнэ онцлон дурьдаж байсан.

Үүнийг дагаад ойн сангийн нэгдсэн цахим системийг бий болгох аж. Тэрбум мод тарих үндэсний хөдөлгөөнд нэгдсэн бүх аймаг, нийслэлийн засаг захиргааны нэгж, иргэд, хувийн хэвшлийн компаниуд хэдэн мод тарьж ургуулж байгаа талаарх тайлан мэдээг тус сангаас мэдэх боломжтой болох юм. Мөн хангай, говь, төвийн бүсэд ямар мод сайн ургадаг, аль нь ургахгүй байгаа зэрэг ойн аж ахуйн чиглэлийн мэдээллийн нэгдсэн систем үүсгэх ажлыг эхлүүлнэ. Харин ирэх жилээс модны үр бэлдэх, тарьц суулгацын нөөц бүрдүүлэх, үр суулгац тариалалтын нүсэр ажил эхлэх ёстой.

Мэргэжлийн чадварлаг боловсон хүчний нөөц бол тухайн салбарын хөгжлийг хөдөлгөх гол хүчин зүйл юм. “Тэрбум мод” үндэсний хөдөлгөөнийг амжилттай хэрэгжүүлэхийн тулд ойн салбарын мэргэжилтэй боловсон хүчин бэлтгэх, давтан сургах, дадлагажуулах ►

ТЭРБУМ МОД ҮНДЭСНИЙ ХӨДӨЛГӨӨН

АЙМГУУДЫН ТАРЬЖ, УРГУУЛАХ МОД

Улаанбаатар

Говь-Алтай

Дундговь
Хэнтий

Өмнөговь
Завхан

Архангай	Дорноговь	Сэлэнгэ
Баян-Өлгий	Дорнод	Төв
Баян-Хонгор	Орхон	Увс
Булган	Өвөрхангай	Ховд
Дархан-Уул	Сүхбаатар	Хөвсгөл

Говь-Сүмбэр

► тогтолцоог боловсронгуй болгох шаардлага бий. Тиймээс 1000 сургагч багш бэлтгэх хөтөлбөр боловсруулан сургалтын бэлтгэл ажлыг хангаж байна. Тэд орон нутагт тэрбум мод хөдөлгөөнийг хэрэгжүүлэхэд туслан дэмжих үүрэгтэй хүмүүс юм.

Тэрбум мод тарих үндэсний хөдөлгөөний хүрээнд хууль, эрхзүйн шинэчлэл хийх аж. Тодруулбал, Ойн тухайн хууль, Татварын тухай хууль, газар болон ус ашиглалттай холбоотой бусад хуулиудад нэмэлт өөрчлөлт оруулах, шинэчлэхээр ажиллаж байна. Эдгээрээс Ойн тухайн хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулах хуулийн төслийг Засгийн газрын хуралдаанаар хэлэлцүүлэн УИХ-ын

хаврын чуулганд өргөн барихаар болжээ.

Үндэсний сан

Ерөнхийлөгч У.Хүрэлсүхийн санаачилгаар өнгөрсөн сард “Ногоон санхүүжилт-Бүс нутгийн чуулган”-ыг зохион байгуулсан. Чуулганы үеэр “Тэрбум мод” үндэсний хөдөлгөөнд банк, санхүүгийн салбар, мэргэжлийн холбоод нэгдэж, 88 сая гаруй мод тарьж ургуулах амлалт өгч, санамж бичигт гарын үсэг зурлаа.

Өөр нэгэн онцлох явдал нь Тэрбум мод үндэсний хөдөлгөөнийг дэмжих санг байгуулсан явдал юм. Уг сан нь үндэсний хөдөлгөөнийг дэмжиж, төсөл хөтөлбөр хэрэгжүүлэх, буцалтгүй тусламж олгох зэргээр санхүүжилт хийх аж. ►

- Түүнчлэн мод тарих хүний нөөц, багш бэлтгэхэд онцгой анхаарахаас гадна ТЭЗҮ, тооцоо судалгааг хөгжүүлэх зорилготой юм.

Тэрбум мод үндэсний хөдөлгөөнийг дэмжих санд Монголын банкны холбооны гишүүн байгууллагууд жил бүр хоёр тэрбум төгрөгөөс багагүй хандив өгнө. Сангийн хөрөнгө нь банк, банк бус санхүүгийн болон бизнесийн байгууллагууд, иргэдийн хандиваас бүрдэх бөгөөд Удирдах зөвлөл нь санхүүжилтээр дэмжих төсөл, хөтөлбөрүүдийг хэлэлцэн батлах аж. Удирдах зөвлөлийг Монголын банкны холбоо, Банк бус санхүүгийн байгууллагуудын холбоо, бусад хандивлагчийн төлөөлөл болон хараат бус гишүүдээс бүрдүүлжээ. Сангийн удирдах зөвлөлд НҮБ-ын төлөөлөгч, TNC олон улсын байгууллагын төлөөлөгч орсон байна.

Эл санг байгуулсантай холбогдуулан БОАЖ-ын сайд Б.Бат-Эрдэнэ “Тэрбум мод үндэсний хөдөлгөөнийг дэмжих сан төрийн зохицуулалтаар бус мод үржүүлгийн аж ахуйн нэгжүүдийн өөрсдийн санхүүжилтээр явах ёстой. Гэхдээ тодорхой хяналт зайлшгүй байх ёстой” гэдгийг онцолсон юм.

ТЭРБУМ МОД” ҮНДЭСНИЙ ХӨДӨЛГӨӨНД НЭГДСЭН УУЛ УУРХАЙН КОМПАНИУД

“Эрдэнэс Тавантолгой” ХК	180,000,000
“Эрдэнэс Оюутолгой” ХХК, “Оюу толгой” ХХК	100,000,000
“Болдтөмөр Ерөө Гол” ХХК	100,000,000
“Эрдэнэт үйлдвэр” ТӨҮГ	100,000,00
“Энержи Ресурс”	40,000,000
“Өсөх Зоос” ХХК	30,000,000
“Саусгоби Сэндс” ХХК	15,000,000
“Степ Голд” ХХК	10,000,000
“Тавантолгой” ХК	6,000,000
“Бадрах Энержи” ХХК	5,000,000
“Эрдэнэс Монгол” ХХК	5,000,000
“Бороо Гоулд” ХХК	3,000,000
“Эрдэнэс Силвер Ресурс” ХХК	3,000,000
“Бүрдэл Майнинг” ХХК	2,500,000
“Алтайн Хүдэр” ХХК	2,500,000
“Монголросцветмет” ТӨҮГ	2,000,000
“Монполимет групп”	1,000,000
“Багануур” ХК	1,000,000
“МоЭнКо” ХХК	1,000,000
“Платинум Ланд” ХХК	1,000,000
“Шивээ овоо” ХК	500,000

“ТЭРБУМ МОД” ҮНДЭСНИЙ ХӨДӨЛГӨӨНД НЭГДСЭН АЖ АХУЙН НЭГЖҮҮД

“Монголын банкны холбоо” - Арилжааны 11 банк	50.000.000
“Хургатай хайрхан” ХХК	10.000.000
“Нью прогресс групп” ХХК	10.000.000
Даатгалын мэргэжлийн холбоод /“Монголын даатгалын холбоо”, “Албан журмын даатгалын холбоо”, “Даатгалын зүүчлагчдын холбоо”, “Монголын хөрөнгө, хохирол үнэлэгчдийн холбоо”	5.000.000
“Монголын банк бус санхүүгийн байгууллагуудын холбоо” – 2, 750, 000	2.750.000
“Сэндли” ББСБ	1.500.000
“Монголын хадгаламж, зээлийн хоршоодын үндэсний холбоо” – 1, 250, 000	1.250.000
“Монголын үнэт цаасны арилжаа эрхлэгчдийн холбоо”	1.000.000
“Ард санхүүгийн нэгдэл” ХК	1.000.000
“МИК Холдинг” ХК	1.000.000
“Эрдэнэ ресурс девелопмент” ХК	1.000.000
“Эрхэт монгол групп” ХХК	1.000.000
“Грийнпинус” ХХК	1.000.000
“Инвескор ББСБ” ХХК	1.000.000
“Бичил глобус финанс” ББСБ	500,000
Үл хөдлөх хөрөнгийн бизнес эрхлэгчдийн “Дээвэр” нэгдсэн холбоо	300,000
“Ханбогд кашимер” ХХК	300, 000

Зарим газарт тооцоололгүй мод тарьснаар гүний усгүй болж, цөлжилт нэмэгдсэн олон улсын туршлага байдаг. Тиймээс хаана, ямар мод тарих судалгааг хийж, олон нийтэд түгээх талаарх сургалтыг Монголын банкны холбооны дэргэдэх Банк, санхүүгийн академи цахимаар зохион байгуулах боломжтой аж. Мөн банкны салбарын хэмжээнд ногоон зээлийг 2030 он гэхэд 10 хувьд хүргэж, таван их наяд хоёр зуун тэрбум төгрөгийн зээл олгохоор болов.

“Тэрбум мод” үндэсний хөдөлгөөний хүрээнд зөвхөн мод гэлтгүй, жимс, жимсгэнэ, эмийн ургамал, малын тэжээл тариалж, дотоодын хэрэгцээгээ ханган, экспортод гаргах боломж бүрдэх юм. Үүнийг дагаад ажлын байр олноор бий болж, энэ хэрээр иргэдийн амьдрал сайжирна.

Ийнхүү байгаль орчин, эх дэлхийгээ хүндэтгэн дээдэлж ирсэн монголчуудын хувьд цөлжилт, шар шороон шуурганы хор уршгийн эсрэг нийтээрээ нэгдэн тэмцэх их аян эрчимтэй үргэлжлэх эхлэл тавигдлаа. ■

Ховор амьтан

ХОМЫН ТАЛЫН ТАХЬ

Б.ШҮРЭНЧИМЭГ

Дэлхийн дулаарал болон хүний буруутай үйл ажиллагааны улмаас байгаль экологийн тэнцвэрт байдал алдагдаж, ургамал, зэрлэг амьтад цөөрч, устаж үгүй болсоор байгаа нь эргээд хүн төрөлхтөнд аюулын харанга дэлдэж байна. “Амьд ертөнцийн тайлан 2020”-д дурдсанаар 1970 оноос хойш дэлхий дээрх судлагдсан зэрлэг амьтдын тоо толгой 68 хувиар цөөрчээ. Гэхдээ энэ бол зөвхөн судлагдсан амьтдын тоо гэдгийг дахин онцолъё. Олон улсын эрдэмтэд байгаль, экологийн төлөө үйл ажиллагаа явуулахад оройтоогүйг сануулсаар байгаа бөгөөд ойрын 10-20 жилд мэдэгдэхүйц өөрчлөлт гарна гэдгийг онцолдог.

Тиймээс НҮБ-ын Хуурай газрын экосистемийг хамгаалах зорилгын хүрээнд газрын доройтлыг бууруулах, 2020 он гэхэд устах аюулд өртсөн биологийн төрөл зүйлийг хамгаалах, урьдчилан сэргийлэх талаар яаралтай, дорвитой арга хэмжээ авах зорилт тавьсан. Энэ зорилтын хүрээнд ховордсон, зэрлэг амьтдын тоо толгойн тогтвортой байдлыг хангах, тэдгээрийн хамгааллыг сайжруулах, олон нийтийг соён гэгээрүүлэх, хүүхэд залуучуудыг ховор амьтдыг хамгаалах, байгаль экологийн талаарх танин мэдэхүйн мэдээллийг нэмэгдүүлэх зэрэг асуудлыг шийдвэрлэхэд дэлхийн улс орнуудын төр засаг, олон улсын болоод салбар байгууллагууд анхаарал хандуулан ажилласаар байна.

Дэлхийн дулаарал, уур амьсгалын өөрчлөлттэй холбоотой экосистемд гарч буй өөрчлөлт, уул уурхай, дэд бүтцийн хөгжил, газар тариалан, мал аж ахуй, хууль бус агнуур зэргээс үүдэлтэй зэрлэг амьтдын тоо толгой ч хурдацтай буурсаар байгаа. Үүний тод жишээ нь нэгэн үе Монголын говь нутагт сүрэг сүргээрээ давхилдаж байсан дэлхий дээрх цорын ганц зэрлэг адуу болох тахь өнгөрсөн зууны дунд үеэс тоо толгой нь эрс хорогдон, 1960-аад он гэхэд байгальд үзэгдэхээ больж, цөөн тооны тахь гадаадын амьтны хүрээлэнд үлдэж хоцорсон явдал ►

► билээ. Энэхүү өвөрмөц зүйлийн зэрлэг адууг мөхлөөс аврах, хамгаалах хүсэл зорилго бүхий байгальд элэгтэй судлаач эрдэмтэд, хувь хүмүүс, байгууллагууд хамтран байгалиас бүрмөсөн устаж үгүй болохоос нь сэргийлж, уугуул нутаг болох Монгол нутагт сэргээн нутагшуулах ажлыг амжилттай хэрэгжүүлж чадсан юм.

Зэрлэг байгалиас холдоод бараг зууныг өнгөрөөсөн тахь Монголын эрс тэс уур амьсгалыг давж гарах нь олон эрдэмтний хувьд эргэлзээтэй асуудал байв. Гэвч тахийг сэргээн нутагшуулах, хамгаалах чиглэлээр тууштай үйл ажиллагаа явуулдаг төрийн бус байгууллага болоод эрдэмтэн, судлаачдын нөр их хөдөлмөр, тэмцлийн үр дүнд тэр эргэлзээ удалгүй арилж, нутгийнх нь салхи, хөрс шороо, өвс ургамал нь тахинд гайхалтай зохицож, яахын аргагүй Монголын унаган амьтан гэдгийг батлан харуулсан юм. Тахийг уугуул нутагт нь амжилттай нутагшуулж чадсан нь том хөхтөн амьтдыг хамгаалах, сэргээн нутагшуулахад монголчуудын оруулж буй томоохон хувь нэмэр юм.

Энэ онд тахийг уугуул нутагт нь сэргээн нутагшуулсны 30 жилийн түүхэн ой тохиож буй. Одоогоор Монгол оронд гурван бүс нутагт 850 орчим тахь нутагшиж байна. Тэдгээрийн нэг болох Хомын талыг тахь сэргээн нутагшуулах газраар сонгож, бэлтгэл ажлыг 1999 оноос эхлүүлж байжээ. Улмаар 2004 онд Францын Тахь Хамгаалах Холбоо, Дэлхийн байгаль хамгаалах сантай хамтран Хомын талд анхны 12 тахийг авчирч сэргээн нутагшуулах, байгаль хамгаалах төслийг эхлүүлсэн. 2014 онд “Хомын талын тахь” Төрийн бус байгууллага (ТББ) байгуулагдаж тахийг хамгаалах хүндтэй үүргийг хүлээн авч амжилттай ажиллаж байна. Өдгөө Хомын талд сэргээн нутагшуулсан тахийн популяци 120 гаруй болтлоо өсжээ. Энэ нь уг төслийг санаачлан эхлүүлсэн, дэмжсэн, хэрэгжүүлсэн олон талын хамтын ажиллагааны үр дүн юм.

“Хомын талын тахь” төрийн бус байгууллага нь сэргээн нутагшуулж буй тахийг судлах, амьдрах орчныг хамгаалах, шинээр байгуулагдсан Хомын талын байгалийн цогцолбор газрын менежментийг хэрэгжүүлэх, байгаль хамгааллын бие даасан тогтвортой санхүүжилтийг бий болгох, хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх зорилгоор үйл ажиллагаа явуулдаг. Эл төрийн бус байгууллага нь улсын тусгай хамгаалалттай газар нутгийн хамгаалалтын үүргийг менежментийн гэрээгээр гүйцэтгэх нь төрийн ажлын ачааллыг бууруулж, улс орныхоо

эдийн засагт хувь нэмрээ оруулж буй сайн түншлэлийн бодит жишээ юм.

Тахь сэргээн нутагшуулах нь тахийг тээвэрлэж авчраад, байгальд сулласнаар дуусах ажил биш. Тиймээс “Хомын талын тахь” ТББ сэргээн нутагшуулж буй тахийн зан, төрх байдал, эрүүл мэндийн ажиглалт судалгаа хийж, амьдрах орчныг хамгаалан ажилладаг. Мөн сүргийн дотоод харилцаа, зан төрхийн мониторинг судалгаа, мэдээллийн сан үүсгэх, тахь сэргээн нутагшуулж буй хашааны бүрэн бүтэн байдлыг хангах, эргүүл хяналт хийх, мал оруулахгүй байлгах зэрэг ажлыг өдөр бүр хийж гүйцэтгэдэг байна. Эдгээр цуглуулсан мэдээнд тулгуурлан дүн шинжилгээ хийж, цаашдын ажилд ач холбогдол бүхий хамгааллын менежментийг боловсруулдаг.

Тахь сэргээн нутагшуулах хөтөлбөрийг хэрэгжүүлснээр орон нутгийн иргэд идэвхтэн байгаль хамгаалагчдын сүлжээнд нэгдэж, эргүүл хяналт хийх, ойн нөөц баялгийг хамгаалах,

Монгол орны гурван бүс нутагт тахийг сэргээн нутагшуулж байна

мэдээлэл солилцох зэргээр байгаль хамгаалах ажил үйлсэд сайн дураар оролцон тахийг үнэт зүйл хэмээн үзэх өөриймсөг хандлага бий болж байна. Жилээс жилд өсөн нэмэгдэж буй тахийн ирээдүйн амьдрах орчныг хамгаалах зорилгоор Монгол улсын их хурлаас 2020 оны тавдугаар сард Хомын тал орчмын 411.403.80 га талбайг Байгалийн цогцолборт газрын ангиллаар улсын хамгаалалтад авсан юм.

“Хомын талын тахь” ТББ нь байгаль болон зэрлэг амьтдыг хамгаалах чиглэлээс гадна нутаг орныхоо хөгжлийн ирээдүй, нутгийн иргэдийн амьжиргааг дээшлүүлэх ажлуудыг идэвхтэй зохион байгуулдаг.

Тухайлбал, Дөрвөлжин сумын тогтвортой хөгжлийн төлөвлөгөөг боловсруулан хэрэгжүүлж, орон нутгийн иргэдийн амьжиргааг дээшлүүлэх, малчдад нэмэлт орлого бий болгох зорилгоор малчдын нөхөрлөл байгуулж, тэдний урласан эсгий бүтээгдэхүүнийг Франц улс руу экспортлоход нь дэмжлэг үзүүлсээр иржээ. ►

- ▶ Үүгээр зогсохгүй байгалийн зэрлэг чацарганын нөөцийг хамгаалах, зохистой ашиглах зорилгоор орон нутагт чацаргана боловсруулах жижиг үйлдвэр байгуулж, чацарганы цэвэр тос, өтгөрүүлсэн шүүс үйлдвэрлэн эмчилгээний болон хүнсний зориулалтаар дотоод, гадаадын зах зээлд худалдан боловсруулах зэргээр олсон орлогын тодорхой хувийг байгаль хамгаалах ажилд зарцуулж тогтвортой санхүүжилт бий болгохоор хичээн ажиллаж байна.

Түүнчлэн, байгаль, амьтанд ээлтэй хойч үеийг бэлтгэх зорилгоор Дөрвөлжин сумын хүүхдүүдэд зориулан зуны сургалтыг 2010 оноос эхлэн тогтмол зохион байгуулж иржээ. Анхны зуны сургалтад хамрагдаж байсан хүүхэд өдгөө малын эмч мэргэжил эзэмшин тахийн эрүүл мэнд, байгаль хамгаалах ажилд гар бие оролцон, “Хомын талын тахь” ТББ-ын баг хамт олонтой мөр зэрэгцэн ажиллаж байгаа нь энэхүү зуны сургалтын үр дүн юм. Хомын талын хүүхдүүдийн зуны сургалт ийнхүү олон хүүхдийн хүсэл мөрөөдлийг хөтөлж, тэдэнд уугуул нутгаа шинжлэх ухаанчаар танин мэдэх, илүү судлах, байгаль орчны тогтвортой хөгжилд гар бие оролцох боломжийг олгосон орон нутагт хэрэгжиж буй үр дүнтэй ажлуудын нэг юм.

Байгал хамгаалал, тахь сэргээн нутагшуулахын зэрэгцээ Хомын талын байгалийн цогцолборт газрын ховор амьтад, байгалийн өвөрмөц тогтоц, түүх соёлын өв бүхий газрууд, нүүдэлч малчдын ахуй соёлыг сурталчлан таниулж нутгийн иргэдэд тулгуурласан байгалийн аялал жуулчлалыг хөгжүүлж санхүүгийн тогтвортой байдлыг бий болгохоор хичээн ажиллаж байна. Үүний тулд Сээрийн тахь нутагшуулах төв, Хар нуурын эрэг, Хомын хоолой зэрэг газруудад жуулчны бааз байгуулах, нутгийн иргэдэд аялал жуулчлалын бизнес эрхлэх мэдлэг мэдээлэл өгч сургалт зохион байгуулахаар төлөвлөжээ.

Хомын талд тахь сэргээн нутагшуулснаар Монголд төдийгүй дэлхийд ховор зэрлэг амьтад давхар хамгаалагдан монгол бөхөн, борцгор хотон дахин тэмдэглэгдэж 150 орчим тоо толгой бөхөн, 800 орчим цагаан зээр, 40-50 орчим харсүүлт зээр, 70-80 орчим янгир ямаа тоологдсон нь өмнөх жилүүдээс тодорхой хэмжээгээр өссөн үзүүлэлттэй байна.

Түүнчлэн Сээрийн нурууны тахь сэргээн нутагшуулж байгаа хамгаалагдсан талбай болон Завхан голын хөндий дагуух 1000 гаруй

► га талбайд чацарганы шугуй шинээр ургаж амьдрах орчны нөхцөл сайжирснаар олон зүйл ховор зэрлэг амьтад, ургамлын олон янз байдал сэргэж, тоо толгой, зүйлийн баялаг жилээс жилд өсөн нэмэгдсээр байна. Бүхий л амьд амьтан, ургамал өөрийн гэсэн үнэ цэнтэй, экосистемд гүйцэтгэх тодорхой үүрэгтэй бөгөөд хоорондоо шүтэлцэж амьдрах маш нарийн байгалийн зохилдлоготой байдаг төдийгүй, цаашлаад хүмүүс бидний амьдралд шууд болон дам нөлөөтэй тул бид байгаль дэлхий, биологийн төрөл зүйлсээ цаг алдалгүй хамгаалах ёстой.

Мэдээж олон хүн, хандивлагчдын дэмжлэг идэвхтэй үйл ажиллагааны үр дүнд тахь сэргээн нутагшуулах ажил амжилттай хэрэгжиж байгаа хэдий ч Хомын талын байгалийн цогцолбор газар орчмын байгаль хамгаалах ажилд зарим хүндрэл бэрхшээл учирдаг. Тухайлбал, зарим ухамсар дорой иргэд улсын тусгай хамгаалалттай газрын үнэ цэн, ач холбогдлыг дутуу ойлгох, дүрэм журмыг үл хэрэгсэн зөвхөн хувийн эрх ашгийнхаа төлөө малаа өсгөх бэлчээр, усны нөөцийг хэт давамгайлан ашиглах зэрэг нь зэрлэг амьтад амьдрах орчны дарамт ихээр учруулж байна. Байгаль хамгаалах төр засгийн бодлого нь зарим тохиолдолд хэт явцуу эрх ашиг, хувь хүмүүсийн улс төржилтөөс шалтгаалан орон нутагт бодитой хэрэгжихгүй байна. Түүнчлэн уул уурхай, байгалийн нөөц баялгийг ашиглах эдийн засгийн сонирхолтой хүмүүс элбэг бөгөөд түүнийг зохицуулах хуулийн хэрэгжилт харьцангуй сул. Сэргээн нутагшуулж байгаа тахийн сүргийн хувьд тоо толгой хэт цөөн, эмзэг түвшинд байгаа үед тахь гэрийн адуутай эрлийзжих, малаас дамжих байгалийн голомтот халдварт өвчинд өртөх зэрэг зарим эрсдэл бэрхшээл тохиолддогийг анхаарах нь зүйтэй.

Дэлхий дээрх сүүлийн зэрлэг адуу, Монгол орны унаган амьтан тахийг хамгаалах, байгальд биеэ даан амьдрах чадвартай зүйл болгон үлдээх нь зөвхөн тахь судлаач эрдэмтэд, байгаль хамгааллын байгууллагын ажил бус монгол хүн бүрт хамаатай асуудал. Өөрөөр хэлбэл, устаж үгүй болох мөхлийн ирмэгт тулаад байсан тахийг аврах, өсөж үржих, зэрлэг адуу чигээр нь үлдээх сүүлчийн боломжуудын нэг нь Монголын тал нутаг юм. Иймээс тахийн тоо толгойг өсгөх, зэрлэг хэвээр нь хадгалан үлдээх, түүний амьдрах орчныг хамгаалах нь та бидний үүрэг юм. ■

Байгаль хамгаалагч

Д.БАНДИ:
ХҮМҮҮСИЙН
УХАМСАР ДОРОЙ
ҮЙЛДЛИЙГ
ХАРААД НУЛИМС
ГАРМААР ҮЕ
ТОХИОЛДДОГ

ТАМАРЖАРГАЛ

Увс аймгийн Түргэн сумын байгаль хамгаалагч
Дарийн Бандитай ярилцлаа.

-Монголын байгаль хамгаалагчдад ямар
хүндрэл бэрхшээл нийтлэг тохиолддог вэ?
Та хэдий хэмжээний газар нутаг хариуцан
ажилладаг вэ? ►

► -Монголын байгаль хамгаалагчдад нийтлэг бэрхшээл олон бий. Байгаль орчноо хамгаална гэж яриад байдаг хэрнээ байгаль хамгаалах үйлсэд хүчин зүтгэж яваа байгаль хамгаалагчдаа мартчихдаг, нийгмийн асуудлыг нь орхигдуулдаг, ажлаа хийхэд шаардлагатай тоног төхөөрөмжөөр нь хангахгүй гар мухардуулдаг. Байгаль хамгаалагчдыг газар орноор хэрэн хэсээд хууль зөрчигчдийг хөөж туудаг төдийхнөөр ойлгох нь өрөөсгөл. Бид нэг ёсондоо судлаач, эрдэмтэд. Судалгаанд зориулагдсан багаж, техник хэрэгсэл маш их хэрэг болдог.

Өнөө цагт техник, технологийн хөгжил биднээс хол түрүүлчихлээ. Урьд нь бид уулын оройгоос дурандаж байгаад хэрэг зөрчлийг илрүүлж, арга хэмжээ авч болдог байсан. Одоо бол хууль дүрэм зөрчигчид нь биднээс илүү унаа тэрэгтэй, нарийн зохион байгуулалттай болж. Би 100 мянган га талбайг хариуцдаг. Энэ 100 мянган га талбайнхаа урд хэсэгт явж байхад л “нөгөөх чинь урдуур явж байна шүү” гэж хулгайн анчид хоорондоо хэл авалцаад зугтах энүүхэнд. Хулгайгаар хууль дүрэм зөрчиж яваа хүмүүс ганцаараа байна гэж үгүй. Тэгэхээр байгаль хамгаалагчид бид тэр хүмүүсийн хурдтай зэрэгцэж ажилламаар байна. Үүний тулд унаа тэрэг, бензин тос, орчин үеийн техник хэрэгсэл зайлшгүй шаардлагатай.

Дэлхий дахинд байгаль хамгаалах ажилд нисдэг камерыг ихээр ашигладаг болсон. Болдогсон бол байгаль орчныг хамгаалах үйлсэд зориулаад 330 суманд нэг, нэг дрон өгчихвөл сайхан аа. Одоогоор манай байгаль хамгаалагчдад нэг ч дрон байхгүй. Дрон ашиглаж хэрэг зөрчил илрүүлэх туршлага ч алга байна. Хэрэв ийм төхөөрөмжтэй болчихвол би хууль зөрчигчдийг 100 мянган га талбайдаа тэгж амар дураар нь дургиулаад байхгүй.

-Яг өнөөгийн нөхцөлд Монголын байгаль хамгаалагчид ямар тоног, төхөөрөмж хэрэглэж байна вэ?

-Манай байгаль хамгаалагчдын нөхцөл хоёр янз. Улсын тусгай хамгаалалттай газар нутгийн байгаль хамгаалагч гэж бий. Тэдний ажлын хангамж арай илүү. Миний хувьд, сумын Байгаль орчин, аялал жуулчлалын газрын байгаль хамгаалагч. Надад нэг дуран байна. 2008 онд авсан. Тэгэхээр ямархуу дуран гэдэг нь ойлгомжтой байгаа биз. Яахав, цаанаас тавьж өгсөн хувцас байна. Нэг компьютер байна. Компьютер маань арав гаруй жил болж байна. Ингээд л болоо доо.

-Тэгвэл та орон нутгийн төсөв хөрөнгө муу гэж бодолгүйгээр шаардлагатай эд зүйлсийнхээ “мөрөөдлийн жагсаалт”-ыг нэрлэхгүй юу? Ажил үүргээ саадгүй биелүүлэхэд танд дроноос өөр юу хэрэгтэй байна вэ?

-Хөөх, мөрөөдлөөр болдог бол зөндөө л зүйл хүсмээр байна. Байгаль хамгаалагчдад унаа тэрэг маш чухал. Унаа нь зүгээр нэг засмал замаар давхидаг унаа баймааргүй байна. Бид чинь том том жийп унасан хүмүүстэй өрсөж ажилладаг. Бартаа саад ихтэй замаар явдаг. Тэгэхээр туулах чадвартай унаа тавиад өгчихвал тун хэрэгтэй байна. Тэр унааг нь тухайн улиралд нь тохируулаад хүчитгэдэг бол бүр сайхан.

Мөн хэрэг зөрчлийг газар дээр нь баталгаажуулах орчин үеийн камер, техник хэрэгсэлтэй болмоор байна. Эн тэргүүнд энэ хоёр зүйл хэрэгтэй. Цаашлаад бие хамгаалах хэрэгсэл шаардлагатай. Бид чинь буу шийдэм барьсан хүмүүстэй л тулж ажилладаг. Байгаль хамгаалагчдыг айлгаж сүрдүүлсэн тохиолдол өнгөрсөн хугацаанд бишгүй гарч байсан шүү дээ.

-Бензин шатахуунаар хэр хангаж байна? Та түрүүнд хувийн машинаараа ажлаа амжуулдаг, бензин авах гэж хамаг зовлонгоо тоочдог гэж байсан.

-Бензин тосыг орон нутгийн төсвөөс хангах ёстой юм. Өөрөөр хэлбэл, Засаг даргын тамгын газартаа хандаж авдаг. Гэтэл сумын төсөвт байгаль хамгаалагчид ийм хэмжээний бензин гаргаж өгнө гэсэн зүйл мэдээж байхгүй. Ингээд л хамаг зовлонгоо тоочиж бензин авна. Бид сум орны төсөв хэцүү байдгийг мэддэг, аль болох л үрчихгүй юмсан гэж ханддаг. Тэгэхэд л “төсөв хэцүү байна, машинд чинь таарсан бензин өгч чадахгүй, мотоциклоор яв, мотоцикльд чинь таарсан бензин өгье” гэдэг.

Манай сум гэхэд хоёр байгаль хамгаалагчтай. Хоёулаа нийлээд жилд 100 литр бензин зарцуулах уу, үгүй юу л байна. Тэгэхээр 100-хан литр бензин зарцуулдаг юм бол байгаль хамгаалагчид чинь бараг ажил хийдэггүй юм биш үү гэж ойлгож магадгүй. Тийм биш шүү. Байгаль хамгаалагчид бид цалин багатай ч үнэнхүү сэтгэл зүрхээ зориулж ажилладаг хүмүүс. Бидэнд байгаль хамгаалахын төлөө бурхнаас заяачихсан юм уу гэмээр сэтгэл бий. Бид айлын ачаанд дайгдана. Даргын унаанд дайгдана. Боломжит газраа бууж үлдээд хөдөө малчдаас морь мал гуйна. Ах аа, эгч ээ гэнэ. Сэтгэл ►

Байгаль хамгаалагчдад унаа тэрэг маш чухал. Бид айлын ачаанд, даргын унаанд дайгдана. Малчдаас морь мал гуйна. Сэтгэл байхад яаж ийж байгаад л аргаа олддог.

Эргүүлд явж байгаа нь

- ▶ гаргахад ажил цаанаасаа л ундардаг. Бас яаж ийж байгаад л аргаа олдог.

-Сумын байгаль орчноо хамгаалахад чиглэсэн төсөв, санхүүжилт хэр хүрэлцээтэй байна вэ?

-Сумын Байгаль орчин, тогтвортой хөгжлийн тасаг гэж байдаг. Нэг үгээр хэлбэл байгаль хамгаалагч, цаг уурч, усны харуул гээд бүгдийг нь нэгтгээд нэг тасаг болгочихсон. Тэр тасгийг нь дагалдуулаад Байгаль хамгаалах сан бий болгосон юм. Тэр сан бидэнд үнэхээр хэрэгтэй сан байсан. Харамсалтай нь орлогыг нь “Байгаль орчин, уур амьсгалын сан” гэдэг улсын төвлөрсөн сан руу татдаг болчихсон. Тэгэнгүүт сумын өнөөх жижигхэн сан маань орлогогүй болсон. Сумын Байгаль хамгаалах санд хэдэн саяараа мөнгө ороод байхгүй шүү дээ. Жилдээ л таван сая орчмын орлоготой байдаг. Эндээсээ хоёр саяыг нь бензиндээ зарцуулчихна. Нэг саяар нь биотехникийн ажлаа хийчихнэ. Үлдсэнийг нь бусад үйл ажиллагаандаа зарцуулна. Ингээд тулгамдсан асуудлаа бид өөрсдөө шийдэж болоод байдаг байсан чинь одоо орлогогүй шахам болчихсон.

-Байгаль хамгаалагчийн хувьд хүмүүсийн ухамсар дорой үйлдлийг хараад харамсаж халагламаар үе тохиолдож байв уу? Хүмүүс ямар хайхрамжгүй үйлдэл гаргадаг вэ?

-Энэ үнэхээр чухал асуулт байна. Заримдаа бүр нулимс гармаар, хоолой зангирмаар үе гардаг. Даанч яав даа, та нар чинь хүн шүү дээ гэмээр үе тохиолдоно. Хамгийн гомдмоор нь хог. Аймгийн төв, сумын төв гэх мэт эзэнтэй газрын хогийг яаж ийгээд л цэвэрлэчихнэ. Гэтэл хөдөө хээр, уулын модонд, голын хөвөөнд хаясан хог хаягдал ямар аймшигтай гэж санана. Үгээр илэрхийлж хэлж

чадахааргүй тохиолдлууд байна. Чоно алчихсан ул мөрийн дэргэд бөөн хог. Ан ав хийж байгаль эхийнхээ хишгийг хүртэх тусмаа хүн чинь байгаль эхдээ хүндэтгэлтэй хандах ёстой. Гэтэл чоныг нь алчихаад, хогоо үлдээчихсэн байх жишээтэй. Уг нь монгол хүн хангай дэлхийдээ жудагтай хандмаар.

Өөр нэг асуудал нь уул уурхай. Би 1992 онд сайхан ногоон хөндийд зусаж байсан юм. “Хөх ногооны униар”, “Тунгалаг тамир” кинонд гардаг шиг л сайхан хөндий. Харин одоо өөрийг тань дагуулж очоод энд тийм сайхан хөндий байсан шүү гээд үзүүлбэл, та ч мөн залж байна аа гэж хэлмээр тийм л болчихсон байгаа. Зүгээр л хайрган овоолгууд, хоосон нүхнүүд. Одоо ингээд ярьсан чинь миний тэр сайхан нутаг нүдэнд үзэгдээд байна.

-Увс аймаг үзэсгэлэнт байгалиараа алдартай, аялал жуулчлалаар тэргүүлж буй таван аймгийн тоонд жил бүр багтдаг. Жуулчид хэр соёлтой аялж байна вэ?

-Байгаль орчин, аялал жуулчлалын газар гэдэг утгаараа бид аялал жуулчлалыг хөгжүүлэхэд ч гар бие оролцох ёстой. Гэтэл надад заримдаа “эсрэг” бодол төрдөг юм. Би нутаг усаа хамгаалж байхад яах гэж нааш нь жуулчдыг ирүүлбэ гээд байгаа юм гэж бодогдмоор үе байна. Би нутгаа харамламаар санагддаг. Жуулчдад үзүүлмээргүй байна гэж хэлмээр үе гарна. Жуулчдын балгийг тоочвол их. Гэхдээ сүүлийн үеийн аялагчид харьцангуй ухамсартай болж байна. Цөөн тооны хүмүүс л бужигнуулаад байна. Зам зуураа хогоо хаяж байна. Жуулчлалаа хөгжүүлэхийн тулд жуулчдын ухамсарт чиглэсэн ажлуудыг сайн хийгээсэй гэж боддог. Эх оронч сэтгэлгээ хогоо жижиглээд, зориулалтын газарт нь хаяхаас л эхэлнэ шүү дээ.

-Увс аймгийн Түргэн сумын байгалийн онцлогийг та манай уншигчдад сонирхуулна уу?

-Уул нь өндөр, ус нь тунгалаг Увс нутаг гэж ярьдаг. Тэр л үзэсгэлэнт нутгийн нэгээхэн хэсэг нь манай Түргэн сум. Түргэн сумаар Алтайн салбар уулс сүмбэрлэн оршиж байна. Монголын хоёр дахь Эверест гэгддэг Дэглий цагаан уул манай нутагт бий. Түргэний уулсын үзэмж төгс байгальд Монголын түүхийн гэрч болсон Төгсбуйантын хүрээний туурь, Мөстийн бэлчирт Баруун Монголын түүхтэй холбогдох хөшөө дурсгал байна. Хархираа, Түргэний гол манай сумаар урсаж байна. Монголын алдартай таван давааны нэг Улаан даваа манай нутагт байна. Энэ мэтчилэн маш олон бахархал бидэнд бий. Энэ бүхнээрээ бахархдаг учраас хамгаалах нь бидний үүрэг юм даа. ■

Танин мэдэхүй

ШУВУУУДЫН ЕРТӨНЦ

Буурал тоншуул:

Өд сөдний өнгө нь ойрын холбоотон болох ногоон тоншуултай их төстэй. Буурал тоншуулын ар нуруун хэсэг нь ногоон, өвөр хэсэг нь шардуу туяатай цайвар саарал байна. Саарал толгой, хар сахалтай, эрэгчин нь улаан залаа титэмтэй. Ногоон тоншуулаас арай богино хүзүү, нарийн хошуу, үл мэдэг бөөрөнхийдүү биетэй болно. Буурал тоншуул нь 25-28 см урт бөгөөд 130-180 гр жинтэй.

Энэ шувуу нь навчит ба холимог модот ойд амьдардаг. Тавдугаар сард 5-10 өндөг гаргаж эцэг эх хамтран ангаахайгаа өсгөдөг. 15-17 хоноод өндөг хагаран ангаахай гарах ба 28 хоноод нисэж сурдаг.

“Ойн эмч” гэгдэх буурал тоншуул нь холтосны цаадах өт, хорхойг сонсож мэдээд хүчирхэг хошуугаараа цоолон, урт хэлээрээ татан гаргаж иддэг. Урт хэл нь толгойны ясыг нь доргилтоос хамгаалж гавлаа ороосон бүтэцтэй байдаг.

Адууч чогчиго:

Энэ бол Намнаахайнхан овгийн жижиг шувуу юм. Тэд Европ болон Азид хамгийн өргөн тархсан байдаг. Адууч чогчиго нь нүүдлийн шувуу бөгөөд шавьж идэштэн. Биеийн урт нь 14.5-16 см, эрэгчин, эмэгчин хоёул цагаан ууц, сүүлтэй, сүүлний үзүүр хэсэгт хошуулдсан хар хэсэгтэй.

Хадны завсар зайд үүрээ засаж, 5-6 өндөг гаргах ба 14 хоног дарсны дараа ангаахай болдог.

Адууч чогчигыг зурам үүрнээсээ гарч ирэх үед нуруун дээр нь суучихаад унаж явдаг элдэвтэй шувуу гэдэг. Мөн Адууч чогчиго мэрэгчдийн нүхэнд ч үүрлэх нь бий. Хаашаа нисчихэв гэмээр гэнэт алга болчихвол нүхэндээ орчихсон нь тэр дээ.

Борцгор хотон:

Ховордлын зэргээрээ мазаалай баавгайн дараа орох манай орны хамгийн том усны шувуу юм. Дэлхийн байгаль хамгаалах холбооны “Улаан данс”-ны ангиллын “устаж байгаа” зүйлд хамаарна. Хотон шувуу манай орны Ховд, Увс зэрэг баруун аймгийн цэнгэг уст Хар Ус, Айраг нуурт нутаглаж өндөглөдөг бөгөөд өвөлдөө Хятадын зүүн өмнөд хэсэг, Хонконгийг зорьдог байна.

Хар-Ус нуур нь дэлхий дээрх борцгор хотонгийн Зүүн Азийн популяцын үржлийн чухал нутаг гэж судлаачид тодорхойлдог. Мөн борцгор хотонгийн тоо толгой нь Монгол орны хэмжээнд 110-120 гэж судлаачид тогтоожээ.

Хотон шувууны хошууны урт 37-45 см буюу их урт тул хурдан морины хусуур хийж эдэлж, хэрэглэх зорилгоор хууль бусаар агнах тохиолдол маш олон. Тиймээс Дэлхийн байгаль хамгаалах сан (WWF)-гийн Монгол дахь хөтөлбөрийн газар, Хар-Ус нуурын байгалийн цогцолборт газрын хамгаалалтын захиргаа зэрэг байгаль орчны салбар байгууллагууд, байгаль хамгаалагч нар “Ховдын бэлгэдэлт хотон шувуугаа хамгаалцгаая” уриалга дэвшүүлэн ажиллаж буй.

Тогтвортой хөгжил-2030

ТАПАН МИШРА: ТОГТВОРТОЙ ХӨГЖЛИЙН ЗОРИЛГОД ХҮРЭХИЙН ТУЛД ЭДИЙН ЗАСГАА ШИНЭЧЛЭХ ШААРДЛАГАТАЙ

“Ногоон хөгжил” сэтгүүлийн анхны дугаарын зочноор НҮБ-ын Суурин зохицуулагч Тапан Мишра уригдлаа.

-Манай сэтгүүлийн урилгыг хүлээн авч ярилцлага өгч байгаа танд талархал илэрхийлье.

-Урьсанд маш их баярлалаа. “Mongolian Economy” сэтгүүлээс эрхлэн гаргаж буй “Ногоон хөгжил” сэтгүүлийн эхний дугаарын зочин болж буйдаа баяртай байна. Монгол Улс “Шинэ сэргэлтийн бодлого”-ын хүрээнд эдийн засгаа сэргээхээр олон зорилго тавьсан энэ чухал үед танай сэтгүүл гарч байна. Монгол Улс ногоон хөгжилд хүрэх, Тогтвортой хөгжлийн зорилгууд (ТХЗ)-ын хэрэгжилтийг хурдасгах ихээхэн нөөц боломжтой гэдгийг сүүлийн жилүүдэд би цохон тэмдэглэж ирсэн билээ.

-Монгол Улсын хүрэн эдийн засгаас ногоон эдийн засагт шилжих шилжилт хэр ахицтай байна гэж та үзэж байна вэ? Мөн энэ шилжилтэд тулгамдаж буй хамгийн том сорилт юу вэ?

-Жилийн 230-260 өдөрт нартай байдаг, цэлмэг хөх тэнгэр, салхит тал, говь-тал хосолсон байгальтай Монгол Улс нар, салхины эрчим хүч зэрэг тогтвортой эрчим хүчинд тулгуурлан илүү ногоон эдийн засагтай болох асар их нөөц бололцоотой. Хоёр том эдийн засгийн дунд, Төв Азийг бусад улстай холбосон эдийн засгийн томоохон коридорын дагуу стратегийн чухал байрлалд оршдог учраас Монгол Улсыг сэргээгдэх эрчим хүч болон ногоон хөгжлийг ►

► дэмжих маш том зах зээл болгож байна.

Гэхдээ Монголын хөгжлийн зам нь ашигт малтмал, түүхий эд олборлоход чиглэсэн уул уурхайн салбараас хэт хамааралтай. Хэдий Монгол Улс дэлхийн хүлэмжийн хийн ялгарлын (GHG) 0.09 хувийг эзэлдэг ч нэг хүнд ногдох ялгарал болон ДНБ-д ногдох ялгарлын хэмжээгээр дээгүүрт ордог. Тодруулбал, нэг хүнд ногдох ялгарлын олон улсын дундажтай харьцуулбал хүлэмжийн хийн ялгаруулалтын хэмжээгээр дэлхийд наймдугаар байрт орж байна. Ижил хэмжээний эрчим хүч үйлдвэрлэхдээ байгалийн хийтэй харьцуулбал хоёр дахин их нүүрстөрөгчийн давхар исэл ялгаруулдаг нүүрсийг шатааж буй нь эл ялгаруулалтын бараг 60 хувийг эзэлдэг.

Үүний зэрэгцээ нүүрсний хэрэглээ, хүрэн эдийн засгийг үе шаттай зогсооход олон арван жил шаардлагатай. Жишээлбэл, Их Британи улс нүүрсний хэрэглээгээ 1970-аад оны оргил үеэс 60 хувиар бууруулахад 46 жил шаардагдсан. Нүүрснээс ангижрахад хэд хэдэн сорилт бий. Нэгдүгээрт, нүүрсээр ажилладаг дулааны цахилгаан станцууд нь багадаа 30-40 жил ажиллахаар бүтээгдсэн урт настай байгууламж юм. Сэргээгдэх эрчим хүчний зардал буурах, эсвэл бодлогын нөлөө зэрэг эрс өөрчлөлт гардаггүй л юм бол ийм цахилгаан станцуудаас салах маш хэцүү. НҮБ-ын Ерөнхий нарийн бичгийн дарга А.Гутьерреш 2021 оны есдүгээр сард гишүүн орнууддаа хандан үүнээс хойш нүүрсээр ажилладаг цахилгаан станц шинээр барихгүй байхыг уриалсан. Хоёрдугаарт, өдөөгч хүчин зүйл сул, нүүрстөрөгчийн төлбөр бага зэргээс шалтгаалж нүүрсийг аж үйлдвэрийн салбарт өөр эх үүсвэрээр орлуулах боломж бага байна. Эцэст нь, нүүрсний хэрэглээг бууруулснаар дотоодын уул уурхай, ажилчдад хохиролтой юм. Жишээлбэл, АНУ-ын хувьд нүүрсийг халж, байгалийн хийг ашиглах болсноор уурхайчид ажилгүй болж, нүүрсний компаниуд олноороо дампуурсан. Тиймээс ногоон эдийн засаг руу шилжихийн тулд байгаль орчны талаар хатуу бодлого, нүүрстөрөгчийн татвар, эрчим хүчний хямд төсөр орлуулагчтай холбоотой хүндхэн шийвэрүүдийг Монгол улсын Засгийн газар гаргах ёстой болно.

-Ногоон хөгжилд түүчээлэхэд иргэд болон хувийн хэвшлийн оролцоо чухал гэдэг. Тэдний оролцоог нэмэгдүүлэхэд бид юуг анхаарах шаардлагатай вэ?

-Монгол Улсад иргэний нийгэм, хувийн хэвшил тун эрч хүчтэй, идэвхтэй, тийм учраас ногоон хөгжил, уур амьсгалын өөрчлөлтийн үр нөлөөг багасгах тал дээр маш идэвхтэй байдаг. Бизнесүүд, хөрөнгө оруулагчид нь ногоон нийлүүлэлтийн сүлжээг хөгжүүлэх, цэвэр технологи, нөөц баялгийг үр дүнтэй ашиглах тал дээр инновацаар тэргүүлэх, улмаар Монгол Улсын Үндэсний тодорхойлсон хувь нэмэр зэрэг хүлээсэн амлалтыг биелүүлэхэд хувь нэмэр оруулах боломжтой юм. Гэвч санхүүгийн хүртээмжгүй байдал нь тэднийг байгаль орчинтой холбоотой шийдэлд хөрөнгө оруулахад нь тээг болж байна. Нөгөөтээгүүр, ногоон өсөлт, уур амьсгалын өөрчлөлттэй тэмцэх тал дээр бизнесийн батлагдсан бэлэн модель байхгүй учраас хөрөнгө оруулах сонирхол хувийн хэвшилд бага байдаг болов уу.

Тиймээс цэвэр технологийн эрэлтийг өдөөхийн тулд бизнесийн сайн жишээнүүдийг танилцуулах, ойлголт өгөх нь чухал юм. Мөн ногоон өсөлтийн шинэлэг төслүүд, дасан зохицох явцтай холбоотой жижиг хэмжээний төслүүд зэрэг ногоон өсөлт, уур амьсгалын өөрчлөлттэй холбоотой хувийн секторын төслүүдэд зориулан санхүүгийн хүртээмжийг нэмэгдүүлэх нь нэн чухал. Үүнийг шууд санхүүжилт, эрсдэлийг бууруулах, эрсдэлийг хуваалцах зэрэг механизмыг ашиглан хэрэгжүүлбэл хөрөнгө оруулалтын эрсдэл даах чадамжийг нэмэгдүүлэх бөгөөд харьцангуй шинэ ногоон технологийн урт хугацааны өгөөжийг хүртэхийн тулд дунд болон урт хугацааны санхүүжилтээр хангах нь зүйтэй. Ерөнхийлөгч У.Хүрэлсүхийн ивээл дор өнгөрсөн гуравдугаар сарын 29-30-ны хооронд болсон “Ногоон санхүүжилт-Бүс нутгийн чуулган”-ы үеэр эдгээр асуудал, шийдлийг хэлэлцэж, Тогтвортой санхүүжилтын Үндэсний замын зураглалыг баталсан нь сайшаалтай.

Үүний зэрэгцээ бизнес эрхлэгчид мөн иргэдийн зүгээс бохирдол, хөрсний элэгдэл эвдрэлд үзүүлж буй нөлөөллөөрөө байгаль орчинд сөрөг нөлөө үзүүлж буйг дурдах нь зүйтэй. Тийм учраас Тогтвортой хөгжлийн 12-р зорилго буюу хариуцлагатай хэрэглээг дэмжихийн чухлыг онцолмоор байна. Хэрэглээний өчүүхэн бага өөрчлөлт нь Монголын нийгэмд том нөлөө үзүүлж болох олон жишээ бий. Тухайлбал, хүнсний хог хаягдлыг бууруулах нь үйлдвэрлэлийн зардлыг ►

2021 оны байдлаар олгосон ногоон зээлийн хэмжээ 1.2 хувь байгаа нь маш бага үзүүлэлт.

- бууруулж, хоол үйлдвэрлэлийн салбарын бүтээмжийг нэмэгдүүлэх нь хүрээлэн буй орчны тогтвортой байдалд эергээр нөлөөлнө. Нэмж хэлэхэд бизнес эрхлэгчид нь бүтээгдэхүүн, үйлчилгээнийхээ байгаль орчин, нийгэмд үзүүлж буй нөлөөг илүү сайн ухамсарлах ёстой.

-Нөгөөтээгүүр төр засгийн зүгээс дэвшүүлсэн ногоон хөгжлийн бодлого, чиглэл тодорхой байх ёстой. Гэвч иргэний нийгмийн байгууллагуудын зүгээс бодлогын баримт бичгүүд хэт ерөнхий гэж шүүмжлэх тал байдаг. Харин олон улсын байгууллагууд Монгол Улсын ногоон хөгжлийн бодлого, чиглэлийг хэр тодорхой, оновчтой гэж үздэг вэ?

-Монгол Улс ногоон хөгжил, байгалийн нөөц баялгийг хамгаалах тал дээр зохицуулалтын болоод бодлогын сайн тогтолцоотой. Ногоон эдийн засаг, байгалийн баялгийн талаар 40 гаруй хууль, тогтоомж хүчин төгөлдөр хэрэгжиж байна.

2014 онд Засгийн газар Ногоон хөгжлийн бодлогыг баталж, сэргээгдэх эрчим хүч, хатуу хог хаягдлын менежмент, нүүрсхүчлийн давхар ислийг бууруулах замаар усны эх үүсвэр, газрын менежментийн тал дээр 2030 он гэхэд хүрэх томоохон зорилтууд дэвшүүлж үүнийгээ “Алсын хараа-2050” урт хугацааны хөгжлийн бодлогын эхний үе шаттай уяж өгсөн.

Цаашдаа ногоон хөгжлийн бодлого амжилттай хэрэгжих эсэх нь баталсан хууль, бодлогыг хэрэгжүүлэх институцүүдийн чадавхыг нэмэгдүүлэх, төсвийн хүртээмжтэй зарцуулалт,

ногоон сэргэлт болон тогтвортой хөгжилд төрөөс хийх хөрөнгө оруулалт зэргээс хамаарна. Үүнгүйгээр үндэсний хөгжлийн бодлого нь тунхагийн шинжтэй хэвээр үлдэх эрсдэлтэй.

Нэмж хэлэхэд бодлого болон хууль тогтоох орчныг бодлогын залгамж чанар, тогтвортой байдалтай хослуулах нь хувийн хэвшлийн хөрөнгө оруулалтыг татахад нэн чухал. Ногоон хөрөнгө оруулалт нь өртөг өндөртэй, тиймээс бодлогын тогтвортой байдал болоод баталгаа шаарддаг юм.

-Ногоон зээл, санхүүжилтийн хэмжээгээр Монгол Улс тун хангалтгүй байна. Цаашид ногоон санхүүжилтийг нэмэгдүүлэх ямар боломжууд байна вэ?

-Олгосон ногоон зээлийн хэмжээ маш бага буюу Монголбанкны мэдээллээс үзвэл 2021 оны

байдлаар 1.2 хувь боловч 2019 онд Үндэсний ногоон таксономиг баталснаар ногоон санхүүг дэмжих тал дээр Монгол Улс ихээхэн ахиц гаргасан. 2020 оноос хойш Монголбанк ногоон зээлийн мэдээллийг цуглуулж, банкуудын байгаль орчны болон нийгмийн эрсдэлийн менежментэд ашиглаж байна.

Гэхдээ банкны салбар дангаараа ногоон санхүүжилтийн бүх хэрэгцээг хангах боломжгүй. Банк бус санхүүгийн салбарыг хамруулж, ногоон хөрөнгийн зах зээлийг хөгжүүлэх ёстой. Ногоон хөгжлийн форумын үеэр баталсан “Тогтвортой санхүүжилтийн үндэсний замын зураг”-т ногоон бондын зах зээлийг хөгжүүлэх тодорхой арга хэмжээнүүдийг тусгасан. Үүнтэй зэрэгцээд Монгол Улсын Засгийн газар нь ногоон санхүүжилтэд зориулсан төсөв, мөнгө, зохицуулалтын илүү сайн санаачилгууд хэрэгжүүлж, нүүрсхүчлийн давхар исэл ялгаруулдаг төслүүдэд хөрөнгө оруулахыг сайшаадаггүй байх нь зүйтэй юм.

НҮБ-ын салбар байгууллагууд, ялангуяа Хөгжлийн хөтөлбөр нь Сангийн яамтай хамтран нүүрсхүчлийн давхар ислийн татвар болон байгаль орчны бусад татвар зэрэг арга хэмжээнүүдийг багтаасан Үндэсний санхүүгийн нэгдсэн стратегийг эцэслэн батлахаар ажиллаж байна. Түүнчлэн НҮБ-ын Байгаль орчны хөтөлбөр нь Монгол Улсын эрчим хүчний эдийн засгийн хүрээлэнтэй хамтран цахилгаан эрчим хүчний салбарын татаасын эдийн засаг, нийгэм, байгаль орчинд үзүүлэх нөлөөллийг судлах, энэ тал дээр эрс шинэчлэл хийх боломжуудыг Засгийн газарт санал болгохоор ажиллаж байна.

-Тогтвортой хөгжлийн зорилго, зорилтод байгаль, орчны асуудал чухал байр суурь эзэлдэг. Гэвч манай улсын хувьд агаарын бохирдол, цөлжилт тулгамдсан асуудал хэвээр байна. Энэ чиглэлээр ахиц гаргахын тулд Монгол Улс цаашид ямар арга хэмжээ авбал үр дүнтэй вэ?

-Түүхий нүүрсний хэрэглээг хориглож, гэр хороололд сайжруулсан түлш хэрэглүүлэх, цахилгаан халаалтыг дэмжихийн тулд цахилгаан эрчим хүчний тарифын хөнгөлөлт үзүүлэх, сургуулиудын уурын зуухыг хий, цахилгаан болговол сэргээгдэх эрчим хүчний эх үүсвэрээр солих, агаарын бохирдолтой тэмцэх сан байгуулах, агаар бохирдуулсны төлбөр авах, агаарын чанарын хэмжилтийг улам өргөжүүлэх зэрэг агаарын болон байгаль орчны ►

Монгол Улс
цөлжилтийн хувьд
маш аюултай
түвшинд хүрээд
байна. Газар
нутгийн 76.8 хувь
ямар нэг байдлаар
цөлжилтөд өртсөн
байна.

► бохирдолтой тэмцэх олон арга хэмжээг Монгол Улс хэрэгжүүлж байна.

Гэхдээ бохирдуулагч эх үүсвэрийн шинж чанарыг өөрчлөхөд чиглэсэн эдийн засгийн үр дүнтэй санал санаачилгууд сул хэвээрээ үлдсэн. Зардлаа нөхөхгүй байгаа цахилгаан эрчим хүчний тарифаар нүүрсний хэрэглээг орлуулж буйгаас гадна агаарын бохирдлын төлбөр хэт бага, шатахууны онцгой албан татварыг автобензин, дизелийн хэрэглээг бууруулах арга хэрэгсэл болгон илүү үр дүнтэй ашиглахгүй байна. Монгол Улс нийт түлшнийхээ 95 хувийг импортолдог, түүнд агуулагддаг хүхрийн агууламж бүс нутагтаа хамгийн өндөрт тооцогдож байгаа.

Цөлжилтийн хувьд нөхцөл байдал маш аюултай түвшинд хүрээд байна. Газар нутгийн 76.8 хувь ямар нэг байдлаар цөлжилтөд өртөн элэгдсэнээс 22.9 хувьд нь цөлжилт хүчтэй болон маш хүчтэй илрээд байна. Монгол Улс зах зээлд шилжсэнээс хойш малын тоо толгой гурав дахин нэмэгдсэн нь бэлчээрийн багтаамжаас хэт их байгаа бөгөөд энэ нь бэлчээрийн даац хэтрэх, газрын элэгдэл нэмэгдэхэд хүргэлээ. Хэдий 2020 оноос Малын тоо толгойн албан татварын тухай хуулийг дахин хэрэгжүүлж эхэлсэн ч хэрэгжилтийг нь сайжруулах хэрэгтэй байна. Мөн бэлчээрийн менежментийн үйл ажиллагаатай татвар хураах механизмыг үр дүнтэй уялдуулах, ингэснээр татварын орлогыг бэлчээрийн тогтвортой менежмент, ган, зудаас үүдсэн эрсдэлийг бууруулахад зарцуулах боломж бүрдэнэ.

–“Тогтвортой хөгжил-2030” хөтөлбөр долоо дахь жилдээ хэрэгжиж байна. Өөрөөр хэлбэл, хугацааны хувьд, бараг тэн хагастаа орж байна. Үлдсэн хугацаанд Монгол Улс тогтвортой хөгжлийн зорилго, зорилтдоо хүрч чадах болов уу? Хэрэгжихэд хамгийн хүндрэлтэй, удаашралтай байгаа нь ямар зорилтууд байна вэ?

–Цар тахал гараад хоёр жил болж, хүний амь нас болоод эдийн засгийн ихээхэн хор уршиг тарьснаар тогтвортой хөгжилд хүрэхэд чиглэсэн хүчин чартайлтыг сааруулж, хүндрэл бэрхшээлүүдийг бий болгож байна. Энэ нь тогтвортой хөгжлийн тал дээр улсуудын хүрсэн өмнөх жилүүдийн амжилтад аюул учруулж байна. Энэ нь улам ногоон, хүртээмжтэй эдийн засаг бий болгох явцыг удаашруулж, ТХЗ-д хүрэхэд саад тотгор болно.

Миний бодлоор энэ жил бол хүн төрөлхтөн 2030 он гэхэд ТХЗ-доо хүрэхэд шаардлагатай

өөрчлөлтүүдийг хийж чадах эсэхийг шийдэх чухал үе юм. Үүнд Монгол Улс ч багтаж буй. Харамсалтай нь зарим улсад зөрчил мөргөлдөөн зэрэг шинэ сорилтууд гарч ирсэн. Энэ нь Монгол Улсын эдийн засагт сөрөг нөлөө үзүүлж, улмаар тогтвортой хөгжилд чиглэсэн төсвийн хөрөнгө оруулалтыг хязгаарлаж болзошгүй.

Тогтвортой хөгжлийн тайлангаас үзвэл Монгол Улсын ТХЗ-ын оноо 2021 онд 63.8 байсан нь 165 орноос 106-д орох үзүүлэлт байв. Энэ нь бүс нутгийн дунджаас 1.9 пунктээр бага гэсэн үг. Эрүүл мэнд, боловсрол, нийгмийн хамгааллын индикаторууд дээр ахиц гарсан ч “эх дэлхий”-тэй холбоотой зорилт, амлалтуудын хэрэгжилтийг үнэлэхэд өгөгдөл хангалтгүй байлаа. Ялангуяа хэрэглээ болон үйлдвэрлэлийн хэв маяг, уур амьсгалын өөрчлөлт, газрын менежмент дээр ийм зүйл ажиглагдсан. Харин байгаа нотолгооноос харахад ундны ус болон ариун цэврийн байгууламжууд, сэргээгдэх эрчим хүчний хүртээмж сайжирсан ч хөрсний элэгдэл эвдрэлийг бууруулахад ахиц гараагүй байна. “Хөгжлийн” зорилтуудын тухайд хүртээмжтэй эдийн засгийн өсөлтийг бий болгох, тэгш бус байдлыг бууруулах тал дээр Монгол Улс дэвшил гаргаж чадахгүй байна. Энэ тал дээр ялангуяа ажилгүйдэл, албан бус хөдөлмөр эрхлэлт, хөдөлмөрийн бүтээмж болон ажилгүйдэл, ялгаварлах үзлийн талаарх иргэдийн зовнил нэмэгдэж байгааг дурдаж болно. Дэд бүтэц, тэр дундаа Улаанбаатар хотын нийтийн тээвэртэй холбоотой сорилт улам нэмэгдэж байна.

Монгол Улс 2030 он гэхэд ТХЗ-д хүрэхийн тулд бүтцийн өөрчлөлтөөс илүү өргөн хүрээнд эдийн засгаа шинэчлэх ёстой. ТХЗ-д тусгасан эдийн засгийн шинэчлэл нь бүтээмжийг нэмэгдүүлэхээс гадна хотжилт, хүн амын шилжих хөдөлгөөн, институцийн өөрчлөлт зэрэг өргөн хүрээний асуудал, процессийг авч үзсэн. Мөн үндэсний хөгжлийн хөтөлбөрүүд болон хөгжлийн санхүүжилтэд тусгасан улс төрийн амбицын зөрүүг ойртуулах ёстой. Үүний тулд хувийн хэвшлийн хөрөнгө оруулалт хийх санаачилгыг нэмэгдүүлэх, төсвийн зарцуулалтын үр өгөөжийг сайжруулах хэрэгтэй. ■

“Хөгжлийн” зорилтуудын тухайд хүртээмжтэй эдийн засгийн өсөлтийг бий болгох, тэгш бус байдлыг бууруулах тал дээр Монгол Улс дэвшил гаргаж чадахгүй байна.

Үзэл бодол

Л.ДУЛМАЗУЛ

Их Британийн Засгийн газрын хэрэг эрхлэх газрын дэд бүтэц, санхүүгийн зөвлөх

НОГООН ҮЙЛДВЭРЛЭЛД ХУВЬСГАЛ ХИЙХ

10 ЦЭГИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Дэлхийн томоохон орнууд цар тахлын дараах эдийн засгийн сэргэлтийг ногоон линээр харж, аж үйлдвэрлэлийн сэргээн босголтийг ч ногоон хөгжил, технологитой уялдуулахаар зарлаад буй. Тухайлбал, Хятад энэ хандлагад нэгдэж, 2060 он гэхэд нүүрстөрөгчийн ялгаруулалтын тэнцвэрт байдалд хүрнэ гэж (NetZero) мэдэгдлээ. “Файнэншл Таймс” сонинд бичсэнээр энэ оны гуравдугаар сард БНХАУ, Бангладеш хоорондын эдийн засгийн хэлэлцээрийн үеэр Бангладеш дахь БНХАУ-ын ЭСЯ нь тус улсын Сангийн яаманд хандаж “Хятадын тал нүүрс олборлолт, нүүрсний цахилгаан станц зэрэг бохирдол ихтэй, эрчим хүчний хэрэглээ өндөртэй төслүүдийг цаашид сонирхохоо болино” гэдгээ мэдэгджээ. Энэ нь “Хятадын амлаж буй ногоон Бүс ба Замын амлалтууд бодитоор хэрэгжиж буйг харуулсан анхны шинж тэмдэг байлаа” хэмээн Австралид төвтэй Эрчим хүчний эдийн засаг, санхүүгийн шинжилгээний хүрээлэнгийн шинжээч Саймон Николас хэлсэн байна.

Их Британийн Засгийн газрын мөрийн хөтөлбөрийг баталгаажуулах замаар аж үйлдвэрийн гол чиглэлүүд нь NET ZERO рүү шилжинэ хэмээн үзэж байна.

Английн Засгийн газрын тэргүүн эдийн засгийг сэргээх бодлогын хүрээнд ногоон үйлдвэрлэлийн хувьсгал хийх, 250 мянган ажлын байр ойрын хугацаанд бий болгох 10 цэгийн төлөвлөгөөг онцлон танилцуулсан.

Цэвэр эрчим хүч, тээвэр, байгаль, инновацын технологийг хамарсан энэхүү зураг төсөл нь Их Британи улс 2050 он гэхэд уур амьсгалын

өөрчлөлтөд оруулах хувь нэмрээ тодотгох боломжийг олгож байгаа юм.

Улс орон даяар байгаль орчны хамгааллын түвшнийг дээшлүүлэх зорилтын нэг хэсэг болох энэхүү төлөвлөгөө нь Их Британид 250 мянган өндөр ур чадвартай ажлын байр бий болгож, дэмжихэд Засгийн газраас 12 тэрбум фунт стерлингийн хөрөнгө оруулалт хийж, 2030 он гэхэд энэ нь хувийн хэвшлийнхнээс гурав дахин их буюу 42 тэрбум фунт стерлинг татахад дэмжлэг хөрөнгө оруулалт болох юм

Энэхүү төлөвлөгөөний нэг чухал хэсэг нь бензин, дизель хөдөлгүүртэй автомашины борлуулалтыг 2030 он гэхэд зогсоох, мөн арван жилийн дотор салхин цахилгаан станцын хүчин чадлыг дөрөв дахин нэмэгдүүлэх амлалт юм.

Ногоон аж үйлдвэрийн хувьсгалыг эрчимжүүлэх, ирээдүйд ногоон ажлын байр, аж үйлдвэрийг бий болгох төлөвлөгөөний төвд Их Британийн аж үйлдвэрийн гол зүрх болсон Зүүн Хойд, Йоркшир, Хамбэр, Баруун Мидлэндс, Шотланд, Уэльс зэрэг хот орно.

Их Британийн давуу талыг түшиглэж төлөвлөсөн Ерөнхий сайдын Ногоон эрчим хүчний 10 цэгийн төлөвлөгөө нь салхины эрчим хүч, усан цахилгаан станц, атомын цахилгаан станц, цахилгаанаар ажиллах тээврийн хэрэгсэл, агаарын болон нийтийн тээвэр, нүүрсхүчлийн хийг хязгаарласан далайн тээвэрлэлт, нийтийн орон сууцны ногоон барилга байгууламж, нүүрсхүчлийн хийгээс татгалзаж мод тарих, ногоон бүсийг ихэсгэх, технологийн инновац буюу байгаль орчинд ээлтэй шинэлэг үйлдвэрлэл бүтээх тухай юм.

АРВАН ЦЭГИЙН ХЭТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨГ ТОЙМЛОВОЛ:

САЛХИНЫ ЭРЧИМ ХҮЧ 01.

Айл өрх бүрийг далайн салхины эрчим хүчээр хангаж, 2030 он гэхэд далайн салхины эрчим хүчний суурь хүчин чадлыг 40 гигаватт хүртэл өргөтгөх, шинээр 60 мянган ажлын байр бий болгох.

УСТӨРӨГЧ 02.

2030 он гэхэд үйлдвэрлэлээс ялгарах нүүрстөрөгчийн хэмжээг багасгах, устөрөгч, усан цахилгаан станцын үйлдвэрлэлийн хүчин чадлыг таван гигаватт хүртэл өргөжүүлэх, есөн жилийн дараа зөвхөн устөрөгчөөр халдаг үйлдвэр, орон сууц, тээврийн хэрэгсэл, хотхон бүтээн байгуулах зорилт тавин ажиллах.

ЦӨМИЙН ЭРЧИМ ХҮЧ 03.

Цөмийн эрчим хүчийг цэвэр эрчим хүчний эх үүсвэр болгон өргөжүүлж томоохон хэмжээний цөмийн цахилгаан станцууд, жижиг дэвшилтэт реакторуудыг үйлдвэрлэх, 10 мянган хүнийг ажлын байраар хангах

ЦАХИЛГААН ТЭЭВРИЙН ХЭРЭГСЭЛ 04.

Цахилгаан тээврийн системд бүрэн шилжихийн тулд Баруун Мидландын дэлхийд тэргүүлэгч автомашин үйлдвэрлэлийг дэмжиж, цахилгаан автомашин үйлдвэрлэлийг 2030 он гэхэд үндэсний дэд бүтцийн хөгжилтэй уялдуулна. Бензин, дизель хөдөлгүүртэй автомашины борлуулалтыг 2030 он гэхэд зогсооно.

ДУГУЙ УНАХ, ЯВГАН АЛХАХ 05.

Нийтийн тээврийн хэрэгслээс ялгарах утааг тэг болгох бодлого явуулж, дугуйтай болон явган хүний тав тухтай зорчих орчныг бүрдүүлэх, явган аяллын илүү сонирхолтой хэлбэрийг сонгож хөрөнгө оруулах.

09. АГААРЫН БОЛОН ДАЛАЙН НОГООН БАЙГУУЛАМЖ, ТЭЭВЭР

Агаар мандалд хор хөнөөл учрууж буй нүүрсхүчлийн хийгээс татгалзсан, хорт утаа ялгаруулдаггүй онгоц, хөлөг онгоцны судалгааны төсөл, агаарын тээврийн хөгжлийг дэмжиж, байгальд ээлтэй, шинэ технолог бүхий агаарын болон далайн хөлөг онгоцны үйлдвэрлэлийг дэмжих.

07. БАРИЛГА БАЙГУУЛАМЖ, ОРОН СУУЦ

2030 он гэхэд 50 мянган ажлын байр бий болгож, 2028 он хүртэл жил бүр 600 мянган дулааны насос суурилуулах зорилт тавин барилга, байгууламж, сургууль, эмнэлгийг илүү дулаан, илүү эрчим хүчний хэмнэлттэй болгох

08. НҮҮРСТӨРӨГЧИЙН АГУУЛАМЖ

2030 он гэхэд хорт утааг агаар мандлаас зайлуулах, арилгах технологийн чиглэлээр дэлхийд тэргүүлэгч технологи бүхий орон болох.

09. БАЙГАЛЬ, ХҮРЭЭЛЭН БУЙ ОРЧИН

Байгаль орчноо хамгаалах, нөхөн сэргээх, жил бүр 30 мянган га мод тарьж, олон мянган ажлын байр бий болгох, байгаль орчноо хамгаалж, хойч үедээ үлдээх

10. ИННОВАЦ, САНХҮҮЖИЛТ

Шинэ эрчим хүчний зорилгоо биелүүлж, Лондон хотыг дэлхийн ногоон санхүүжилтийн төв болгоход шаардлагатай хамгийн сүүлийн үеийн технологийг нэвтрүүлэх.

Английн Ерөнхий сайд Б.Жонсон “Энэ жил бидний төсөөлснөөс тэс өөр байсан ч би улс орон даяар хэрэгжүүлэх амбицтай төлөвлөгөөгөө мартаагүй. Манай арван цэгийн төлөвлөгөө нь олон зуун мянган ногоон ажлын байрыг бий болгож, дэмжиж, хамгаалах бөгөөд 2050 он гэхэд улс даяараа хорт утаагүй, цэвэр тэг рүү тэмүүлсэн улс болно” гэсэн юм.

Ногоон аж үйлдвэрийн хувьсгал хүн төрөлхтний амьдралыг хэрхэн өөрчилж болохыг төсөөлөөд үз дээ. Бид ойрын ирээдүйд цэвэр эрчим хүч ашиглан өглөөний болон оройн хоолоо хийж, цахилгаан автомашин, автобус, галт тэргэнд суугаад ажил, гэр рүүгээ явж эхэлнэ. Ногоон хувьсгалын энэхүү шинэчлэлийг Их Британи тэргүүлэхээр ийн төлөвлөгөө боловсруулаад байна. ■

Элчин сайд

КАТРИН ИВКОФ: БИДНИЙ ЦААШДЫН ХАРИЛЦАА НОГООН ӨСӨЛТИЙГ ТҮҮЧЭЭЛЭХЭД ЧИГЛЭНЭ

Т.АМАРЖАРГАЛ

Канад Улсаас Монгол Улсад суугаа Элчин сайд Катрин Ивкофтой тус улсын Ногоон хөгжлийн бодлого, чиг хандлагын талаар ярилцлаа.

-Бидний урилгыг хүлээн авсан эрхэм Элчин сайд танд баярлалаа. Юуны өмнө Канад улс ногоон хөгжлийн бодлого, онцлох зорилтуудын талаар та манай уншигчдад хуваалцахгүй юу?

-Ийм чухал сэдвээр ярилцах боломж олгосонд баярлалаа. Канадын ногоон хөгжлийн үндсэн бодлогыг “Цэвэр өсөлт, уур амьсгалын өөрчлөлтийн талаарх Пан-Канадын хөтөлбөр” гэж нэрлэдэг. Энэхүү хөтөлбөр болон Канадын ногоон хөгжлийн бүхий л бодлого, зорилтууд бохирдлыг бууруулах, эдийн засгаа өсгөх, уур амьсгалын өөрчлөлтөд тэсвэртэй байдлыг нэмэгдүүлэхэд чиглэдэг.

Канадын Засгийн газар 2016 онд нийт канадчуудын саналын үндсэн дээр Пан-Канадын хөтөлбөрийг боловсруулсан. Уг хөтөлбөрт нүүрстөрөгчийн бохирдлыг бууруулах 50 гаруй арга хэмжээг тусгасан байдаг. Эдгээр арга хэмжээг хэрэгжүүлснээр

2030 онд нүүрстөрөгчийн ялгаралтыг 227 сая тонноор бууруулна гэсэн зорилготой байна. Хэрэв нүүрстөрөгчийг ийм хэмжээгээр бууруулж чадвал энэ нь Канадын түүхэн дэх хамгийн их бууралт болно. Мөн хөтөлбөрийн хүрээнд эрчим хүчийг хэмнэх, цахилгаан тээврийн хэрэгсэл болон цэнэглэх дэд бүтцийг нэмэгдүүлэх, шинэ технологийг хөгжүүлэхэд ихээхэн анхаарч байна. Үүний үр дүнд шинэ ажлын байрны тоо ч эрс өсөж байна. Канадын Засгийн газар 2015 оноос хойш уур амьсгалын өөрчлөлтийг багасгах, ногоон өсөлтийг дэмжихэд 100 тэрбум канад долларын хөрөнгө оруулалт хийсэн. Ногоон хөгжилд тэмүүлж, инновац, ногоон ажлын байрыг дэмжин, ижил зорилготой улс орнуудтай хамтран ажилласнаар Канад улс илүү уян хатан, тогтвортой, өрсөлдөх чадвартай эдийн засгийг бий болгож байна.

-Ногоон ирээдүйг бүтээхэд хамгийн чухал зүйл бол ногоон санхүүжилт. Канад улс ногоон санхүүжилтээ хэрхэн удирдаж байна вэ?

-Уур амьсгалын өөрчлөлтөөс үүдэлтэй хямралыг даван гарах, биологийн олон янз байдлыг хамгаалах зорилгоор Канад улс уур ►

► амьсгалын өөрчлөлтөд чиглэсэн санхүүжилтийн хэмжээгээ нэмсээр байна. Мөн хөгжиж буй улс орнууд руу ногоон санхүүжилтээ чиглүүлж байна. 2021 онд болсон “Их 7”-ын удирдагчдын дээд хэмжээний уулзалтын үеэр Канад улс олон улсын уур амьсгалын өөрчлөлтийг бууруулахад чиглэсэн санхүүжилтээ өмнөх амлалтаасаа даруй хоёр дахин нэмэгдүүлж буйгаа мэдэгдсэн. Энэхүү амлалтаа 2021-2026 оны хооронд биелүүлэх бөгөөд таван жилийн хугацаанд 5.3 тэрбум канад долларын санхүүжилт олгоно.

Канад бол НҮБ-ын Уур амьсгалын ногоон сан (GCF)-ийн найм дахь том хандивлагч. Уур амьсгалын өөрчлөлтийн тухай НҮБ-ын Суурь конвенц (UNFCCC)-ийн төдийгүй хөгжингүй орнуудын олон улсын хандивлагчдын Парисын хэлэлцээрээр томоохон үүрэг хүлээсэн улс орнуудын нэг. Иймээс хөгжиж буй орнуудын уур амьсгалын өөрчлөлтийг бууруулах, дасан зохицох хүчин чармайлтыг нь дэмжихэд манай улс онцгой анхаардаг. 2015 оноос хойш Уур амьсгалын ногоон санд 600 сая канад доллар хандивласан. Үүнд Монголын уур амьсгал, цэвэр эрчим хүчний зорилтуудыг шийдвэрлэхэд чиглэсэн төсөл хөтөлбөрүүдийн санхүүжилт ч багтаж байгаа. Канад улс тус санг дэмжсэнээр ногоон ирээдүйг бүтээхэд ихээхэн хувь нэмэр оруулж байна.

Нэмж дурдахад, Канадын Уур амьсгалын сангаар дамжуулан 200 сая канад долларыг Ази дахь хувийн хэвшлийнхэнд зориулан хандивласан нь бүс нутгийн хөгжилд маш том дэмжлэг болсон. Тус санхүүжилт ус хангамж, хөдөө аж ахуй, ойн аж ахуй, газар ашиглалт, байгалийн нөөцийн менежмент, дэд бүтэц, эрэг орчмын хамгаалалт, гамшгийн эрсдэлийн менежмент, сэргээгдэх эрчим хүч, тогтвортой тээвэр, хог хаягдлын менежмент болон жендерийн мэдрэмжтэй үйл ажиллагаанд чиглэж байгаа. Энэхүү ногоон санхүүжилтийн үр шимийг 100 мянга орчим иргэн аж, ахуйн нэгж хүртсэн байна. Мөн Канадын Уур амьсгалын сан 18 мегатонн хүртэлх хүлэмжийн хийн ялгаралтыг бууруулсан нь нэг жилийн хугацаанд 3.5 сая орчим автомашиныг хэрэглээнээс хассантай тэнцэх үзүүлэлт юм.

-Ногоон хөгжилд түүчээлэхийн тулд бизнес эрхлэгчид, хувийн хэвшлийнхний оролцоог хэрхэн нэмэгдүүлж байна вэ?

-Манай улсын хүрээлэн буй орчноо хамгаалах, эдийн засгаа хүчирхэгжүүлэх бодлогууд нь хоорондоо салшгүй уялдаатай.

Эдийн засгаа хүчирхэг бөгөөд уян хатан байлгахын тулд байгаль орчноо хамгаалах ёстой гэдгийг бид бүх талаар хүлээн зөвшөөрдөг. Уур амьсгалын өөрчлөлттэй тэмцэх, байгаль дэлхийгээ хайрлан хамгаалах Канадын хүчин чармайлтыг манай улсын хөтөлбөр, төлөвлөгөөнөөс илхэн харж болно. Тухайлбал, бид Парисын хэлэлцээрээр 2030 он хүртэл хүлэмжийн хийг бууруулах үүрэг хүлээсэн. Энэхүү үүрэг, амлалтаа биелүүлэхийн тулд "Эрүүл орчин, эрүүл эдийн засаг" төлөвлөгөөг баталсан. Төлөвлөгөөг дээр дурдсан Пан-Канадын хөтөлбөрт үндэслэн боловсруулсан бөгөөд 2020 оноос хэрэгжиж эхэлсэн. Тус төлөвлөгөөнд орчны бохирдлыг бууруулж, хүчтэй, уян хатан, хүртээмжтэй эдийн засгийг бий болгоход чиглэсэн 64 бодлого, хөтөлбөр, хөрөнгө оруулалтын төлөвлөгөөг багтаасан.

"Эрүүл орчин, эрүүл эдийн засаг" төлөвлөгөө нь таван үндсэн бүрэлдэхүүнтэй. Эхнийх нь эрчим хүчний алдагдлыг бууруулах явдал юм. Энэ хүрээнд орон сууцны эрчим хүчний хэмнэлтийн шийдлүүдийг дэмждэг. Үр дүнд нь ногоон ажлын байр нэмэгдэж, амьдрал илүү хямд төсөр, тав тухтай болно гэж бид үздэг.

Хоёр дахь нь эрчим хүчний хүртээмжийг сайжруулах замаар цэвэрхэн, хямд төсөр, байгальд ээлтэй тээврийг нэмэгдүүлэх зорилт юм. Үүний тулд бид сэргээгдэх эрчим хүчний технологид хөрөнгө оруулалт хийж байна. Мөн хотуудыг эрүүл орчинтой болгож, түгжрэлийг бууруулахын тулд утаагүй тээврийн хэрэгсэл, цахилгаан авто машин зэрэг байгальд ээлтэй тээврийн хэрэгсэл ашиглахыг бодлогоор дэмждэг.

Гуравдугаарт, Канад улс бохирдолд төлбөр ногдуулсаар байх болно. Нүүрстөрөгчийн бохирдолд төлбөр тогтоох нь эдийн засаг төдийгүй байгаль орчны зорилтуудыг хэрэгжүүлэхэд ихээхэн үр нөлөөтэй байдаг. Өрхүүдэд шууд татаас олгохын зэрэгцээ 2030 он хүртэл нүүрстөрөгчийн бохирдлын төлбөрийг аажмаар нэмэх болно.

Төлөвлөгөөний дөрөв дэх гол талбар бол аж үйлдвэр. Тус салбарт ногоон өсөлтийг түүчээлж, давуу талыг нь өсгөх боломж бий. Тиймээс Засгийн газраас Канадын компаниудыг илүү инновацлаг байж, дэлхий дахинд хэрэгцээтэй шийдлүүдийг хөгжүүлэхэд нь дэмждэг. Бодлого, урамшуулал, хөрөнгө оруулалтаар дамжуулан ►

Канад улс 2015 оноос хойш НҮБ-ын Уур амьсгалын ногоон санд 600 сая канад доллар хандивлажээ.

- орчны бохирдлыг бууруулах, цэвэр эдийн засагт шилжихэд ихээхэн анхаарч байна. Ялангуяа үйлдвэрлэл, үйлчилгээ эрхлэхдээ нүүрстөрөгчийг аль болох бага ялгаруулж, байгальд ээлтэй технологи ашиглахыг нь бид бүхий л талаар дэмждэг. Энэ бол шинийг санаачлагч компаниуд, бизнес эрхлэгчдээ дэмжиж буйн нэг илрэл юм. Ногоон хөгжлийг эрхэмлэсэн, ирээдүйг зөвөөр харсан бизнес эрхлэгчдээ дэмжихийн хэрээр канадчууд урт хугацаанд сайн цалинтай ажлын байртай байх баталгаа нь нэмэгдэнэ.

Харин тав дахь гол зүйл нь байгалийн хүчийг ашиглах явдал юм. Канадын Засгийн газар хоёр тэрбум мод тарьж, байгалийн орон зайг ашиглан нөхөн сэргээхээр төлөвлөж байна. Ингэснээр бохирдлыг бууруулж, цаг агаарын эрс тэс үзэгдэлд илүү тэсвэртэй байх боломж бүрдэнэ. Нөгөөтээгүүр биологич, хот төлөвлөгч, цэцэрлэгч, мод тарих хүмүүсийн олон мянган

ажлын байрыг бий болгоно. Бидний энэ зорилтыг Монгол Улсын Ерөнхийлөгч У.Хүрэлсүхийн нэг тэрбум мод тарих санаачилгатай жишиж болох юм.

Ташрамд дурдахад, Канадын Засгийн газар 2050 он гэхэд тэг ялгаруулалтын зорилтдоо хүрнэ.

Мөн энэ зорилтоо баталгаажуулсан

хууль тогтоомжийг ч өргөн бариад байна. Канад улс уур амьсгалын өөрчлөлттэй тэмцэж буйн тод илрэл нь 100 хувь цахилгаан эрчим хүчний ирээдүйд тэмүүлж буй тэмүүлэл юм. Дэлхийн шинжлэх ухаан ч үүнд чиглэж байна. Нүүрсхүчлийн хийн ялгаралтыг тэглэх зорилтод хүрэхийн тулд дэлхий нийтээрээ хүчин чармайлт гаргах ёстой.

-Канад улс ногоон хот, цэцэрлэгт хүрээлэн, үзэсгэлэнт байгалиараа алдартай. Энэ бүх ногоон орон зайгаа хайрлан хамгаалахын тулд юунд анхаардаг вэ?

-Канадад дэлхийн намгархаг газар болон ой тайгын 25, цэнгэг усны нөөцийн 20 хувь нь бий. Мөн Атлантын далай, Номхон далай, Хойд мөсөн далай дахь манай улсын эргийг тооцвол дэлхийн хамгийн урт эргийн шугамтай улс нь Канад. Түүнчлэн жигүүртэн шувууд, загас, хөхтөн амьтдын хамгийн таатай амьдрах орчин нь манай улсад байна. Тиймээс эдгээр үнэт баялгийг хайрлан хамгаалах нь Канад улсын онцгой үүрэг юм.

Канадын хоёр сая гаруй км.кв газар нутаг, далай тэнгисийг хэдийн хамгаалсан. Гэвч

бид үүгээр зогсохгүй. Канадын Засгийн газар 2025 он гэхэд газар нутаг (нийт 2.5 сая км.кв), цэнгэг усны дөрөвний нэгийг, Канадын далай тэнгисийн дөрөвний нэгийг (нийт 1.44 сая км.кв) хамгаалахаар ажиллаж байна. Ийнхүү бид нийтдээ дөрвөн сая км.кв буюу Монгол Улсын нутаг дэвсгэрээс 2.5 дахин том газар нутаг, далай тэнгисийг хамгаалахаар зорьж байна.

Мөн манай улсад "Паркс Канада" хэмээх агентлаг байдаг. Тус агентлаг Канадын байгаль хамгаалах хүчин чармайлтад онцгой үүрэг гүйцэтгэдэг төдийгүй үндэсний цэцэрлэгт хүрээлэнгүүдийг хариуцдаг хамгийн эртний агентлаг юм. Түүнчлэн "Паркс Канада" нь нутгийн уугуул иргэдтэй хамтран ажилладаг. Тус байгууллага 110 гаруй жилийн турш үндэсний цэцэрлэгт хүрээлэнгүүд, түүхийн дурсгалт газрууд, далайн хамгаалалтын бүсүүдийн нэгдсэн системийг удирдаж ирсэн. Өдгөө 171 түүхийн дурсгалт газар, 47 үндэсний цэцэрлэгт хүрээлэн, таван далайн хамгаалалтын бүсээс бүрдэж байна. Цаашид ч үйл ажиллагаа нь өргөжин шинэ хүрээлэнгүүдийг эгнээндээ нэгтгэх болно. Үүнд хотын цэцэрлэгт хүрээлэнгүүд ч багтана.

Одоо үед хот дотор цэцэрлэгт хүрээлэн байгуулах нь амралт, чөлөөт цагаа өнгөрүүлэх, суралцах, оюун санаа, бие бялдраа хөгжүүлэх чухал ач холбогдолтой гэдгийг хүмүүс улам бүр мэддэг болж байна. Канадчуудын 70 гаруй хувь нь хотын төвд амьдардаг. Тиймээс Канадын Засгийн газар үндэсний хэмжээнд Хотын цэцэрлэгт хүрээлэнгийн хөтөлбөр хэрэгжүүлж байна. Эл хөтөлбөрөөр дамжуулан 130 сая канад долларын хөрөнгө оруулалт хийж, хотын орчныг хамгаалахын зэрэгцээ цэцэрлэгт хүрээлэнгийн хүртээмжийг нэмэгдүүлэхэд анхаарч байна. Энэ ажилд "Паркс Канада" агентлаг томоохон үүрэг гүйцэтгэж, хаана, ямар хэмжээний хүрээлэн байгуулах, оролцогч талуудтай хэрхэн хамтарч ажиллах гээд бүхий л зүйлд нарийн төлөвлөлт судалгаатай оролцдог.

-Канад улс ногоон хөгжлөөр дэлхийд тэргүүлдгийн хувьд, туршлагаасаа бусад улс орнуудтай хэрхэн хуваалцаж байна вэ?

-Канад улс дэлхийн хэмжээнд тулгарч буй сорилтуудыг даван туулахын тулд олон улсын тавцанд ажиллаж ирсэн баялаг түүхтэй. Их 7, Их 20, НҮБ болон олон улсын томоохон форумд тэргүүлэх үүрэгтэй оролцдог. Энэ хэрээр уур амьсгалын өөрчлөлт, байгаль орчны асуудлыг ►

Канадын Засгийн газар хоёр тэрбум мод тарих зорилт дэвшүүлсэн.

► шийдвэрлэх дэлхийн тэмүүлэлд тууштай дэмжлэг үзүүлж ирсэн. Бид ногоон хөгжлийн туршлагаа бусад улс оронтой олон талаар хуваалцдаг. Энд би Канадын олон талт ажлын онцлох үйл явдал, уур амьсгалд ээлтэй ухаалаг хөдөө аж ахуй болон цэвэр технологийн чиглэлээр хэрэгжүүлсэн олон улсын хөгжлийн тусламжийн ажлуудаасаа жишээ татъя.

Худалдааг либералчлахын хэрээр байгаль, орчны өндөр стандарт шаарддаг чөлөөт худалдааны хэлэлцээрүүд Канадын олон талт үйл ажиллагаанд ихээхэн үүрэг гүйцэтгэх болсон. Мөн манай улс уур амьсгалд ээлтэй бараа үйлчилгээ, худалдааг дэмжихийн тулд бодлогын хувьд шийдтэй алхам хийж, олон улсын хэмжээнд гэрээ, хэлэлцээр байгуулсан. Тухайлбал, Канад-Европын Холбооны Эдийн засаг, худалдааны иж бүрэн хэлэлцээр (СЕТА), Номхон далай дамнасан түншлэлийн иж бүрэн, дэвшилтэт хэлэлцээр (СРТПР), Канад-АНУ-Мексикийн хэлэлцээр (CUSMA) зэргийг дурдаж болно.

Түүнчлэн 2017 онд Канад улс Их Британи улстай хамтран Нүүрсний хэрэглээнээс татгалзах хамтарсан холбоо (РРСА)-г байгуулсан. Тус холбоо нүүрсний эрчим хүчээс үе шаттай татгалзаж, 2020 оноос хойш ахин нүүрс олборлохгүй байх тухай НҮБ-ын Ерөнхий нарийн бичгийн даргын уриалгад маш том хүч нэмсэн. Өдгөө тус байгууллага 110 гаруй гишүүнтэй болж өргөжөөд байна. Үүнд үндэсний болон орон нутгийн хэмжээнд үйл ажиллагаа явуулдаг хувийн хэвшлийн төлөөлөл, тэргүүлэгч буяны байгууллагууд багтдаг. Нүүрсний хэрэглээнээс татгалзах хамтарсан холбоо нь дэлхийн зах зээлийг цэвэр, тогтвортой эрчим хүч рүү чиглүүлэгч гол байгууллага болоод байгааг энд онцолъё.

Хөдөө аж ахуй бол уур амьсгалын өөрчлөлтөд хамгийн өртөмтгий салбаруудын нэг төдийгүй дэлхийн хүлэмжийн хийн ялгаралтын гол эх үүсвэр юм. Дээр дурдсан Уур амьсгалд ээлтэй, ухаалаг хөдөө аж ахуйн загвар нь тус салбарт өсөлт бий болгох, хүнсний аюулгүй байдлыг хангах, уур амьсгалын өөрчлөлттэй тэмцэх хөдөө аж ахуйн дэвшилтэт загвар юм. Энэхүү загварын үндэс суурь нь 2010 онд болсон Хөдөө аж ахуй, хүнсний аюулгүй байдал, уур амьсгалын өөрчлөлтийн талаарх Гаагийн бага хурлын үеэр тавигдсан. Ухаалаг хөдөө аж ахуйн загвар амжилттай хэрэгжсэнээр уур амьсгалын өөрчлөлт, эдийн засгийн өсөлт,

Баян-Өлгий аймагт болсон Бүргэдийн баярын үеэр. 2020 он

хөдөө аж ахуйг нэгдсэн уялдаа холбоотой болгож, энэ нь эргээд хөдөө аж ахуйн бүтээмж, орлогыг тогтвортой нэмэгдүүлэх, уур амьсгалын өөрчлөлтөд дасан зохицох, хүлэмжийн хийн ялгарлыг бууруулахад нөлөө үзүүлнэ. Үүний зэрэгцээ Канадын олон улсын хөгжлийн тусламж нь эмзэг бүлгийн тариаланчдыг, ялангуяа эмэгтэй тариаланчдыг дэмжин ухаалаг хөдөө аж ахуйн арга хэрэгсэл, технологийг нэвтрүүлэхэд дэмжлэг үзүүлдэг.

Нөгөөтээгүүр, цар тахал дэлхийн ногоон сэргэлтийг дэмжсэн гэвэл хилсдэхгүй. Ялангуяа эдийн засгийг сэргээх хөтөлбөрүүдэд уур амьсгалын өөрчлөлтөд чиглэсэн бодлого төлөвлөгөөг илүү нарийн тусгаж байна. Мөн цэвэр технологи нэвтрүүлэхэд чиглэсэн хөрөнгө оруулалт, зохицуулалтын тогтолцоог бодлогоор дэмжин эдийн засгийн өсөлтийг өдөөх талаар улс үндэстнүүд чухалчлах боллоо. Энэ бол ногоон сэргэлтийг дэмжиж байгаагийн тод илрэл.

Канад улс цэвэр технологийн салбарт тэргүүлдэг. Тухайлбал, сэргээгдэх эрчим хүч, усны менежмент, эрчим хүчний хэмнэлт, ухаалаг сүлжээ, уур амьсгалд ээлтэй ухаалаг хөдөө аж ахуй болон хог хаягдлыг дахин боловсруулах шийдлүүдийг энд дурдаж болох юм. Үүнээс гадна бид түнш орнуудтайгаа эдгээр чиглэлээр хамтын ажиллагаагаа бэхжүүлэхэд анхаарч байна. Канад Улсаас Монгол Улсад суугаа Элчин сайдын яамнаас зохион байгуулж буй арга хэмжээ, санаачилгууд ч үүнд хамаарна. Бидний цаашдын харилцаа ногоон өсөлтийг түүчээлэхэд чиглэх болно. ■

Зежянь мужийн Иши хотод China General Nuclear Power Corporation-ий барьсан салхин цахилгаан станц

Ногоон туршлага

НОГООН ХЯТАД

ТАМАРЖАРГАЛ

Ногоон хөгжлийн чиг хандлагын тухай Ярианд БНХАУ-ыг дурдалгүй өнгөрөх боломжгүй юм. 1.4 тэрбум хүн амтай, үйлдвэрлэл өндөр хөгжсөн энэ улс ногоон хөгжилд хэрхэн тэмүүлж буй нь дэлхий нийтийн анхаарлын төвд байдаг. Нөгөөтээгүүр, дэлхийн хоёр дахь том эдийн засгийг бүтээсэн Хятад улс хүн төрөлхтний өмнө “ногоорох” том үүрэг хүлээж буйгаа гүнээ ухамсарладаг.

Йель болон Колумбын их сургууль

Дэлхийн эдийн засгийн форумтай хамтран боловсруулсан Байгаль орчны гүйцэтгэлийн индекс (EPI)-ээр тэргүүлэгч орнуудын эгнээнд тус улс багтдаггүй ч ногоон ирээдүйг цогцлоохын төлөө тууштай зүтгэж буй улсуудын тоонд зүй ёсоор ордог. Энэ нь цахилгаан машины үйлдвэрлэл, хэрэглээгээр дэлхийд тэргүүлж буйгаас нь илхэн харагдана. Zo-ZoGo компанийн мэдээлснээр цахилгаан автомашин үйлдвэрлэгчид 2021 онд Хятадад 3.3 сая цахилгаан машин борлуулсан байна. Энэ үзүүлэлт 2020 онд 1.3 сая, 2019 онд 1.2 сая байсан юм. Мөн Seeking Alpha компани өнгөрсөн онд олон улсад цахилгаан автомашины борлуулалт хоёр дахин өсөхөд Хятадын хэрэглээ жинтэй нөлөө үзүүлснийг онцлон тэмдэглэжээ.

Үүгээр барахгүй Хятад улс сэргээгдэх эрчим хүчний суурилагдсан чадлаар дэлхийд тэргүүлж буй. 2020 онд тус улс салхин цахилгаан станцын хүчин чадлыг 72 ГВт-аар нэмэгдүүлсэн бол нарны эрчим хүчний суурилагдсан чадлыг 40 ГВт-аар өсгөжээ. Түүнчлэн Хятадад суурилуулсан фотоволтаик (240 ГВт) АНУ-ынхаас (100 ГВт) хоёр дахин их байна. Энэ бол Хятад улс хэрхэн ►

► ногоорч буйг илтгэх том баримт юм.

Өмнөд хөршийн хувьд хамгийн хүнд сэдэв нь агаарын бохирдол. 2016 онд гарсан “Хятадын агаарын бохирдлын нийгэм, эдийн засагт үзүүлэх нөлөө” судалгаа тухайн үедээ Хятадын нийгэмд цочроо өгч байв. 2007 онд Хятадын 30 мужид нарийн ширхэгт тоосонцор (PM2.5)-ын нөлөөгөөр хүн амын дундах өвчлөл нэмэгдэж, улмаар энэ нь 712 сая ажиллах хүчний 10 хувьд сөргөөр нөлөөлсөн байна. Мөн агаарын бохирдлоос үүдэлтэй эдийн засгийн хохирол нь 346.26 тэрбум юаньд хүрсэн нь Хятадын ДНБ-ий 1.1 хувьтай тэнцжээ. Эл хохирол нь Вьетнам улсын 2010 оны ДНБ-ий хэмжээтэй дүйцэх хэмжээний үлэмж их алдагдал гэдгийг тус судалгаанд онцолсон байна. Тиймээс аварга том эдийн засгийнхаа асар их алдагдлыг бууруулах нь Хятадын удирдагчдад ирсэн чухал даалгавар болсон юм.

БНХАУ-ын Ерөнхий сайд Ли Көчян 2014 онд “Бид ядуурлын эсрэг дайн зарласан шигээ байгаль орчны бохирдлын эсрэг дайн зарлана” гэж мэдэгдсэн нь дэлхий нийтийн анхаарлыг татсан бол тус улсын дарга Ши Жиньпин 2017 онд Коммунист намын хурлын үеэр “Экологийн соёл иргэншлийг бий болгох нь хятад үндэстний тогтвортой хөгжлийн нэн чухал зорилго” хэмээн тодотгосон байдаг. Тийм ч учраас БНХАУ сүүлийн жилүүдэд нийгэм, эдийн засгийн ногоон шинэчлэлийг амжилттай хэрэгжүүлж байна.

Улаанбаатартай зэрэгцэн агаарын бохирдлоороо баалуулж ирсэн Бээжин хот 21.89 сая оршин суугчтай, ДНБ нь 558.5 тэрбум ам.доллараар (2020 оны байдлаар) хэмжигдэх метрополис. 20 жилийн өмнөхтэй харьцуулахад хүн ам нь 75 хувиар, тээврийн хэрэгсэл нь 336 хувиар нэмэгдсэн атлаа агаарын бохирдлыг бууруулсан үзүүлэлтээрээ нэг сая хүн амтай Улаанбаатартай харьцуулашгүй сайн үр дүн үзүүлжээ.

Хятад улс агаарын бохирдлыг бууруулах хөтөлбөрөө 1998 оноос эрчимжүүлэн Бээжин хотын эрчим хүчний дэд бүтцийг сайжруулж, нүүрс болон тээврийн хэрэгслээс ялгарч буй хорт хийн хэмжээнд хатуу хяналт тавих болжээ. 2013 оноос нүүрсээр ажилладаг уурын зуух, цахилгаан дулааны станц болон аж үйлдвэрлэлийн бүтцэд өөрчлөлт, шинэчлэлт хийж, нарийн ширхэгт тоосонцрын бохирдлыг (PM2.5) 35 хувиар бууруулсан талаар Бээжин хотын Байгаль орчны хяналтын төвийн тайланд

дурдсан байна.

2005 оноос нүүрснээс байгалийн хий рүү шилжих бодлого хэрэгжүүлж, эрчим хүч, дулааны байгууламжуудын бүтцийг шинэчилж, нүүрсний жилийн хэрэглээг 11 сая тонноор бууруулжээ. Түүнчлэн 2014 оноос дулааны цахилгаан станцуудад хэт бага ялгарлын стандарт мөрдүүлсний үр дүнд хүхрийн давхар исэл, азотын давхар исэл, нарийн ширхэгт тоосонцрын ялгарлыг 65-72 хувиар бууруулсан.

Бээжингийн агаарын бохирдлын нарийн ширхэгт тоосонцрын бараг тал хувь нь 6.2 сая авто машины утаанаас үүдэлтэй. Тиймээс хотын захиргаа “Тээврийн хэрэгсэл-Түлш-Зам” хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж, түлшний чанарыг сайжруулах “China VI” стандартыг 2020 оноос эхлэн Бээжин, Шанхай, Тяньжин зэрэг 16 томоохон хотод мөрдүүлж байна.

Агаарын бохирдлоос гадна цөлжилтийг бууруулах, ойжуулах ажил нь иргэдийн оролцоотойгоор санаанд оромгүй хурдацтай урагшилж байгааг онцлох нь зүйтэй. China Global Television Network-ийн мэдээлснээр Хятад улс 40 жилийн өмнө мод тарих их аянаа эхлүүлжээ. Энэ хугацаанд Хятадын ард түмэн 78 тэрбум мод тарьж, ойн сан бүхий газар нутгийн хэмжээг 2021 онд 23.04 хувь (1981 онд 12 хувь байв) болгон өсгөжээ.

ӨМӨЗО-нд Бадаанжаран, Тэнгэр, Улаанбух, Хөвч гэсэн дөрвөн том элсэн цөл, Муу-Ус, Хуландаага, Хорчин, Хөлөнбуйр гэсэн дөрвөн том элсжсэн нутаг бий. Сүүлийн жилүүдэд ӨМӨЗО жил бүр 800 мянган га цөлжсөн газрыг ойжуулж, цөлжилттэй тэмцэх ажлын бараг тал хувийг дангаар гүйцэтгэж байна. Үр дүнд нь Өвөр Монголын бүс нутагт цөлжсөн, элсжсэн газрын талбай хоёр дахин буурчээ.

Элсжсэн, цөлжсөн газар нутгийг ойжуулахдаа урьдаар элсний нүүдлийг зогсоож, дараагаар нь улиас, бургас, харгана зэрэг халуунд тэсвэртэй мод тарьдаг байна. Мөн мод тарьсан иргэн, аж ахуйн нэгждээ урамшуулал олгож буй нь цөлжилтийг бууруулахад том түлхэц үзүүлээд зогсохгүй хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих, ядуурлыг бууруулахад чухал нөлөөтэй байгаа аж. Энэ туршлагаас Монгол Улс ч суралцах шаардлагатай. Тэгсэн цагт мянганы зам Мянгужингийн үлгэрээс өндийсөн шиг тэрбум мод тарих “мөрөөдөл” биеллээ олох учиртай. ■

Хятадын ард түмэн 40 жилийн хугацаанд 78 тэрбум мод тарьжээ. Ингэснээр ойн сан бүхий газар нутаг нь 11.4 хувиар тэлсэн байна.

Элчин сайд

ЦАЙ ВЭНЬРУЙ: УУР АМЬСГАЛЫН ӨӨРЧЛӨЛТТЭЙ ТЭМЦЭХ ҮНДЭСНИЙ СТРАТЕГИЙГ ТУУШТАЙ ХЭРЭГЖҮҮЛЖ БАЙНА

Ногоон ирээдүй рүү тэмүүлж буй Хятад улсын сайн туршлага болон ногоон хөгжлийн үзэл баримтлалын талаар БНХАУ-аас Монгол Улсад суугаа Онц бөгөөд Бүрэн эрхт Элчин сайд Цай Вэньруйтай ярилцлаа.

–“Хятад улс нүүрстөрөгчийн давхар ислийн ялгарлын оргил үеийг 2030 оноос өмнө дуусгавар болгож, 2060 оноос өмнө нүүрстөрөгчийн төвийг сахисан улс болно” гэж амлалт өгсөн. Энэ хүрээнд БНХАУ-ын Төрийн зөвлөлөөс ногоон хөгжлийг дэмжсэн ямар бодлого баримтлан ажиллаж байгаа вэ?

–Хятадын коммунист намын 18-р их хурлаас хойш Ши Жиньпин даргын үзэл баримтлалыг цөм болгосон Намын төв хороо алсын хараатай байж, цаг үеийн нөхцөл байдлыг дүгнэж, экологийн соёл иргэншлийн бүтээн байгуулалтыг эдийн засаг, улс төр, соёл, нийгмийн байгуулалттай цогцоор ахиулах ерөнхий төлөвлөгөө боловсруулсан. Мөн бүх талаар чинээлэг нийгмийг байгуулах, шинэчлэлийг гүнзгийрүүлэх, намын засаглалыг чангатгах стратегийн төлөвлөлтийг гол агуулга ►

► болгон, үндсэн шинжтэй урт хугацааны шинэ санаачилгыг эхлүүлсэн.

Энэ хүрээнд ногоон хөгжлийг таван том хөгжлийн үзэл баримтлалын нэг болгоод байна. Хүн, байгалийн зохицон оршихуйг Хятадын онцлогтой социализмын баримтлах, хөгжүүлэх үндсэн стратегид тусгаж, "экологийн соёл иргэншил"-ийг үндсэн хуульд тусгасан. Ногоон хөгжлийг эрчимжүүлэх нь "Үзэмжит Хятад"-ыг социалист, орчин үеийн хүчирхэг орон болгох чухал зорилт гэж тодорхойлсон.

Хүлэмжийн хийн ялгарлын дээд цэг, нүүрстөрөгчийн давхар ислийг саармагжуулах хоёр үе шаттай дээд түвшний бодлогын хувьд "ХКН-ын Төв хороо, Төрийн Зөвлөлийн ногоон хөгжлийн үзэл баримтлалыг" бүх талаар хэрэгжүүлэн ажиллаж байна.

"Хүлэмжийн хийн ялгарлын дээд цэг, нүүрстөрөгчийн давхар ислийг саармагжуулах ажлын зөвлөмж" нь 2021 оны аравдугаар сард нийтлэгдсэн. Энэ хүрээнд 10 чиглэлээр 31 үндсэн зорилт дэвшүүлж, бүтээн байгуулалтын зураглалыг тодорхой болгоод байгаа. Улмаар 2030 он гэхэд нүүрстөрөгчийн давхар ислийн ялгарлын дээд цэгийг бууруулах үйл ажиллагааны хөтөлбөрийг гаргасан. Нүүрстөрөгчийн ялгарлын дээд цэгийн үе шатны ерөнхий төлөвлөгөөнд 14-р таван жил болон 15-р таван жилийн зангилааны үе шатанд анхаарлаа хандуулж, сэргээгдэх эрчим хүчний хэрэглээг нэмэгдүүлэх, эрчим хүчний ашиглалтын үр ашгийг дээшлүүлэх, нүүрстөрөгчийн давхар ислийн ялгаралтын түвшнийг бууруулах гол зорилтуудыг дэвшүүлсэн.

-Хятад улс хүлэмжийн хийн ялгарлыг тэглэх зорилгынхоо хүрээнд ямар ахиц дэвшил, үр дүнд хүрч байна вэ?

-Хүлэмжийн хийн ялгаруулалтыг бууруулах хүчин чармайлт нь урт хугацааны ажил юм. 2015 онд БНХАУ-ын Засгийн газар НҮБ-д "Уур амьсгалын өөрчлөлтийн эсрэг үйл ажиллагааг эрчимжүүлэх-Хятадын үндэстний бие даасан хувь нэмэр" нэртэй төлөвлөгөөг өргөн барьж, ногоон хөгжлийн зорилтуудыг дэвшүүлсэн. Хятад улс уур амьсгалын өөрчлөлттэй идэвхтэй тэмцэх үндэсний стратегийг тууштай хэрэгжүүлж, дэлхийн уур амьсгалын өөрчлөлттэй тэмцэхэд чухал хувь нэмэр оруулсаар байна.

Цуцалтгүй хүчин чармайлтын үр дүнд манай улс хүлэмжийн хийн ялгаруулалтыг бууруулах

чиглэлээр томоохон ахиц дэвшил гаргасан. Тухайлбал, 2020 оны эцэс гэхэд Хятадын ДНБ-ий нэгжид ногдох CO² ялгаруулалт 2005 оныхоос ойролцоогоор 48.4 хувиар буурч, анхдагч эрчим хүчний хэрэглээний 15.9 хувийг сэргээгдэх эрчим хүч эзэлж байна. Мөн 2020 оны цаг уурын үйл ажиллагааны зорилтыг давуулан биелүүлсэн.

-Сүүлийн жилүүдэд ногоон хөгжлөөрөө үлгэр жишээ болж байгаа БНХАУ-ын мужуудыг нэрлэж, сайн туршлагаас нь бидэнтэй хуваалцана уу?

-Ногоон хотын зорилтыг биелүүлэхийн тулд БНХАУ-ын олон хот тогтвортой хөгжлийн хөтөлбөр боловсруулан хэрэгжүүлж байна. Тухайлбал, сэргээгдэх эрчим хүч ашиглах, эрчим хүчний үр ашгийг дээшлүүлэх, ногоон барилга, нийтийн эзэмшлийн ногоон байгууламжийг нэмэгдүүлэх гэх мэт. Мөн эрчим хүч хэмнэдэг, нүүрстөрөгчийн ялгарал багатай нийтийн тээвэр ашиглаж байгаа.

2020 онд "БНХАУ-ын Ногоон хотын индекс шилдэг-50" тайланг Шямэнь хот тэргүүлж, Шэньжэнь, Жөүшань хотууд хоёр, гуравдугаар байр эзэлсэн. Сүүлийн жилүүдэд олон хот үйлдвэрлэлийн бүтцээ өөрчилж, ногоон үйлдвэрлэлийг хөгжүүлж байна. Шямэнь хотын программ хангамж, мэдээллийн үйлчилгээний салбар нь эдийн засгийн хөгжлийн гол тулгуур болж өөрчлөгдсөн.

Мөн Чанша хот үйлдвэрлэлийн бүтцээ сайжруулах, цэвэр эрчим хүчний хэрэглээг ахиулах, барилгын эрчим хүчний хэмнэлтийг дэлгэрүүлэх болон шинэ эрчим хүчээр ажилладаг нийтийн тээврийг хүртээмжтэй болгох зэргээр хүлэмжийн хийн ялгаруулалтыг бууруулж чадсан.

Жэжян мужийн Жөүшань хот нарны эрчим хүч үйлдвэрлэлийг дэмжиж, эрчим хүчний бүтцээ улам боловсронгуй болгож байна. Улмаар Хятадын сэргээгдэх эрчим хүчний хөгжилд томоохон хувь нэмэр оруулсаар байгааг онцолъё. Сүжөү хот ногоон үйлдвэрлэлийг дэмжиж, ногоон үйлдвэрлэлийн системийн бүтээн байгуулалтыг хөгжүүлэхэд чухал үүрэгтэй оролцож буй. Тэр дундаа цахилгаан автомашины хэрэглээг сурталчлах, ашиглах ажлыг сүүлийн жилүүдэд эрчимжүүлж байна. ■

2020 оны эцэс гэхэд Хятадын ДНБ-ий нэгжид ногдох CO² ялгаруулалт 2005 оныхоос 48.4 хувиар буурч, анхдагч эрчим хүчний хэрэглээний 15.9 хувийг сэргээгдэх эрчим хүч эзэлж байна.

Ногоон бизнес дэлхийд

АСУУДЛЫН БУС ШИЙДЛИЙН НЭГ ХЭСЭГ НЬ БИЗНЕС

Тогтвортой хөгжил нь бизнесийн ертөнцийн хувьд улам бүр чухал асуудал болж байна. Уур амьсгалын өөрчлөлт хүмүүний төдийгүй дэлхий дээрх бүх амьтан, ургамлын төрөл зүйлд нөлөөлсөн хэвээр. Ийм нөхцөлд бизнесийн эзэн, удирдагч, менежерүүдийн хувьд тогтвортой хөгжилд чиглэсэн бизнесийн арга барилуудыг ашиглах зайлшгүй шаардлагатай болж байгаа юм.

Үйлдвэрлэлийн бүхий л салбар нь газар, байгалийн нөөц, малтмал түлшнээс нэн

хамааралтай, ихэнх тохиолдолд тасралтгүй үйлдвэрлэл болоод хэрэглээ нь уур амьсгалын өөрчлөлтөд маш их сөрөг нөлөө үзүүлэх болсон.

Тогтвортой хөгжилд чиглэсэн бизнес гэж хүрээлэн буй орчинд сөрөг нөлөө үзүүлдэггүй бизнесийн үйл ажиллагааг хэлдэг. Ийм бизнес нь зөвхөн ашгийг бус нийгэм, хүрээлэн буй орчинд үзүүлж буй нөлөөндөө онцгой ач холбогдол өгдөг. Ногоон бизнес нь үйл ажиллагаа явуулж буй систем, бүтцийнхээ сайн сайханд хувь нэмрээ оруулж байдаг учраас тогтвортой байдаг, улмаар өсөн дэвжиж, хөгжих орчноо бүрдүүлж байдаг юм.

Яагаад тогтвортой хөгжил чухал вэ

Тогтвортой хөгжлийг чухалчлах нь бизнесүүдэд яагаад нэн чухал вэ гэдгийг илтгэн харуулах зүйл бол “Номхон далайн хогны их бөөгнөрөл” юм. Шинжлэх ухааны “Environmental Sustainability” сэтгүүлд дурдсанаар Монгол улсын газар нутгийн талбайтай дүйцэх хэмжээний хогон арал өдгөө Номхон далайд хөвж байна. Хэрэв хуванцар бүтээгдэхүүнийг ихээр үйлдвэрлэдэг мөн ашигладаг компаниуд үгүйсэн бол ийм арал үүсэхгүй.

Тус сэтгүүлд бичсэнээр бөөнөөр үйлдвэрлэх, бүтээгдэхүүний эрэлтийг нэмэгдүүлэн ашгийн хэмжээг аль болох ихэсгэхийг чухалчлах болсон өнөөгийн бизнес загварын улмаас 2050 он гэхэд хүн төрөлхтөн 27 тэрбум хатуу хог хаягдал үйлдвэрлэх ажээ. Түүнчлэн нүүрстөрөгчийн давхар ислийн ялгарлыг хянахад анхаарал хандуулахгүй бол 2050 оны орчимд дэлхийн агаар хоёр хэмээр дулаарч, үүний улмаас далай тэнгисийн түвшин нэмэгдэх, цаг уурын аюулт үзэгдэл улам ихсэх эрсдэл бий.

Саяхны нэгэн судалгаанаас үзвэл ердөө 100 компани нийт ялгаруулалтын 71 хувийг эзэлж байгаа аж. Тиймээс бизнесүүд асуудлын бус шийдлийн нэг хэсэг болох цаг нь иржээ. ►

► Ногоон бизнесийн сайн нөлөө

Ногоон бизнес нь зөвхөн хүрээлэн буй орчин, нийгэмдээ төдийгүй тухайн бизнест өөрт нь ихээхэн ач холбогдолтой. Тэдгээрийн заримаас дурдъя.

Зардлыг бууруулна: Бизнесээ “ногооруулах” замаар зардлаа хэмнэх боломжтой нь нэгэнт нотлогдсон зүйл. Жишээлбэл, эрчим хүчний хэмнэлттэй гэрэлтүүлэг ашиглах, хэрэглэж буй материал, хөрөнгөө дахин бүтээлчээр хэрэглэх гэх мэт. Мөн нарны эрчим хүчийг ашиглахад гарааны хөрөнгө оруулалт ихээхэн шаардагддаг ч эцэстээ зардал хэмнэдэг ач холбогдолтой. “EnergySage”-ийн судалгаагаар нарны хавтангаар цахилгаанаа шийдсэн оффис эзэмшигч нь сард цахилгааны төлбөрөөс 500 ам.доллар, тухайн хавтангийн ашиглалтын хугацаа дуусах хүртэл 587,377 ам.доллар хэмнэдэг аж. Ийм хавтан худалдаж авсны дараа 5-7 жилийн дотор зардлаа нөхдөг аж. Дүгнэж хэлбэл таны бизнес тогтвортой болох тусам эрчим хүч, эд материалын зардал төдийчинээ бага гарна.

Нэр хүнд сайжирна: Ямар ч бизнес нэр хүндээ эрхэмлэдэг нь бичигдээгүй хууль. Хэрэглэгчид өдгөө тогтвортой хөгжлийг давуу тал гэж үздэг болсон учир ногоон үнэ цэн бүтээдэг компаниудаас худалдан авалт хийх, хөрөнгө оруулах ихээхэн сонирхолтой болсон. Бизнесээ ногооруулснаар танайх зөвхөн мөнгө хийхэд л анхаардаггүй гэдгээ хэрэглэгч нартаа харуулна. Чухам үүнийгээ бизнесээ сурталчлах, брэндээ хөгжүүлэхэд бахархалтайаа ашиглаж болно.

Энэ тал дээр Данийн тоглоомын “Lego” компанийг жишээ болгон дурдах нь зүйтэй. Тус компани бүх бүтээгдэхүүнийхээ түүхий эдийг ургамлаас гаргаж авна гэж мэдэгдсэн бөгөөд 2030 он гэхэд гол бүтээгдэхүүнүүд болон сав баглаа боодлоо навч, чихрийн нишингээр хийхээр зорьж байна. Үүний үр дүнд компанийн нэр хүнд, борлуулалт үлэмж өссөн.

Өрсөлдөөнд давуу талтай болно: Стратегидаа тогтвортой байдлыг суулгаж өгсөн S&P 500 индекст бүртгэлтэй компаниуд нь бусдаасаа илүү орлоготой ажилладаг. Тэд уур амьсгалын өөрчлөлтөд сайн бэлтгэлтэй байгаа нь тодорхой учраас хөрөнгө оруулалтын өгөөж нь 18 хувиар илүү байдаг аж. “Бид 30 том корпорацын тогтвортой хөгжлийн талаарх санаачилгыг сүүлийн жилүүдэд судаллаа. Бидний судалгаанаас үзвэл тогтвортой байдал нь орлого, ашгийн хэмжээг ихээхэн нэмэгдүүлдэг байгууллагын болоод технологийн инновацын

эх код юм” гэж Harvard Business Review-ийн судлаачид онцолжээ.

Бизнесээ хэрхэн ногооруулах вэ

Бизнесээ илүү тогтвортой, ногоон болох нь эхэндээ хэцүү мэт санагдах боловч ийм сорилтыг даван туулахын үнэ цэн, өгөөж нь өндөр байдаг. Амжилттай энтрепренер, эзэд, манлайлагчид нь асуудлыг боломж болгон харахдаа гарамгай хүмүүс байдаг. Зөвхөн тэднээс гадна тухайн компанийн ажилтнууд ч компаниа “ногоон” болгоход ихээхэн хувь нэмэр оруулах боломжтой.

Тухайлбал, ихээхэн ач холбогдолтой боловч нүдэнд үл анзаарагдам үйлдэл бол хог хаягдлаа дахин ашиглах юм. Үүний үр дүнд газарт булаа, шатаах зууханд очих хог хаягдлын хэмжээ буурахаас гадна жил бүр 757 мянган шинэ ажлын байрыг бий болгодог сайн талтай. Харин албан газар, компаниуд хог хаягдлыг ангилан ялгах орчин нөхцөл бүрдүүлэх, хогийн савыг хангалттай тоогоор байлгах зэрэг наад захын алхмыг авах нь чухал юм.

Хүмүүсийн өдөр тутамдаа хэрэгжүүлэх боломжтой өөр нэг “ногоон алхам” бол хувийн тээврийн хэрэгсэл бус нийтийн тээврээр илүүтэй зорчих явдал. Дэлхий даяар автомашинтай хүмүүс өдөр бүр 2.9 тэрбум литр бензинийг түгжрэлд үр ашиггүй шатааж, нэг хүний бүтээмж жилд 710 долларын алдагдал хүлээдэг тооцоо бий. АНУ-д гэхэд тээврийн салбар, тэр дундаа ажил-гэрийн хооронд зорчих явдал нь тус улсын хүлэмжийн хийн ялгарлын хамгийн том эх үүсвэр болжээ. Ажилчдын автобус ашиглах, ажилтнуудынхаа явган алхах, дугуй, скүүтер, цахилгаан дугуй унах дадлыг дэмжих, машинаа хуваалцах үйлчилгээ зэрэг нь компаниудын зүгээс байгаль орчноо хамгаалах, нүүрсхүчлийн хийн ялгарлыг бууруулахад оруулах энгийн атлаа хүчтэй нөлөөллүүд болох юм. Түүнчлэн цар тахлаас шалтгаалан ажилтнууд зайнаас болон гэрээсээ ажиллах болсон нь ногоон хөгжилд оруулж буй бас нэгэн хувь нэмэр гэж тооцогдох болсон. Хүмүүс зайнаас ажиллах нь хүрээлэн буй орчинд мод шинээр тарихтай адилхан нөлөө үзүүлдгийг “Global Workplace Analytics”-ийн судалгаа харуулдаг.

Бизнесүүдийн хувьд дээр дурдсан үл ажиглагдам боловч өдөр тутамдаа хэрэгжүүлж болох өөрчлөлтүүд нь органик хүнс, сэргээгдэх эрчим хүчний бүтээгдэхүүн, ухаалаг барилга зэрэг томоохон инновац, бүтээн байгуулалтуудтай дүйцэх өөрчлөлтийг авчрах боломжтой юм. ■

Ногоон бизнес Монголд

УЛААН ШУГАМААС НОГООН РУУ

Г.ДАВААДОРЖ

М.Месарович болон Э.Пестель хэмээх хоёр том эрдэмтэн одоогоос 50-аад жилийн өмнө Ромын клубт тавьсан илтгэлдээ “Хүний үнэт зүйлст суурь өөрчлөлт гарч, шинэ ёс суртахуун, байгальд чиглэсэн шинэ хандлага

төлөвшсөн цагт л хүн төрөлхтөн дэлхий дахины сүйрлээс аврагдана” гэж сануулж байсан. Өнөөдөр дэлхийд агаарын хэм дунджаар 1.5 нэгжээр өсөж, байгалийн гамшигт үзэгдэл олширсноор дээрх сэрэмжлүүлэг улам тод сонсогдох болж, уур амьсгалын өөрчлөлттэй холбоотой хохирлын тоо өссөөр байна. Зөвхөн сүүлийн 10 жилд уур амьсгалын өөрчлөлтөөс үүдэлтэй даатгалын зардал найм дахин, даатгалын бус зардал долоо дахин нэмэгдсэн. Тиймээс дэлхийн хамгийн шилдэг “толгойнууд” бүх салбарт илүү олон ногоон шийдэл нэвтрүүлэхийн төлөө ажиллаж, “байгальд ээлтэй” гэдэг хэмжүүр хүний амьдралын бүхий л чиглэлд хүчээ авч байна.

Ногоон хөгжил, ногоон эдийн засаг, ногоон барилга, ногоон сэтгэлгээ гэх мэт үгс хол сонсогдохоо больж, төрөл бүрийн хууль, дүрэм, стандарт, хэм хэмжээнээс бүрдэх тогтолцооны шинжтэй болсон. Үүнээс хамгийн том нь НҮБ-ын Тогтвортой хөгжлийн зорилтууд, Парисын хэлэлцээр зэрэг баримт бичгүүд юм.

Монгол Улсад уур амьсгалын өөрчлөлттэй холбоотой тоо баримтууд дэлхийн дунджаас ч илүү түгшүүртэй чиг хандлагыг илтгэж, олон талаар “улаан шугам” даваад байна. Жишээ нь манай улсад агаарын хэм 2.25 хувиар өсөөд байгаа. Нөгөө талаас Монгол Улс зөвхөн байгальд ээлтэй бус аргаар эрдсийн түүхий эд экспортлоод, үүнийг тойрсон ханган нийлүүлэлтийн бизнес эрхлээд урт насална гэдэгт хэзээ ч итгэж болохгүй. Хангалттай ногоорч чадах эсэх нь дараагийн 30 жилд монголчууд өөрсдийгөө эдийн засгийн хувьд “Хэн байх вэ?”, “Дэлхийд юугаа зарж болох вэ?” гэдгийн шууд хариулт болох юм. Эс чадвал бид ногоон биш, улаан шугамын цаана үлдэх болно.

Тиймээс бизнес эрхлэгчид дор хаяж ойрын 10, цаашлаад 30 жил тогтвортой бизнес эрхлэхийг хүсэж байгаа бол тогтвортой хөгжлийн концепцийг компанийн алсын ►

- хараа, зорилгод багтаах шаардлагатай болжээ. Ялангуяа байгаль, нийгэмд хамгийн их нөлөө үзүүлдэг уул уурхай, хөдөө аж ахуй, барилга, боловсруулах салбарт ногоон шалгуурын босго өндөр болох төлөвтэй байна.

Ногоон боломж

Манай улс тогтвортой хөгжлийн зарчмууд, ногоон хөгжлийн бодлогоо батлаад найман жил болсноос хойш “Алсын хараа 2050”-ыг эс тооцвол томоохон баримт бичиг батлагдаагүй бөгөөд энэ асуудал дээр төрийн манлайлал үгүйлэгдэж байна. Гэхдээ Монголын ногоон хөгжлийн санаачилгыг хувийн хэвшил, тэр дундаа хөрөнгө оруулалтыг хийдэг арилжааны банкууд гартаа авсан нь дэлхийн бусад улстай харьцуулахад том ололт юм. 2013 онд арилжааны банкууд “ТоС” хэмээх Тогтвортой санхүүжилтийн хөтөлбөр баталсан нь түүний араас өрнөсөн олон том чухал ажлын эхлэл болсон.

Түүнээс хойш ногоон зээлийн бүтээгдэхүүний тоо жил ирэх тутам нэмэгдэж, өнөөдөр банкууд хэрэглээний болон бизнесийн зээлийн багцдаа ногоон зээлийг багтаадаг нь хэвийн үзэгдэл болжээ. Хэдийгээр өнөөдөр нийт зээлийн хоёр хүрэхгүй хувийг ногоон зээл эзэлж байгаа ч цаашид энэ хэмжээ өсөөд явах баттай суурь тавигдсан. 2019 онд ТоС санаачилгын хүрээнд “Үндэсний ногоон таксономи”-г баталж, бизнесийн ямар үйл ажиллагааг ногоон гэж хэлэх вэ гэдгийг нэг мөр тодорхойлсон. Ингэснээр дараа дараагийн чухал шийдвэрүүд гарах боломжтой болж, 2020 онд Ногоон санхүүжилтийн корпорац байгуулагдаж, 2021 онд Ногоон бонд гаргах журам, 2022 онд Тогтвортой санхүүгийн үндэсний замын зураг гаргаад байна.

Ногоон бизнес нь ногоон зээлтэй салшгүй холбоотой ойлгогддог бөгөөд ногоон санхүүжилтийн гол эх үүсвэр нь Дэлхийн уур амьсгалын сан юм. Монголд хамгийн анх Хас банк уг сангийн гишүүн болсон бол саяхан Худалдаа хөгжлийн банк элсэж, Уур амьсгалын санхүүжилтээ баталсан Монголын анхны арилжааны банк болов. Арилжааны банкууд цаашдаа ногоон зээлийн багцыг нийт зээлийн 10 хувьд хүргэх зорилт тавьж, ББСБ-ууд харин таван хувьд хүргэхээр төлөвлөж, эдгээр нь Монголбанкны 2022 оны мөнгөний бодлогын чухал хэсэг болоод явж байна.

Нэг талаас уур амьсгалын өөрчлөлтөөс болж эдийн засагт учрах хохирлын тоо жилээс жилд өсөж байгаа ч нөгөө талаас эндээс үүссэн

асуудлыг шийдэх бизнесийн шийдлүүдэд хөрөнгө оруулах санхүүжилтийн хэмжээ дэлхий даяар нэмэгдэж байгаа. Нэг үгээр сайн төсөл боловсруулж чадвал дэлхийд хангалттай мөнгө байгаа.

Ногоон хөрөнгө оруулалтын нэг сонирхолтой хэрэгсэл нь яах аргагүй ногоон бонд юм. 2020 онд дэлхий даяар ногоон хөрөнгө оруулалт хоёр дахин нэмэгджээ. Олон улсын хэмжээнд “Ногоон бонд” нь уур амьсгалын өөрчлөлтөөс үүдэлтэй сөрөг нөлөөг бууруулах, эрчим хүчний хэмнэлтийг нэмэгдүүлэх, хог хаягдлын асуудлыг шийдвэрлэх зэрэгт шаардагдах хөрөнгө оруулалтыг татан төвлөрүүлэхэд өргөнөөр ашиглаж байгаа юм. Монгол Улсын хувьд одоогоор “Ногоон бонд” гаргасан тохиолдол бүртгэгдээгүй байгаа ч ногоон бонд гаргах сонирхол, эрэлт хэрэгцээ их байгаа бөгөөд жилд ойролцоогоор нэг тэрбум ам.долларын ногоон санхүүжилтийн хэрэгцээ байгаа гэсэн судалгаа гарчээ.

Ногоон бонд гаргах нь хүүгийн зардал, нэр хүндийн капитал, зах зээлийн тэлэлт, хөрөнгө оруулалтын хувьд олон давуу талыг авчирдаг онцлогтой. Ялангуяа Монголын барилгын салбарт ногоон санаачилгыг сайн хэрэгжүүлж чадвал нийгэм, эдийн засагт тулгараад буй олон асуудлыг нэг дор шийдэх боломжтой. Энэ салбарт ногоон стандартыг бүр материал үйлдвэрлэх үе шатанд нь нэвтрүүлж технологийн өөрчлөлт хийж, цаашлаад дүрэм, нормуудад тусгаад өгчихвөл барилгын салбар аяндаа ногоороод эхэлнэ. Дагаад банкуудын ногоон зээл ихэснэ. Бүр “Ногоон ипотека” хэрэгжүүлсэн ч болно гэдгийг банкны салбарынхан хэлж байна. Ингэвэл эдийн засаг дахь хамгийн хүчтэй зүйл болох хэрэглээгээр дамжиж амьдрал ногоорох замдаа орно гэсэн үг.

Өөрөөр хэлбэл, ногоон санхүүжилт бол тогтвортой хөгжлийн зорилтуудыг хэрэгжүүлэх хамгийн хүчтэй хэрэгсэл. Бид ногоон санхүүжилтийн найдвартай тогтолцоог бүрдүүлж чадвал төрөөс болон хувийн хэвшлээс хэрэгжүүлж буй тогтвортой хөгжлийн төслүүдийг удаан хугацааны, хямдхан зээлээр хангах, дэлхийн хөрөнгийн зах зээлтэй холбогдож, уул уурхайгаас ч илүү хөрөнгө босгох бүрэн боломжтой. ■

Монгол Улс
зөвхөн байгальд
ээлтэй бус аргаар
эрдсийн түүхий
эд экспортлоод,
үүнийг тойрсон
ханган
нийлүүлэлтийн
бизнес эрхлээд
урт насална
гэдэгт хэзээ ч
итгэж болохгүй.

Ногоон бизнес

МОНГОЛЫН АНХНЫ НОГООН БАНК

Говьсүмбэр аймгийн Сүмбэр сумын 10МВт-ын хүчин чадалтай нарны цахилгаан станц барих төслийг НҮБ-ын Уур амьсгалын ногоон сангийн эх үүсвэрээр ХасБанк санхүүжүүлж, 2019 онд ашиглалтад оруулав.

Улс орны эдийн засаг, нийгмийн хөгжил, ард иргэдийн амьдралын чанарт шууд нөлөө үзүүлдэг банк, санхүүгийн салбар байгаль орчныг хамгаалах, уур амьсгалын өөрчлөлттэй тэмцэхэд хамгийн чухал байр суурьтай. Тиймээс улс орнуудын санхүүгийн салбар нь байгаль орчинд ээлтэй, хүлэмжийн хийн ялгаралтыг бууруулахад чиглэсэн ногоон санхүүжилтийг нэмэгдүүлэхэд ихээхэн анхаарч, ажиллаж байна.

Монгол Улсын хувьд анхны ногоон тодотголтой банк бол ХасБанк юм. Тус банк агаарын бохирдлыг бууруулах, хүлэмжийн хийн ялгарлыг багасгах, сэргээгдэх эрчим хүчийг хөгжүүлэхэд чиглэсэн ногоон санхүүжилтийн

анхны механизмыг бий болгож чадсан.

“Эрдэнэт хүмүүн, Эх дэлхий, Эрүүл ашиг”

Энэ бол ХасБанкны алсын хараа, эрхэм зорилгыг тодорхойлдог тулгуур гурван зарчим. Эдгээр зарчмынхаа дагуу бодлого, үйл ажиллагаагаа явуулж ирсэн ёс зүй, хариуцлагаа ухамсарласан банк гэж хэлж болно. Тухайлбал, Эх дэлхий” тулгуур зарчмынхаа хүрээнд ногоон бизнес, байгальд ээлтэй хөгжлийг дэмжсэн санхүүгийн бүтээгдэхүүнүүдийг бий болгосон, мөн байгууллагын бүтэцдээ Эко банкны хэлтэс байгуулсан Монголын анхны банк юм. Энэ бол 2009 он билээ.

Арав гаруй жилийн өмнөөс дэлхийн ►

► хөгжлийн шинэ хандлагыг дагаж, Монголын банк санхүүгийн салбарт ногоон ойлголтыг нэвтрүүлсэн анхны банк гэдгийг бүгд мэднэ. Монголын бизнес эрхлэгчид, ард иргэд ч банкны ногоон бүтээгдэхүүний талаар анхлан сонсож, гайхан хүлээн авсан нь нууц биш ээ.

ХасБанк 2007 онд НҮБ-ын Даян дэлхийн гэрээнд нэгдэж байгаль орчинд ээлтэй, нийгмийн эрүүл, ухаалаг хөгжлийн зарчмуудыг хэрэгжүүлнэ гэдгээ зарлаж, харин байгаль орчинд хор хөнөөлтэй бизнесийг санхүүжүүлэхгүй байх бодлогыг баримталж буйгаа олон нийтэд эко банкны үйл ажиллагаагаар харуулж ирсэн юм.

Эндээс бид банк гэхээрээ бүхнийг санхүүжүүлэн зээл олгодог байгууллага биш юм гэсэн ойлголт авч, байгальд ээлтэй банкны анхны төсөөллийг ХасБанкаар ой тоондоо буулгасан гэхэд хилсдэхгүй. Тиймээс ногоон санхүүгийн ойлголт, механизмыг Монгол Улсад нэвтрүүлэн хэрэгжүүлж, түүчээлэн хөгжүүлсэн анхны ногоон банк бол ХасБанк юм.

Монгол Улсын тогтвортой хөгжил, ногоон санхүүжилтийн зах зээлийг хөгжүүлэхэд ХасБанк анхны гэсэн тодотголтой бүхнийг салбартаа нэвтрүүлж хэрэгжүүлсээр ирснийг энд онцлон тэмдэглэе.

ХасБанк анхны ногоон санхүүжилтээ агаарын бохирдлыг бууруулах төсөлд олгож байв. Түүнчлэн Эко банкны хэлтэс байгуулагдсан даруйдаа “Эко бүтээгдэхүүн борлуулах хөтөлбөр”-ийг санаачлан хэрэгжүүлж эхэлсэн бөгөөд энэ хүрээнд Улаанбаатар хотын гэр хорооллын айл өрхүүдэд эрчим хүчний хэмнэлттэй зуух болон гэрийн дулаалгыг донор байгууллагуудын тусламжтайгаар тараасан. Тус хөтөлбөр нь Улаанбаатар хотын нийт айл өрхүүдийн 80 хувийг хамарч, 2009 оноос хойш нийдээ 143 мянга гаруй эрчим хүч хэмнэлттэй зуух, 20 мянга орчим гэрийн дулаалгыг хөнгөлөлттэй үнээр гэр хорооллын айл өрхүүдэд борлуулснаар айл өрхийн нүүрсний хэрэглээг хоёр дахин бууруулахад нөлөөлжээ.

Судалгаагаар эрчим хүчний хэмнэлттэй бүтээгдэхүүнийг хэрэглэснээр гэр хорооллын нэг өрхийн жилд хэрэглэх түлшний зардлыг дунджаар 46 хувиар буюу 925 мянган төгрөгөөр хэмнэсэн бол 2014 онд 330 мянган тонн хүлэмжийн хийг бууруулж чаджээ. Уг хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхдээ хүлэмжийн хийн ялгаралтын бууралтыг арилжаалах чиглэлээр

“Micro Energy Credits” болон “Impact Carbon” компаниудтай хамтран ажилласаар ирсэн. Үүний үр дүнд 2009 оны намар хүлэмжийн хийг бууруулсны төлөө нөхөн олговор авсан Монголын анхны банкаар тодорсон гэдгийг ХасБанкны Эко банкны хэлтэсийн Захирал Г.Туул ярьсан. Энэ нь Эко банкны хэлтсийг байгуулж, ногоон зээл гаргаж, агаарын бохирдол, хүлэмжийн хийг бууруулахад дорвитой хувь нэмэр оруулсан ажлын үр шимийн эхлэл нь байсан юм.

ХасБанк 2012 оны арван хоёрдугаар сард Даян дэлхийн уур амьсгалын хамтын ажиллагааны сан (Global Climate partnership Fund S.A)-гаас 20 сая ам.долларын зээл авсан нь маш том амжилтыг дагуулсан бөгөөд тус сангийн хувьд Азид хийсэн анхны хөрөнгө оруулалт байлаа.

2013 оноос эхлэн эрчим хүчний хэмнэлттэй, хүлэмжийн хийн ялгарлыг бууруулдаг жижиг, дунд бизнес эрхлэгчид, томоохон корпораци болон төсөл хэрэгжүүлэгчдэд харьцангуй бага хүүтэй санхүүжилтийг санал болгож эхлэв. Энэхүү зээлийн бүтээгдэхүүнийг бизнесийн аль ч салбарт үйл ажиллагаа явуулж буй аж ахуйн нэгжүүд авах боломжтой. Өнөөгийн байдлаар хүлэмжийн хийг бууруулах хөтөлбөрийн зээлдэгчид дотор эрчим хүчний хэмнэлттэй барилгын материал үйлдвэрлэгчээс эхлээд эрчим хүчний хэмнэлттэй сууц худалдан авагч, био түлш үйлдвэрлэгч зэрэг олон салбарт үйл ажиллагаа явуулдаг аж ахуйн нэгжүүд багтаж байна.

ХасБанк ногоон зээлээр зогсохгүй ногоон санхүүжилтийн талаарх суурь ойлголтыг иргэд, аж ахуй нэгжүүдэд таниулах, улмаар ►

► агаарын бохирдол, байгаль орчин, хөрсний доройтолтой аж ахуй нэгж, иргэн бүр тэмцэх, түүнээс урьдчилан сэргийлэх соёлыг суулгахад зориулан төрөл бүрийн сургалт зохион байгуулж, гарын авлага тараах, менежментийн зөвлөгөө өгөх зэрэг ажлыг хөтөлбөрийнхөө хүрээнд тогтмол хийж ирсэн. Эдгээр тогтмол хийгддэг ажлуудаас хамгийн томоохон нь жил болгон зохион байгуулж ирсэн Ногоон санхүүжилтийн чуулган юм. Өөрөөр хэлбэл, өөрсдийн үйл ажиллагаа, бодлого, хөтөлбөрийг танилцуулах замаар иргэд, айл өрх, аж ахуйн нэгж, байгууллагын ногоон хөгжилд дасан зохицох, ажил, амьдралын хэв маягаа өөрчлөх чадавхийг бэхжүүлэх зорилготой ажилласан юм.

Тус банкны хамгийн олон зээлдэгчтэй бүтээгдэхүүн бол 2014-2018 оны хооронд хэрэгжүүлсэн эко автомашины зээл. Тухайн үедээ энэхүү зээл нь хуучин машинаа сайжруулж, байгальд ээлтэй хайбрид машинаар солиход түлхэц болсон төдийгүй хотын агаарын бохирдлыг багасгах нэг том шийдэл болсон билээ. Тодруулбал жил бүр 8000 тонн хүлэмжийн хийн ялгаралтыг бууруулж, нэг өрх жилдээ 1.4 сая төгрөгийн шатахууны зардлаа хэмнэж чадсан юм. 2018 оны эцэст Улаанбаатар хотод приус маркийн автомашин нийтлэг болж, хотод ашиглагдаж буй автомашины суурь үзүүлэлт нь өөрөө хайбрид (приус) автомашин болсон тул цаашид энэ суурь үзүүлэлтээс илүү шатахууны хэмнэлттэй автомашиныг буюу цахилгаан болон газан хөдөлгүүрт автомашиныг эко автомашины зээлээр санхүүжүүлэх болсон байна.

ХасБанк нь байгаль орчны чиглэлд олон улсын 50 орчим байгууллагатай хамтран

ажиллаж үйл ажиллагаагаа улам бүр тэлсээр Монгол Улсын хамгийн анхны, хамгийн том ногоон санхүүжилтийн байгууллага гэдгээ дахин дахин баталж ирсэн бол уур амьсгалын өөрчлөлт, хүлэмжийн хийн ялгаралтын асуудалд хувь нэмрээ оруулж, үр хойчдоо ногоон ирээдүйг өвлүүлэн үлдээхийн төлөө санал санаачилга гарган, манлайлан ажиллаж байна. Тухайлбал, ХасБанк 2016 оны аравдугаар сард НҮБ-ын Уур амьсгалын ногоон сан (УАНС)-гийн магадлан итгэмжлэгдсэн үндэсний хэрэгжүүлэгч байгууллагаар тодров. Тус сан нь өөрийн магадлан итгэмжлэгдсэн байгууллагуудаар дамжуулан дэлхий даяар хүлэмжийн хийг бууруулах, уур амьсгалын өөрчлөлтөд дасан зохицох үйл ажиллагааг санхүүжүүлэх зорилготой юм. ХасБанк ийнхүү магадлан итгэмжлэгдсэн Монгол Улсын төдийгүй хөгжиж байгаа орнууд дундаа анхны хувийн арилжааны банк болсон түүхтэй.

Магадлан итгэмжлэгдсэн байгууллагын хувиар НҮБ-ын Уур амьсгалын ногоон сангаас сэргээгдэх эрчим хүч болон эрчим хүчний хэмнэлттэй бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл, хэрэглээг дэмжихэд зориулж, 2017 онд 20 сая ам.долларын анхны санхүүжилтийг авч чадсан юм. Тус санхүүжилтыг 2013 оноос хэрэгжүүлж эхэлсэн хүлэмжийн хийг бууруулах бизнесийн зээлийн хөтөлбөрийн цар хүрээг улам илүү өргөтгөн эрчим хүчний хэмнэлттэй бүтээгдэхүүн болон сэргээгдэх эрчим хүчний зах зээлд оролцогч бүхий л талын үйл ажиллагааг дэмжихэд зориулжээ. Өөрөөр хэлбэл, бага хүүтэй зээлийн тусламжтайгаар дээрх төрлийн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл, худалдаа, хэрэглээг нэмэгдүүлэхэд хөтөлбөрийн гол зорилго оршиж байлаа.

ХасБанкны анхны тодотгол үүгээр зогсохгүй. ►

ХасБанкны анхны тодотголууд

1	2	3	4	5	6
Монгол Улсын анхны “ногоон” банк	2009 онд Монголын анхны Эко банкны хэлтэс байгуулав.	Хүлэмжийн хийн ялгаралыг бууруулсны төлөө нөхөн олговор авсан Монголын анхны банк.	Даян дэлхийн уур амьсгалын хамтын ажиллагааны сангийн Ази тивээс анхны хөрөнгө оруулалтыг авсан банк.	НҮБ-ын Уур амьсгалын ногоон сангийн анхны магадлан итгэмжлэгдсэн үндэсний хэрэгжүүлэгч банк.	Хасбанк сэргээгдэх эрчим хүчний цахилгаан станцыг барихад санхүүжилт олгосон Монголын анхны банк.

► Сэргээгдэх эрчим хүчний цахилгаан станцыг барихад санхүүжилт олгосон Монголын арилжааны анхны банк боллоо. Говьсүмбэр аймгийн Сүмбэр сумын 10МВт-ын хүчин чадалтай нарны цахилгаан станц барих төслийг НҮБ-ын Уур амьсгалын ногоон сангийн эх үүсвэрээр санхүүжүүлж, 2019 онд ашиглалтад оруулав. Нийт 17.6 сая ам.долларын хөрөнгө оруулалттай энэхүү нарны цахилгаан станц нь эрчим хүчний нэгдсэн сүлжээнд жил бүр 15.395 МВт цахилгаан нийлүүлснээр хүлэмжийн хийн ялгарлыг 12.270 тонноор бууруулж, жил бүр 171 сая литр ус хэмнэж буйг онцлон дурдаж болно.

Түүнчлэн тус банк Улаанбаатар хотын гэр хорооллын айлуудын төдийгүй бусад амины орон сууцууд ихэнхдээ дулааны алдагдал ихтэй, халаалтдаа их хэмжээний түлш зарцуулж, агаарын бохирдлыг нэмэгдүүлж байгааг судалсны эцэст хүндээ болон хүрээлэн буй орчиндоо ээлтэй байх үүднээс эрчим хүчний хэмнэлттэй амины орон сууцны зээлийг хоёр төрлөөр, хамгийн таатай нөхцөлөөр санал болгон ажиллаж байна. Цаашид ч эрчим хүчний хэмнэлттэй амины орон сууцны зээлийн хөтөлбөрөө илүү өргөжүүлэн шинэ түвшинд гаргахаар төлөвлөж буй талаар Эко банкны хэлтэсийн Захирал Г.Туул онцолж байлаа. Уг төлөвлөгөөний хүрээнд автозамын

түгжрэл, агаарын бохирдлоос ангид байлгах үүднээс Улаанбаатар хотоос зайдуу эрчим хүчний хэмнэлттэй амины орон сууцны хотхон байгуулахад шаардлагатай сэргээгдэх эрчим хүчний бие даасан халаалтын системийн иж бүрэн ТЭЗҮ-ийг хийлгэсэн аж.

ХасБанкны байгаль орчинд ээлтэй, хүлэмжийн хий, агаарын бохирдлыг бууруулахад чиглэсэн ногоон бизнес, ногоон хэрэглээг дэмжсэн төсөл хөтөлбөрүүдийн үр дүнг тоочоод байвал үүнээс их бий. Эдгээр байгаль орчинд ээлтэй, агаар, хөрсний бохирдлыг бууруулах ногоон төсөл, хөтөлбөрийнхөө үр шимээр дотооддоо төдийгүй олон улсын санхүүгийн зах зээлд "Ногоон банк" гэдгээ харуулж ирснийг дээрх баримтууд баталж байна.

Ийнхүү "Эрдэнэт хүмүүн, Эх дэлхий, Эрүүл ашиг" гэсэн тулгын гурван чулууг эрхэм зорилгоо болгон өдөр тутмын үйл ажиллагаандаа мөрдөн, бодит ажил хэрэг болгож чадсан нь "ХасБанк ногоон банк" гэдэг үг жинхэнэ утгаараа хэрэгжиж байгаагийн илрэл юм. Цаашид Монгол Улсын тогтвортой, ногоон санхүүжилтийг хөгжүүлэхэд тэргүүлэх байр сууриа улам бататган "ногоон" төсөл хөтөлбөрүүдээ шинэ шатанд гарган салбартаа манлайлагч хэвээр байх болно гэдэгт итгэл төгс байна. ■

Ногоон бизнес

ГОВИЙН САЛХИН СТАНЦ "ЦЭЦИЙ"

Б.ШҮРЭНЧИМЭГ

Дэлхийн дулаарал, уур амьсгалын өөрчлөлттэй тэмцэхийн тулд улс орнууд хүлэмжийн хий ихээр ялгаруулдаг хүрэн нүүрснээс татгалзаж, ногоон буюу сэргээгдэх эрчим хүчийг чухалчлах болсон. Нүүрсээр ажилладаг дулааны цахилгаан станц барих төсөлд хөрөнгө оруулахаас татгалзаж, түүний оронд усан болон нар, салхины

цахилгаан станцуудыг олноор байгуулахад бүхий л нөөц боломж, хүчин чармайлтаа дайчилж, эдийн засаг болон байгаль орчны судалгааг эрчимтэй хийсээр байгаа юм.

Олон улсын сэргээгдэх эрчим хүчний агентлагийн (IRENA) мэдээлснээр 2017 онд дэлхийн улс орнууд 2179 ГВт сэргээгдэх эрчим хүч ►

Клин Энержи Ази

► үйлдвэрлэсэн нь нүүрсээр ажилладаг цахилгаан станцуудын үйлдвэрлэсэн эрчим хүчнээс давсан үзүүлэлт болжээ. Мөн Төв Азийн сэргээгдэх эрчим хүчний үйлдвэрлэл сүүлийн таван жилд хоёр дахин нэмэгдэж 2017 онд 918 ГВт-д хүрсэн юм.

Дэлхий дахинд сэргээгдэх эрчим хүчний огцом өсөлттэй жил болох 2017 онд Монгол Улс анх удаа говийн салхийг ашиглан эрчим хүч үйлдвэрлэж, Төвийн бүсийн эрчим хүчний нэгдсэн сүлжээнд нийлүүлснээр сэргээгдэх эрчим хүчнийхээ хүчин чадлыг 50 МВт-аар нэмэгдүүлж байлаа.

Энэхүү том бүтээн байгуулалтыг “Клин Энержи Ази” компани болон түүний хувьцаа эзэмшигч “Ньюком” ХХК, Япон улсын “Софтбанк” корпорацийн охин компани болох “ЭсБи Энержи”, Европын Сэргээн босголт, хөгжлийн банк, Японы Олон улсын хамтын ажиллагааны байгууллага (JICA) хамтран гүйцэтгэсэн юм.

Анх 2008 онд Өмнөговь аймгийн Цогтцэций

суманд салхины нөөцийн нарийвчилсан судалгааны ажлыг эхлүүлж байв. Зургаан жилийн судалгааны үр дүнд 80 метрийн өндөрт салхины дундаж хурд 8.4 метр секунд буюу маш их нөөцтэй гэдгийг тогтоосон байна. Ийм хэмжээний салхины нөөцөөр 250 МВт хүртэлх хүчин чадалтай салхин цахилгаан станц барих боломжтой аж.

Ийнхүү “Клин Энержи Ази” компани өмнийн говьд 50 МВт-ын салхин цахилгаан станц барих төсөлд нийт 128 сая ам.долларын хөрөнгө оруулалт хийхээр төлөвлөж, 2016 оны есдүгээр сард хөрөнгө оруулагч талууд болох Европын Сэргээн босголт, хөгжлийн банк, Японы олон улсын хамтын ажиллагааны байгууллага (JICA)-тай санхүүжилтийн гэрээг үзэглэн бүтээн байгуулалтын ажлаа эхлүүлжээ.

“Клин Энержи Ази” компани “Цэций” салхин цахилгаан станцыг ТЭЗҮ-ийн дагуу амжилттай ►

Нэгдсэн сүлжээнд нийлүүлсэн цахилгаан эрчим хүч

Хэмжих нэгж: Мян.кВт.ц

2017.09	18,137
2018 он	146,239
2019 он	157,594
2020 он	152,203
2021 он	187,465

► барьж, төлөвлөсөн хугацаанаас даруй гурван сарын өмнө дуусгасан. Барилга угсралтын ажлын явцад ойролцоогоор 500 орчим хүнийг ажлын байраар хангасны 95 хувь нь монголчууд байсан билээ. Олон улсад салхин цахилгаан станц барих дундаж хугацаа 1-1.5 жил байдаг. Харин “Цэций” салхин цахилгаан станцыг олон улсын жишгээс ч богино хугацаанд амжилттай барьж байгуулжээ. Тодруулбал, барилга угсралтын ажлыг 2016 оны арваннэгдүгээр сард эхлүүлж дараа жилийн наймдугаар сард дуусган, улмаар есдүгээр сард 32 км гаруй урттай цахилгаан дамжуулах агаарын шугам, дэд станц, салхин цахилгаан үүсгүүрүүдийг ашиглалтад оруулж төвийн бүсийн эрчим хүчний нэгдсэн сүлжээнд амжилттай холбосон.

“Клин Энержи Ази” компани эл бүтээн байгуулалтаараа Монгол Улсын сэргээгдэх эрчим хүчний салбарт асар их боломж, тэр дундаа говь нутагт салхины нөөц хангалттай байгаа гэдгийг олон улсад батлан харуулж чадсан юм. Мөн эрчим хүчний салбарыг хөгжүүлэхэд хувийн хэвшлийн үүрэг оролцоо чухал болохыг ч энэхүү мега төслөөрөө үлгэрлэн харуулав.

“Цэций” салхин цахилгаан станц жилд 218.4 сая кВт цахилгаан үйлдвэрлэх хүчин чадалтай. Өөрөөр хэлбэл, 100 мянган айлыг цахилгаан эрчим хүчээр хангах боломжтой гэсэн үг юм. 2017 оноос өнөөдрийг хүртэл Төвийн бүсийн эрчим хүчний нэгдсэн сүлжээний нийт хэрэглээний 2-3 хувийг “Цэций” салхин цахилгаан станц хангаж байна. Энэ хэмжээгээр ОХУ-аас авах импортын эрчим хүчний хэмжээ буурч байгаа гэдгийг онцлох нь зүйтэй.

Тус компанийн хөрөнгө оруулагч “Ньюком” групп анх Төв аймгийн Сэргэлэн сумын нутагт Салхитын 50 МВт-ын салхин цахилгаан станцыг байгуулж байсан бол 2017 оны сүүлчээр Цогтцэцийд “Цэций” 50 МВт-ын цахилгаан станцаа ашиглалтад оруулсан хувийн хэвшлийн

хамгийн том “ногоон” эрчим хүч үйлдвэрлэгч юм.

“Цэций” салхин цахилгаан станц ашиглалтад орсноос хойш нийт 600 мянган тонн хүлэмжийн хийг бууруулж, нэг сая тонн нүүрс, таван сая тонн ус хэмнэсэн байна. Хэрэв нүүрсээр ажилладаг ижил хүчин чадалтай дулааны цахилгаан станц барьсан бол хоёр жил гурван сарын хугацаанд цахилгаан, дулаан үйлдвэрлэх явцдаа 600 мянган тонн хүлэмжийн хий ялгаруулж, нэг сая тонн нүүрс шатааж, таван сая тонн ус хэрэглэх байжээ.

“Клин Энержи Ази” компани нийгмийн хариуцлагын хүрээнд орон нутгийн хөгжлийг дэмжихэд чиглэсэн, байгаль орчинд ээлтэй олон төсөл хөтөлбөрийг Өмнөговь аймгийн БОАЖГ-тай хамтран хэрэгжүүлдэг. Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг жил бүр боловсруулан, гүйцэтгэлийн тайлангаа БОАЖА-аар батлуулсаар иржээ.

Түүнчлэн 2017 онд Өмнөговь аймгийн Цогтцэций сумын захиргаатай хамтран ажиллах санамж бичиг байгуулсан байна. Эл санамж бичгийн хүрээнд жил бүр орон нутгийн хөгжилд зориулан 10 ажлыг хамтран тохиролцсоны үндсэн дээр хэрэгжүүлж байна.

Тухайлбал, Цогтцэций сумын Сийрст багийн амьжиргааны түвшнээс доогуур орлоготой өрхийн таван оюутанд жил бүр тэтгэлэг олгодог. Мөн өвөлжилтийн бэлтгэл ажилд зориулж өвс тэжээлийн туслалцаа үзүүлэх, олон нийтийн эрүүл мэндийг дэмжих хүрээнд үзлэг, зөвлөгөө өгөх аяныг тогтмол өрнүүлдэг ажээ.

Аливаа томоохон төслийг хэрэгжүүлэхэд цаг ►

“ЦЭЦИЙ” САЛХИН ЦАХИЛГААН СТАНЦ АШИГЛАЛТАД ОРСНООС ХОЙШИХ ҮР ДҮН

600 мянган тонн
CO²-ТОЙ ТЭМЦЭХ ХЭМЖЭЭНИЙ
ХҮЛЭМЖИЙН ХИЙГ БУУРУУЛСАН

1 САЯ ТОНН
НҮҮРС ХЭМНЭСЭН

5 САЯ ТОНН
УС ХЭМНЭСЭН

► хугацаа, зардал, хүний нөөц зэрэг түмэн бэрхшээл тулгардаг. Усны хэмнэлттэй, хүлэмжийн хийн ялгарал багатай, шавхагдашгүй нөөцтэй гээд байгаль орчин, нийгэм, эдийн засгийн олон талын ач холбогдолтой сэргээгдэх эрчим хүчний салбарт ч мөн адил хүндрэл бэрхшээл бий.

Гэсэн хэдий ч сэргээгдэх эрчим хүчний хэрэглээ дэлхийн хөгжлийн шинэ хандлагыг тодорхойлж байгаа энэ үед “Клин Энержи Ази” компанийн хамт олон ирээдүйгээ өөдрөгөөр харж, итгэлтэйгээр ажиллаж байна.

Тиймээс ч ойрын жилүүдэд Азийн супер сүлжээнд нэгдэх, эрчим хүч экспортлох зэрэг олон улсын шинж чанартай, эдийн засгийн асар их ач холбогдолтой томоохон амбиц, алс хэтийн зорилгод тэд анхаарлаа чиглүүлжээ.

Сүүлийн жилүүдэд сэргээгдэх эрчим хүчийг ашиглахын хэрээр олон улсын сүлжээг хооронд нь холбох төслүүд идэвхтэй хэрэгжиж байна. Манай улс нар, салхины эрчим хүчээ ашиглаж сэргээгдэх эрчим хүчний салбарыг дэмжсэнээр алс хэддээ Азийн супер сүлжээнд нэгдэх боломж бий. Азийн супер сүлжээ нь Азийн орнуудын цахилгаан

эрчим хүчний системийг хооронд нь холбож, сэргээгдэх эрчим хүчний арвин нөөцийг харилцан солилцох зорилготой юм. Манай улсын хувьд үүний эхлэлийн цэг нь “Цэций” салхин цахилгаан станц юм.

Монгол Улсын цахилгаан эрчим хүчний үйлдвэрлэлийн хэмжээ 2021 онд 7.910.0 сая кВт.ц болж өмнөх оны гүйцэтгэлээс 760 сая кВт.ц-аар буюу 11 хувиар өсжээ. Нийт үйлдвэрлэсэн цахилгааны 90.9 хувийг дулааны цахилгаан станц, 9.07 хувийг нар, салхи, усны эх үүсвэрээр, 0.03 хувийг дизель станц бүрдүүлсэн байна.

Салхин станцуудын ажиллагаа салхинаас хамааралтай хэдий ч тоноглолын ажиллагааны бэлэн байдал нь ажилтнуудаас шууд хамааралтай байдаг аж. Монголын говь, тал хээр нутагт өвөл, хаврын улиралд салхины эрч өндөр байдаг. Тиймээс Монгол Улсын эрчим хүчний салбарын “гал алдах” эрсдэлтэй өвлийн их ачааллын үед хэрэглэгчдийг аль болох эрчим хүчээр тасалдуулахгүйн тулд “Цэций” салхин цахилгаан станцын инженер техникийн ажилтнууд тоноглолын бэлэн байдлыг хангаж ажилласнаар ашиглалтад орсноосоо хойш нийт 661.6 сая кВт.ц цахилгаан эрчим хүчийг төвийн бүсийн нэгдсэн сүлжээнд нийлүүлж, дөрвөн жил гурван сарын хугацаанд жил тутам 73.500 орчим өрхийг эрчим хүчээр тасралтгүй хангаад байна.

Засгийн газрын шийдвэрээр цахилгаан эрчим хүчний хэрэглээний төлбөрийг хөнгөлөхтэй холбоотойгоор 2021 онд цахилгаан эрчим хүчний хэрэглээ их хэмжээгээр нэмэгдсэн бөгөөд 2021 оны арванхоёрдугаар сарын 17-ний оройн оргил ачааллын үед хэрэглээ дээд цэгтээ буюу 1.387 МВт хүрэх үед салхин цахилгаан станцууд нийт 90 МВт буюу 6.5 хувийг үйлдвэрлэж, импортын цахилгаан эрчим хүчийг бууруулж ажилласан байна.

Уг салхин цахилгаан станцын бас нэгэн давуу тал нь цахилгаан эрчим хүчний эрэлтийн өсөлтөд тулгуурлан 250 МВт болгож өргөтгөх боломжтой. Хэрэв энэ хэмжээгээр өргөтгөвөл 1.092 сая кВт.ц цахилгаан эрчим хүч үйлдвэрлэж 400 мянган өрх, айлыг байгалийн шавхагдашгүй нөөцөөс гарган авсан “ногоон” эрчим хүчээр хангах юм. ■

Ногоон технологи

ХӨГЖИЛ ТҮҮЧЭЭЛСЭН 20 ЖИЛ

МБУА-ын Дэд ерөнхийлөгч, Ультрасоник ХХК-ын захирал Б.Чимэгцэцэг

Монгол Улсын эрчим хүчний салбарт, тэр тусмаа дулааны эрчим хүчийг хэмжүүрээр тооцох тухай ойлголт, аргачлалын анхдагч болж түүчээлсэн түүхийн хуудсыг эргэн дурсахад таатай байна.

Тэртээх 20 жилийн өмнөөс дулааны тоолуурын үйлдвэрлэлтээр дэлхийд тэргүүлэгч ХБНГУ-ын Landis-gyr фирмийн Монгол дахь албан ёсны дистрибьютороор ажиллаж, төвлөрсөн системд холбогдсон аж ахуйн нэгж, айл өрхүүд болон дулаанаар хангагч байгууллагуудын хэрэглээг эзэлхүүнээр бус хэмжүүрээр тооцоолдог, тэр тусмаа дулааны тоолуураар төлбөр тооцоог

хийх тухай ойлголт, тогтолцоог бэхжүүлэх үйлсэд манлайлан ажилласаар ирлээ.

Нийт ард иргэдийн амьдралыг чанаржуулах, тав тухаар хангахын төлөөх эрхэм зорилготойгоор эрэлтэд суурилсан импортын нийлүүлэлт хийж, эдүгээ төвлөрсөн болон төвлөрсөн бус систем дэхь инженерингийн дэд бүтцийн шийдлүүдийг тухайлбал, халаалтын, хэрэгцээний халуун усны, агааржуулалтын болон ахуйн бохир усыг өндөр түвшинд цэвэрлэдэг цэвэрлэх байгууламжууд зэрэг ногоон тодотгол бүхий орчин цагийн дэвшилтэт технологийг хүн ардын ►

- хэрэглээнд нэвтрүүлж, агаар, хөрсний бохирдолгүй орчин үеийн ногоон хот, аймаг, сум байхын төлөөх эрхэм зорилтыг чухалчлан ажиллаж байна.

Орчин цагийн технологийн чиг хандлага ба хөгжил

Өндөр хөгжилтэй улс орнууд хүрэн бүхнээс татгалзаж, ногоон хөгжлийг бодлогоор дэмжин, хүлэмжийн хийн ялгарлыг бууруулах, байгаль эхээ хайрлан хамгаалах, эрчим хүчийг хэмнэж, байгальд үргэлжид оршдог, байнгад нөхөн сэргээгддэг эх үүсвэрүүдийг үр ашигтай зөв ашиглахыг чухалчилж байна.

Нар, салхины эх үүсвэрийн ашиглалтыг нэмэгдүүлж, агаарын хэм болон хөрсний дулааны насосуудыг өргөнөөр ашиглан амины орон сууцны хаус, хотхонуудын бие даасан халаалтын болон хэрэгцээний халуун ус, агааржуулалтыг шийдэх нь хамгийн оновчтой хувилбар мөн бөгөөд сарын урсгал зардал тэг байдаг нь гайхамшигтай.

Ийм л төгс, өндөр технологиудыг ойлгох, ашиглах явдал хамгаас онцгой чухал.

Ногоон хөгжилд хүрэх хамгийн дөт зам бол бүх нийтийн сэтгэлгээ, ойлголтыг өөрчлөх, хөгжүүлэх явдал юм.

Аялал жуулчлал, уул уурхай, батлан хамгаалах, эрүүл мэнд, боловсролын салбар гэхчлэн бүхий л салбарт сэргээгдэх эрчим хүчийг түлхүү ашиглах, нөгөө талаас өргөн уудам нутаг, тархмал байршилд төвлөрсөн дэд бүтцээс аль болох зайлсхийж, барууны орнуудын жишгээр бага оврын бие даасан шийдэл тогтолцоо руу шилжих нь ашигтай.

Төрөөс сэргээгдэх эрчим хүчийг бодлогоор дэмжих, нийтийн хэрэглээ болгох зорилгоор сэргээгдэх эрчим хүчний тухай хуулийг өргөтгөх, эрчим хүчийг хэмнэх тухай үндэсний хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг хангахад ард иргэдийн ногоон ойлголт хамгаас чухал тул сэтгэлгээг ногооруулахад урамшууллын механизм зайлшгүй чухал болсныг онцолж байна.

Хүрэн бүхнийг хориглож, ногоон бүхэнд дэмжлэг үзүүлснээр бүх нийтийн сэтгэлгээ ба ойлголт дээшилж, хөгжлийг товчлох нь лавтай.

Сэргээгдэх эрчим хүч ба сэтгэлгээ

Дэлхий дахинаа хүлэмжийн хийн ялгарлыг тодорхой хувиар бууруулах, байгальд ээлтэй,

эрчим хүчийг хэмнэдэг, эдийн засгийн хувьд илүү үр ашигтай технологиудын үйлдвэрлэл гэрлийн хурдаар хөгжиж, сэргээгдэх эрчим хүч илүүтэй зонхилж байна.

Бид өөрийн бизнесийн түнш ХБНГУ-ын Stiebel eltron фирмтэй хамтран усны, хөрсний, агаарын дулааны насосуудыг зах зээлд нэвтрүүлж, байгальд хэзээ ч үл дундрах байнгын нөхөн сэргээгдэж байдаг байгалийн эх үүсвэрүүдийг ашиглахын давууг таниулан түүчээлэхийн зэрэгцээ Парисын хэлэлцээрийн зорилтыг биелүүлэхэд тодорхой хувь нэмрээ оруулахаар ажиллаж байна.

Технологийн эрин зуунд Монгол Улсын бүхий л салбаруудад орчин цагийн дэвшилтэт технологиуд дээр суурилсан системийн шинэчлэлийг хийх цаг үе нэгэнтээ иржээ.

Системийн шинэчлэлийг богино хугацаанд хурдтай хийж чадвал эдийн засгийн алдагдал буурч, ашигт ажиллагаа нэмэгдэж, хөгжлийг товчлох болно.

Сэргээгдэх эрчим хүчний ашиглалтыг нэмэгдүүлэхийн тулд бүх нийтийн ойлголтыг ногооруулах тухай ойлголт тулгамдсан асуудал болж байна.

Тухайлбал, агаарын, хөрсний, усны дулааны насосуудын (heat pump) хэрэглээг нэмэгдүүлэхийн тулд халаалт, хэрэгцээний халуун ус болон агааржуулалт зэрэг инженерингийн дэд бүтцийн төлөвлөлт ба зураг, төсөв зохиох аргачлалд өөрчлөлт оруулах мөн өнөөгийн мөрдөгдөж буй норм нормативууд цогцоор шинэчлэгдэх, чанарын хувьсгал гарах эрин үе иржээ.

Их, дээд, дунд, тусгай мэргэжлийн сургуулиудын хөтөлбөрийг орчин цагийн технологид суурилж, эрс өөрчлөх нь хөгжлийн хурдыг нэмэгдүүлэх болно.

Агаар ба хөрсний бохирдлоос ангижрах боломж

Улаанбаатар хот, аймаг, сумын төв, суурингууд агаар, хөрсний бохирдол ихтэй, өөрчлөлт явагдахгүй, бэрхшээл улам нэмэгдсээр байна.

Шөнийн хямдралтай цагуудад илүүдэж буй цахилгаан энергийг ашиглаж, эрчим хүчийг нөөцөлж, хуримтлуулдаг шөнө дулаан хадгалагч халаалтын системийг тодорхой ►

Ногоон хөгжилд хүрэх хамгийн дөт зам бол бүх нийтийн сэтгэлгээ, ойлголтыг өөрчлөх, хөгжүүлэх явдал юм.

- байршилд буй аж ахуйн нэгжүүд, айл өрхүүдэд ашиглуулж, нүүрс түлэхийг зогсоох, агаарын бохирдлоос бүрэн ангижруулах боломжтой.

Орчин цагийн дэвшилтэт технологид суурилсан сайн загварчлал бүхий төслүүдийг бодлогоор дэмжиж хэрэгжүүлснээр агаар, хөрсний бохирдлоос богино хугацаанд бүрэн ангижирна.

Манай орны хувьд шөнийн цагт цахилгааны энергийн илүүдэл тодорхой хувиар гардаг бөгөөд хот, аймаг, сумын төвийн айл өрхүүдийг нөөцлүүртэй халаагуур буюу шөнийн хямдралтай тарифын цагт дулааныг хуримтлуулдаг шөнө дулаан хадгалагч (night storage heater) халаалтын шийдлүүдийг өргөнөөр ашиглах нь эрчим хүч хэмнэх, байгальд ээлтэй, ногоон байгууламжийг нэмэгдүүлэх, ойн бүсийг түлшинд сүйтгэхээс хамгаалах

зэрэг олон давуу талтайгаас гадна Ерөнхийлөгчийн санаачилсан Тэрбум мод тарих үндэсний хөтөлбөрийн хэрэгжилтэд эерэг нөлөөлөлтэй байх болно.

Тэрбум модыг юугаар услах вэ

Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн НҮБ-ын индэр дээрээс зарласан тэрбум мод тарих тухай уриалгыг бид дэмжиж байна. Гагцхүү далайгаас хол, эх газрын өндөрлөг, хуурай бүсэд байрлалтай манай оронд гүний цэнгэг усны нөөц маш хомс бөгөөд ахуйгаас мөн аж ахуйгаас гарч буй бохир усыг өндөр түвшинд цэвэрлээд дахин ашиглах, тэр тусмаа тэрбум модны усалгаанд ашиглах асуудал анхаарал татна.

Цэвэр ус, бохир ус, тэрбум мод тарих асуудал өөр хоорондоо салшгүй цогц асуудал мөн.

Хөрсний бохирдлоос ангижрах хамгийн зөв арга бол бохир усыг 97 хувь хүртэл цэвэрлэдэг цэвэрлэх байгууламжуудыг өргөнөөр ашиглах явдал юм.

Бохир усыг өндөр түвшинд цэвэрлэдэг технологиудыг дэмжих, цэвэршүүлсэн усыг дахин ашиглахыг хуульчилж урамшуулбал тэрбум модны усалгаа бүрэн шийдэгдэх боломжтой.

Мод тарих байршлыг сонгохдоо жуулчны

бааз, цэргийн анги, сургууль, цэцэрлэг, уул уурхайн бааз зэрэг олон хүн амтай, өндөр түвшинд цэвэрлэдэг цэвэрлэх байгууламжийг хаана байгуулж болох, цэвэрлэгдээд гарсан усаар тэрбум модоо услах боломжтойг тооцоолон, судалгаан дээр суурилснаар мод тарих газарзүйн байршлыг сонгох нь хамгаас чухал юм.

Мод тарих байршил ба цэвэрлэх байгууламжуудын байршил давхцах нь эдийн засгийн хувьд үр ашигтай хувилбар төдийгүй гүний цэнгэг усны нөөцийг хамгаалах хөшүүрэг мөн.

Дэвшилтэт технологид суурилсан системийн шинэчлэл

Манай орны хувьд төвлөрсөн систем ба төвлөрсөн бус систем дээрх норм стандартын шинэчлэл, орчин цагийн дэвшилтэт технологид суурилсан системийн шинэчлэл хийх цаг үе тулгараад байна.

Төвлөрсөн систем дэх системийн томоохон өөрчлөлтийн нэгээхэн хэсэг нь нэг хэлхээн дээрх сүлжээний горимын 130 хэм өгөгдлийг даруй 90 хэм рүү буулгах, дулааны эрчим хүчийг хэмнэх тухай ойлголтыг бүх нийтийн хүртээл болгох, хэрэглээгээ хянахын тулд эрчим хүчний хэмжих хэрэгслүүдийг өргөнөөр ашиглахыг чухалчлах учиртай. Тухайлбал, айл өрх болгон дулааны тоолуур ашигладаггүй нь системийн шинэчлэл хийх шаардлагатайг нотолж байна. Мөн баригдсан, шинээр баригдах орон сууцны зураг төсөвт тусгагдахгүй, хэрэгжихгүй хэвээр байна.

Төвлөрсөн бус системд инженерингийн дэд бүтцийн шийдлүүдийг төвлөрүүлэх тухай ойлголтоос ангижирч, бага оврын бие даасан шийдэл тогтолцоог чухалчлах эрин үе ирснийг онцолж байна. Бие даасан инженерингийн шийдлүүд зонхилсноор ашигт ажиллагаа илүү нэмэгдэж, эдийн засгийн хувьд ашигтай төдийгүй эхний хөрөнгө оруулалтын зардал буурна. Төвлөрүүлэх тусам түвэгшил ихэсдэг билээ.

Түүнчлэн ашиглалт, засвар үйлчилгээ оновчтой болж, дундын засвар үйлчилгээ хэмээх ойлголтоос бүрэн сална.

Барууны өндөр хөгжилтэй орнуудын жишгээр орчин цагийн хамгийн дэвшилтэт технологиудыг шууд хүртсэнээр бид хөгжлийг товчилно. ■

Технологийн эрин
зуунд Монгол
Улсын бүхий л
салбаруудад
орчин цагийн
дэвшилтэт
технологууд
дээр суурилсан
системийн
шинэчлэлийг хийх
цаг үе нэгэнтээ
иржээ.

Тайлбар толь

ПАРИСЫН ХЭЛЭЛЦЭЭР ГЭЖ ЮУ ВЭ

НҮБ-ын уур амьсгалын өөрчлөлтийн суурь конвенц (УАӨСК)-ийг хэрэгжүүлэх олон улсын хэмжээний хууль эрхийн зохицуулалт бүхий анхны бичиг баримт болох Киотогийн протоколд улс орнууд 1998 оны гуравдугаар сард гарын үсэг зуржээ. Харин энэхүү протокол долоон жилийн дараа буюу 2005 оны хоёрдугаар сарын 16-нд хүчин төгөлдөр болсон юм.

Нэр заасан хөгжингүй улсууд 1990 оны түвшнээс хүлэмжийн хийгээ таван хувиар бууруулах үүрэг хүлээсэн ч “эдийн засагт нөлөөлнө” гэх шалтгаанаар цааргалж хожуу нэгдсэн. Зарим орон огт нэгдээгүй учир хүлээсэн үр дүнд хүрээгүй гэж үзээд нэмэлтээр шинэ хугацаа тогтоосон нь 2020 онд дуусгавар болжээ.

Энэхүү буухиаг үргэлжлүүлэх Парисын хэлэлцээр нь улс орнуудыг хөгжлийн түвшингээр нь ялгаагүй, хатуу тогтоосон үүрэг хүлээлгээгүй боловч тогтоон барих температурын босгыг заавал хоёр, болж огвөл 1.5 хэм гэж заасан юм. Энэ нь уур амьсгалын өөрчлөлтөд нэн эмзэг буурай хөгжилтэй, жижиг арлын улс орнуудад тулгарч буй бэрхшээлийг даван туулахад нь дэмжлэг үзүүлэх 100 тэрбум ам.долларын санг 2020 он гэхэд үүсгэх

зэрэг амаргүй заалт орсон, хуультай дүйцэх хэмжээний баримт бичиг юм.

Гэвч Парист хуралдсан УАӨСК-ийн талуудын 21-р бага хурлын хаалтын өдөр буюу 2015 оны арванхоёрдугаар сарын 12-нд хуралд оролцсон 196 улс санал нэгтгэйгээр уг бичиг баримтыг “Парисын хэлэлцээр” нэртэйгээр баталсан юм. Тус хэлэлцээр нь бараг жил хүрэхгүй хугацааны дотор буюу 2016 оны арваннэгдүгээр сарын 4-нд хүчин төгөлдөр болсон билээ.

Парисын Хэлэлцээр (ПХ)-т нэгдсэн улс орнуудын хүлэмжийн хий бууруулах амлалт, үүрэг одоогийн байдлаар дээр дурьдсан температурын босгын шаардлагыг хангахад яагаад ч хүрэхгүй байгаа юм. Тийм учир цар тахлын улмаас өнжсөн талуудын ээлжит 26-р бага хурлыг Их Британийн Глазго хотноо 2021 оны арваннэгдүгээр сарын 1-12-нд хуралдуулж, улс орнуудыг “Тодорхойлсон хувь нэмэр” (National Determined Contribution) гэсэн зорилтоо ахиулж, нэмүү үүрэг амлалт авахыг уриалж билээ. ■

Эх сурвалж: Уур амьсгалын өөрчлөлтийн тусгай элч доктор З.Батжаргалын “Уур амьсгалын өөрчлөлтийн сорилт: Дэлхийд ба Монголд” нийтлэлээс

Ногоон бизнес

Д.ДАВААНЯМ: ЖИЛД 100 МЯНГА ОРЧИМ МОД, СӨӨГНИЙ ТАРЬЦ УРГУУЛЖ БАЙНА

Монголын газар тариалан, хүнсний ногоо, ойн аж ахуйн салбарынханд хол мэт санагдаж байсан дэвшилтэт технологиудыг эх орондоо нутагшуулж чадсан, ногоон хөгжлийг дэмжигч “Мөнх ногоон тал” ХХК-ийн Гүйцэтгэх захирал Д.Даваанямтай ярилцлаа.

-Улс орны ногоон хөгжилд хувийн хэвшлийн оруулах хувь нэмэр нэн чухал. Ногоон хөгжлийг дэмжигч “Мөнх ногоон тал” компанийн үйл ажиллагаа болон цаашдын зорилгын талаар ярилцлагаа эхлүүлье.

-Манай компани 2003 онд байгуулагдсан.

Тухайн үед манай улсын хөдөө аж ахуйн салбар уналтад орсон, ялангуяа хүнсний ногооны аж ахуй эрхлэхэд шаардлагатай багаж хэрэгсэл, усалгааны систем, тоног төхөөрөмж дутагдалтай байлаа. Тиймээс бид хөдөө аж ахуйн сүүлийн үеийн технологиудыг эх орондоо нэвтрүүлэх, хүлэмжийн аж ахуйн хөрс боловсруулалт, тариалалтыг механикжуулах техник тоног төхөөрөмж, дуслын, мананжуулагч болон бороожуулагч усалгааны систем зэрэг газар тариалан, ойн аж ахуй, мод үржүүлэг, хүнсний ногоо тариалахад шаардлагатай материалыг ханган нийлүүлэх зорилгоор үйл ажиллагаагаа

► эхлүүлж байлаа.

Манай компани Монголд анх удаа БНСУ-ын нийлэг хальсан хүлэмж, дуслын усалгааны системийг худалдаанд нэвтрүүлсэн. Өнөөдрийн байдлаар улсын хэмжээнд ашиглагдаж байгаа нийлэг хальсан хүлэмжийн 90 орчим хувийг манай компани нийлүүлж, суурилуулсан байна. Өөрөөр хэлбэл, дэлхийн дулаарлын улмаас өөрчлөгдөж буй цаг агаарын эрхшээлд захирагдахгүйгээр хамгаалагдсан хөрс буюу хүлэмжинд хүнсний ногоо тариалах, эх орныхоо эрүүл, үржил шимт хөрсөнд ургасан хүнсний ногооны бизнес эрхлэх боломжийн эхлэлийг

өгч байгааг бид шинэлэг технологи, чанартай гүйцэтгэлийн үр дүн гэж үнэлдэг.

-Солонгос нийлэг хальсан хүлэмж болон усалгааны системийн онцлог нь юу вэ?

-Уур амьсгалын өөрчлөлтийн улмаас хур тунадасны хэмжээ багасаж хуурай гандуу жилүүдийн тоо олширсон, хавар намрын цочир хүйтрэлийн үечлэл алдагдах зэрэг цаг агаарын нөлөөнөөс шалтгаалж ил талбайгаас арвин ургац авах магадлал багасаж байна. Иймээс сүүлийн үед ногоочид, фермерүүд хамгаалагдсан хөрс буюу хүлэмжийг илүүд үздэг болсон. Хүлэмжийн доторх бичил уур амьсгалыг

тавьсан гэж хэлж болно.

Мөн мод үржүүлгийн газар болон хүлэмжийн аж ахуйтай. Тиймээс импортлохоор судалж буй технологи, тоног төхөөрөмж, бараа бүтээгдэхүүнийг эхлээд өөрсдийн аж ахуйдаа хэрэглэж, туршаад манай хөрс, цаг уурын нөхцөлд тохирч байвал хэрэглэгчдэдээ итгэл төгс нийлүүлдэг.

Говь цөлийн бүсийг цөлжилтөөс хамгаалах зорилготой Монгол-Солонгосын “Ногоон хэрэм” төсөлд 2008 оноос манай компани гар бие оролцон 2000 орчим га ойн зурваст дуслын усалгааны систем суурилуулсан нь үр дүнгээ

ургамалдаа зохицуулан өөрчлөх боломжтой болж, жилд 2-3 удаа тариалалт хийж өндөр ургац авч байна.

Манай компанийн оруулж ирдэг Солонгос хүлэмжийн карказ нь олон улсын стандартад нийцсэн, олон жилийн эдэлгээ даах, зэврэлтээс сайтар хамгаалагдсан байдаг тул 10-20 жил ашигладаг.

Мөн дэлхийн хүн амын жилд хэрэглэх цэвэр усны 60 хувьтай тэнцэх хэмжээний усыг хөдөө аж ахуйн усалгаанд хэрэглэдэг гэсэн судалгаа бий. Харин энэхүү дуслын усалгааны систем нь усыг 70 хувь хэмнэсэн экологи, эдийн засгийн хувьд ►

► өндөр ач холбогдолтой. Усыг ургамал бүрийн үндсэнд ижил хугацаанд, ижил хэмжээгээр хүргэдгээрээ давуу талтайгаас гадна хүлэмжийн агаарын чийгшлийг ихээр нэмэгдүүлэхгүй тогтмол хэмжээнд хадгалдаг учраас хортон шавж, өвчний тархалтыг бууруулдаг.

Тиймээс бид судалгаа хийсний үр дүнд усанд хэмнэлттэй, хөдөлмөр хөнгөвчилсөн эл системийг худалдаанд нэвтрүүлсэн. Өнөөдрийн байдлаар 3000 га талбайд дуслын усалгааны системээ суурилуулаад байна. Суурилуулснаас хойших засвар үйлчилгээ, сэлбэг хэрэгслээр хангах ажлыг ч цаг алдалгүй, хэрэглэгчдийнхээ сэтгэлд нийцүүлэн хийсээр байгаа.

-Эдгээр дэвшилтэт технологийг ашиглан эх орныхоо үржил шимт хөрсөнд хэдэн төрлийн жимс, ногоо тарьж байна вэ? Ургацын хэмжээ болон зах зээлд хэрхэн нийлүүлж буй талаар танилцуулна уу?

-Манай “Элбэг ургац” хүлэмжийн аж ахуй Төв аймгийн Баянцогт сумын нутагт байрладаг. Нийт 5000 м.кв өвөл, зуны нийлэг хальсан хүлэмжинд үрлэн лооль, гүзээлзгэнэ тариалж байна. Гүзээлзгэнийг зургаан жилийн өмнөөс тариалж эхэлсэн. Гүзээлзгэнэ хөрс болон гидропоник гэсэн хоёр технологиор тариалдаг. Манайх Монголд анх удаа гидропоник технологиор гүзээлзгэний тариалалтыг эхлүүлсэн.

Жилд дунджаар 8-10 тонн гүзээлзгэнэ, тав орчим тонн улаан лооль хураан авч, Имарт сүлжээ дэлгүүрт нийлүүлж байна.

Том талбайд тариалахдаа бус нэгж талбайгаас авах ургацын хэмжээг нэмэгдүүлэхэд бид анхаарч ажилладаг.

Үүний тулд газар тариалан, хүнсний ногооны аж ахуйд хэрэглэгддэг сүүлийн үеийн тоног төхөөрөмж, дэвшилтэт технологиудыг нэвтрүүлсээр байна.

-Хүлэмжийн аж ахуйгаас гадна танай компани мод үржүүлгийн газартай. Хэдэн төрлийн бут сөөгний үржүүлэг хийж байна вэ?

-Манай мод үржүүлгийн газар гурван га талбайд гацуур, голт бор, гүйлс, буйлс, монос, хайлаас зэрэг 10 гаруй нэр төрлийн 100 мянга орчим суулгац ургуулж байна. Үүнээс гадна бид мод үржүүлгийн газарт шаардлагатай хүлэмж, усалгааны систем, трактор, тоног төхөөрөмж, мод арчлах багаж хэрэгслүүдийг нийлүүлдэг.

Уул уурхай, олборлолтын зориулалтаар ашигласан талбайг нөхөн сэргээх, ойжуулах

ажлын үндсэн бааз суурь болох мод үржүүлгийн газрыг шинээр байгуулах ажлыг амжилттай хэрэгжүүлж ирсэн туршлагатай. Тухайлбал, Өмнөговь аймгийн Ханбогд суманд Оюу Толгой компанийн мод үржүүлгийн газрыг таван га талбайд байгуулсан.

-Тэрбум мод үндэсний хөдөлгөөнд танай компани хэрхэн оролцож байгаа вэ?

-Мод үржүүлгийн газар нь тэрбум мод үндэсний хөдөлгөөнийг амжилттай хэрэгжүүлэхэд хамгийн чухал үүрэгтэй, бааз суурь нь юм. Тиймээс манай компани энэ жилээс мод үржүүлгийн газраа гурваас таван га-гаар нэмж өргөтгөхөөр ажиллаж байна.

Манай хамт олон энэхүү хөдөлгөөнд хоёр байдлаар оролцох боломжтой гэж үзэж байгаа. Нэгдүгээрт, тарьц, суулгацаар хангана. Хоёрдугаарт, мод үржүүлгийн газруудад шаардлагатай тоног төхөөрөмж, хүлэмж, усалгааны систем, багаж хэрэгслийг нийлүүлэх боломжтой. Одоогоор мод үржүүлгийн газруудыг өргөтгөх, механикжуулах саналаа хүргүүлээд байгаа.

Мод тарих амархан. Харин байнга арчилж, тордох, хамгаалах нь хамгийн чухал. Тиймээс модыг ургахад нь анхаарч усалгаа, арчилгааг сайн хийх ёстой. Үүний тулд усанд хэмнэлттэй, байгаль орчинд ээлтэй дэвшилтэт технологи болох дуслын усалгааны системийг ашиглах нь хамгийн тохиромжтой, шилдэг шийдэл юм.

-Хөдөө аж ахуй, байгаль орчин, ойн аж ахуйн салбарын ирээдүйг өнгөлөн, ногоон хөгжлийг зорилгоо болгон ажиллахад төр засгийн зүгээс ямар дэмжлэг зайлшгүй шаардлагатай байдаг вэ?

-Өнөөдрийн байдлаар Улаанбаатар хотын ойр орчим 100 гаруй мод үржүүлгийн газар үйл ажиллагаа явуулж байна. Эдгээр мод үржүүлгийн газар жилдээ 15 сая гаруй орчим тарьц, суулгац нийлүүлэх боломжтой. Харин тэрбум мод тарихад жилд 100 сая суулгац, тарьц хэрэгтэй. Гэтэл өнөөдөр ийм хэмжээний тарьц бэлдэх боломж алга. Тиймээс одоо үйл ажиллагаа явуулж байгаа мод үржүүлгийн газруудын хүчин чадлыг нэмэгдүүлэх, техник, тоног төхөөрөмжөөр хангах, механикжуулах, мөн шинээр хэд хэдэн мод үржүүлгийн газрыг байгуулах шаардлагатай.

Мод үржүүлгийн газрын үйл ажиллагааг өргөтгөж, хүчин чадлыг нь нэмэгдүүлэхэд эдийн засгийн өртөг өндөр. Тиймээс үүнд тодорхой хэмжээний санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэх, мөн ойн салбарын боловсон хүчнийг чадавхжуулахад анхаарал хандуулах хэрэгтэй гэж бодож байна. ■

Гүзээлзгэнэ
хөрс болон
гидропоник гэсэн
хоёр технологиор
тариалдаг.
Манайх Монголд
анх удаа
гидропоник
технологииор
гүзээлзгэний
тариалалтыг
эхлүүлсэн.

Б.ДАВААЖАРГАЛ: ДУЛААЛГЫГ ТЕХНОЛОГИЙН ДАГУУ ХИЙВЭЛ ГАЛЛАГААНЫ ТОО ХОЁР ДАХИН БУУРДАГ

“Дулаан шийдэл” төслийн дэд менежер
Б.Даваажаргалтай ярилцлаа.

**–“Дулаан шийдэл” төслийн хүрээнд хэдэн айл
өрхийн сууцыг дулаалсан бэ? Төсөл цаашид хэр
хугацаанд үргэлжлэх вэ?**

–Манай төсөл Улаанбаатар хотын гэр хорооллын сууцны дулаан алдагдлыг багасгаж, агаарын бохирдлыг бууруулах зорилготой. Бид төслийн нэгдүгээр шатанд буюу 2018 оноос өнөөг хүртэл 1500 гаруй айл өрхийн амины орон сууцыг дулаалаад байна. Түүнчлэн дулаалгын ач холбогдлыг таниулах чиглэлээр маш олон үйл ажиллагаа зохион байгуулдаг. Төслийн дараагийн үе шат 2026 он хүртэл

үргэлжилнэ. Энэ хугацаанд Улаанбаатар хотоос гадна хөдөө орон нутагт үйл ажиллагаагаа өргөжүүлж, 5000 гаруй айл өрхөд хүрч ажиллахаар төлөвлөсөн.

“Дулаан шийдэл” төслийг Жэрэс ОУТББ-ын удирдлага дор Монголын барилгын үндэсний ассоциаци ТББ, ШУТИС-ийн дэргэдэх Барилгын эрчим хүч хэмнэлтийн төв, Пипл ин нийд ОУТББ хамтран хэрэгжүүлдэг. Мөн Европын Холбооны Свич Эшиа хөтөлбөр, Аббэ Пиэр сан, Францын болон Чехийн хөгжлийн агентлагаас санхүүжүүлдэг.

–Манай улсад дулаалгын норм, стандарт байдаг боловч үүнийг дагаж мөрдөх нь ховор байна. Ер нь амины орон сууцны хэчнээн хувь нь дулаан алдагдалтай талаар судалгаа бий юу?

–Улаанбаатар хотын гэр хорооллын байшин сууцны 90 гаруй хувь нь инженерийн тооцоололгүй, стандартын бус аргаар баригдсан. Тиймээс маш их дулаан алдагдалтай. Төсөл эхлэхэд бид нийслэлийн гэр хороололд амьдардаг айл өрхүүдээс судалгаа авсан. Судалгаанаас үзэхэд, гэр хорооллын байшинг ханын бүтээцийн төрлөөр нь модон, блокон, тоосгон, дранкан гэсэн үндсэн дөрвөн төрөлд ангилж болохоор байсан. Мөн судалгаанд оролцсон айл өрхүүдийн 45 хувь нь огт дулаалга хийгээгүй бол 55 хувь нь хэсэгчилсэн байдлаар дулаалга хийсэн байсан. Гэвч айл өрхүүдийн 98 хувь нь байшингаа өөрсдөө дулаалсан нь төдийлөн үр дүнд хүрээгүй. Учир нь дулаалга хийсэн болон хийгээгүй айл өрхүүдийг харьцуулахад галлагааны тоо нь ижил байсан.

–Дулаан алдагдлын хамгийн том хор хохирол юу вэ?

–Судалгаанд хамрагдсан иргэд “гал түлээд ч ►

► дулаацдаггүй, галласан ч хэт халаад амархан хөрдөг, өглөөд даарч сэрдэг” гэх мэт олон бэрхшээл хэлж байсан. Энэ нь дулаалга муутай холбоотой. Дулаалга муу байх нь тав тух алдуулахаас гадна эдийн засгийн хувьд гарз хохиролтой. Мөн их гал түлснээр байшин доторх агаарын чанар муудаж, амьсгалын замын өвчлөлд өртөмтгий болдог. Түүнчлэн амархан чийг авдгаас хөгц, мөөгөнцөр үүсэх нь элбэг. Харин сайн дулаалсан тохиолдолд агаарын хэмийн хэлбэлзэл багасаж, дулаанаа удаан хадгалдаг тул өглөө, оройд хэт хөрөхгүй, галлагааны тоо ч буурдаг.

-Байшин ихэвчлэн аль хэсгээрээ дулаан алддаг вэ? Тэр хэсгүүдийг дулаалахдаа юуг анхаарах шаардлагатай вэ?

-Дулааны 35 хувь нь хана, 25 хувь нь дээвэр, 15 хувь нь цонх, хаалга, шал, сууриар алдагддаг. Дулаалга хийхэд байшин сууцны насжилт, чанар их чухал. Тухайлбал, хана нь дулаалгын материалын нэмэлт ачааллыг даах даацтай эсэх нь их чухал. Бидний судалгаагаар дийлэнх айл өрхөд дээврийн болон хананы дулаалга хийх боломжтой нь харагдсан.

Манай төслийн тусгайлан бэлтгэгдсэн бригадууд чанарын шаардлага хангасан материалаар, технологийн дагуу дулаалгыг хийдэг. Мөн эрчим хүчний зөвлөхүүд бодит байдлыг үнэлэн зөвлөгөө өгч, ногоон санхүүжилттай холбож өгдөг.

-Барилгыг норм, стандартын дагуу дулаалснаар эрчим хүчийг хэдэн хувиар хэмнэж чаддаг вэ?

-Төслийн хүрээнд бид дулаалгын хэд хэдэн стандарт, шийдэл боловсруулсан. Үүнд дээвэр, хана, суурийн дулаалга, цонх суурилуулалт зэрэг шийдлүүд бий. Эдгээрийг өрхийн санхүүгийн боломждоо тулгуурлан хийлгэх боломжтой. Бүтэн дулаалга хийлгэснээр 70 хүртэлх хувийн эрчим хүчний хэмнэлт бий болдог бол дээврийн дулаалгыг дангаар нь хийлгэснээр 30 хүртэлх хувийг хэмнэх боломжтой. Энэ хэрээр түлшний хэрэглээ буурна. Манайхаар байшингаа дулаалуулсан Цогтын гэр бүл өмнө нь өдөрт дөрвөн удаа галладаг байсан. Харин дулаалга хийсний дараа 1-2 болж буурсан. Энэ бодит үр дүнг айл өрх бүр мэдрэх боломжтой. ►

► **-Олон улсын байгууллагуудын дэмжлэгтэй хэрэгжиж байгаа төсөл учраас материалын чанарт ихээхэн ач холбогдол өгдөг болов уу? Танай дулаалгын материалын гол онцлог юу вэ?**

–“Дулаан шийдэл” төслийн үндсэн санхүүжүүлэгч бол Европын Холбооны Свич Эшиа хөтөлбөр. Гол зорилго нь дулаалгын зах зээлийн механизмыг бий болгох, оролцогч талуудыг холбон чадавхжуулах, санхүүгийн боломжуудыг бий болгох, цаашдын тогтвортой байдлыг хангахад чиглэдэг. Одоогийн байдлаар бид найман нийлүүлэгч байгууллагатай хамтран ажиллаж байна. Бүгд олон улсын стандарт, шаардлага хангасан, чанартай бүтээгдэхүүнүүд.

-Төслийн хүрээнд дулаалгыг ямар төсөвт өртгөөр хийж байна вэ? Ногоон зээлд хамрагдахаар бол ямар шаардлага хангасан байх шаардлагатай вэ?

–Ямар материалаар хэр хэмжээний дулаалга хийлгэхээс шалтгаалан үнийн санал гардаг. Манай хамгийн их санал болгодог, үнэ боломжийн хэрнээ эрчим хүчний хэмнэлт сайтай дулаалгын шийдэл бол дээврийн

дулаалга. Үнийн хувьд, 48 м.кв байшин байлаа гэхэд дулаалга нь ямар зузаантай байхаас шалтгаалан 1.2-2.5 сая төгрөгийн хооронд байна. Харин бүтэн дулаалга хийлгэхэд 10-12 сая төгрөг болно.

Хөнгөлөлттэй ногоон зээлийн хувьд Хас, Хаан банктай хамтран ажилладаг. Ногоон зээл нь жилийн найман хувийн хүүтэй. Мөн сонгосон дулаалгын шийдэл нь 20 хувиас багагүй эрчим хүчний хэмнэлт бий болгосон байх гэсэн үндсэн шаардлага тавьдаг. Банкуудаас гадна бид “Транскапитал” ББСБ-тай туршилтын байдлаар хамтран ажиллаж байна. ББСБ-ын зээлийн тухайд, хүүгийн хөнгөлөлт үзүүлдгээрээ онцлог.

Цаашид бид дулаалгын зах зээлийг хөгжүүлэх хүрээнд, нийлүүлэгч болон бригадуудынхаа тоог нэмж, ногоон санхүүжилтийн хэмжээг өсгөх тал дээр анхаарна. Та бүхэн төслийн талаарх дэлгэрэнгүй мэдээллийг www.dulaalga.mn вебсайт, “Дулаан шийдэл төсөл” фейсбүүк хуудас болон 7505-2000 дугаараас авах боломжтой. ■

